

ЙЫВЫВ КОДЗУВ

11
НОЯБРЬ
1983

«Мутницкӧй» совхозса дояр Георгий Михайлович ПОТАПОВ сёрнитӧ ас сиктса челядькӧд.

Снимокыс В. Ячменевлӧн.

Войвыв кодзув

Тайо номерын

Альберт ВАНЕЕВ. Печора дорын (кывбуръяс) . 3

Том гижысьяслӧн висьтъяс

Елена ГАБОВА. Радейтӧмысь двойка (висьт) . . 6
Евгений КУЗНЕЦОВ. Петровна (висьт) . . . 10
Петр ЗЛЫГОСТЕВ. Витӧд номера «Шанель» (висьт) 16
Александр УЛЬЯНОВ. Курыд пув (висьт) . . 23

Выль кывбуръяс

Михаил ЕЛЬКИН. «Петала кӧ — ачымӧс ог янӧд...» «Гаръяс-гӧрӧдъяс льӧм пуыс...» (кывбуръяс) 29
Михаил ЛОГИНОВ. Комсомольскӧй билет (кывбур) 29

Анатолий ПАЛЬШИН. Абу на сёр (висьт) . . 30

Миян календарь

Георгий ТОРЛОПОВ. Медся верноӧй да тӧдысь друг йылысь. 37

Искусство да культура

Геннадий МАКАРОВ. Ловзьӧны Войвыв серпасъяс 42

Критика да библиография

Вера ЛАТЫШЕВА. Тема да характеръяс . . . 44
Евгений ИГУШЕВ. Парманымӧс доръян кыв . . 47
Ия КОСТРОМИНА. Коді медводз комиӧдіс Пушкинӧс 50

Челядьлы

Алексей МИШАРИН. Турун пуктігӧн (висьт) . . 51

Чужан му, чужан кыв

Ф. В. ПЛЕСОВСКИЙ. Юяслӧн да сиктъяслӧн нимъяс 54

© «Войвыв кодзув» («Северная звезда»), 1983, г. Сыктывкар

БЫД ТӦЛЫССЯ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННӦЙ ДА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКӦЙ ЖУРНАЛ

ЛЭДЗӦ КОМИ АССР-са ПИСАТЕЛЬЯСЛӦН СОЮЗ

ПЕТӦ 1926 ВОСЯНЬ

11

НОЯБРЬ

1983

СЫКТЫВКАР

СЕВЕРНАЯ ЗВЕЗДА

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ
ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ

ОРГАН
СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
КОМИ АССР

Главный редактор ***П. Шахов***

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

А. Ванеев, М. Игнатов, Н. Куратова, А. Одинцов *(ответственный секретарь),* ***В. Попов, С. Попов, С. Раевский, И. Торопов*** *(зам. главного редактора),* ***Г. Юшков.***

Латвийскӧй ССР-лӧн Эргли посёлокын 28 номера Невельскӧй Краснознаменнӧй стрелковӧй дивизияса ветеранъяс. Шуйгавывсянь: Г. С. Осташев гӧтырыскӧд (Коми АССР, Зеленоборск посёлок), М. А. Филева (Котлас кар), Н. Н. Деркач (Севастополь), М. В. Рыкунич гӧтырыскӧд. Тайӧ местаясас найӧ воюйтлісны 1944 воын.

Снимокыс С. Рочевлӧн.

Альберт ВАНЕЕВ

ПЕЧОРА ДОРЫН

КЫВБУРЪЯС

* * *

Қыркӧтш чук йылӧ, крут берег дорӧ
Пета асылын пальӧдны ун.
Тшӧктӧ авъяӧн лоны Печора,
Садьмысь луныслы вӧзйыны нюм.

Татшӧм асылӧ дум вылӧ усьлас:
Важся мойд, кӧні лэбалӧ морт,
Сэки окота турилысь-юсьлысь
Кӧть нин здук кежлӧ водзсавны борд.

Вӧр-ва паляліг-садьмигӧн эска,
Мый шань войтырыс му вылас тыр.

Мед и ме лоа на пӧвстын эськӧ,
Асъя руыс моз мед жӧ ог быр.

Чужан му водзын, бур йӧзыс водзын
Мед ог вӧч весиг ичӧтик мыж.
Гыяс ньылыд и гыяслы воча
Мед жӧ падъявтӧг писькӧдчас пыж.

Садьмӧм каляяс кливзӧны гора,
Еджыд бордныс кодь кӧсйӧм и дум:
Тшӧктӧ авъяӧн лоны Печора,
Видзны сьӧлӧмын кыалысь нюм.

* * *

Легендаяс ми вештам мойдъяс дінӧ
И вунӧдам...
Ог майшасьӧй ми дыр...
Но кывлі ме легенда:
Сьӧмга-чими
Оз быд ю вожӧ кульмынысӧ пыр,
А сӧмын сэтшӧм юӧ,
Сӧстӧм васӧ
Кӧн чӧсмӧдӧ на зарни-эзысь кӧр,
Да сэтшӧм юяс сьӧмга лыддьӧ асӧн,
Кӧн горшасьысьлӧн гымгаыс оз йӧрт.

И тӧлка чери кыйысь кульман юсӧ
Ни кывтыдсянь,
Ни катыдсянь эз пом,
Чигарка помсьыс пӧимсӧ эз уськӧд,
Ни бипурсьыс эз шыбит сэрапом...

...Ог тӧд ме,
Велалім-ӧ вӧр-ва видзны
Наука вылӧ талун мыджсигтыр,
Но ю вож содӧ,
Кытчӧ сьӧмга-чими
Водз пыравліс,
А ӧні вот оз пыр.

Щугӧр

Лымъя синваысь, лысвалӧн войтысь
Чужӧ Щугӧр — Печоралӧн вож.
Посни емъяс кӧть визулас кой тэ —
Сӧдз ва пыдӧсас ньӧти оз вош.

А кор изъясӧд писькӧдчӧ юыс,
Жмитчӧ,

Быттьӧкӧ зэлӧдӧм вуж,
Вабергачьясын булькйӧмӧн пуӧ,
Лышкыд эбӧссӧ видзны оз куж.

Юлысь нетшкысьӧм-нӧйтчӧм оз сувтӧд
Быгъя вом дора, скӧралысь коськ.
Лӧз Печоралань нырвизьсӧ кутӧ,
Немся падъялӧм сійӧс оз босьт,

Векджык ышмӧмӧн вылісянь усьӧ,
Шоча визувтӧ паськыд да рам.
Гашкӧ, медъёна мичмӧдӧ юсӧ
Буретш том йӧзлы лӧсялан сям.

Сылы лӧсялӧ шонділӧн югӧр,
Лӧп ни, гудыр ни аскӧд оз ну.
Лысва войтъясысь сӧдзӧдчӧм
Щугӧр —
Коми му пасьта медмича ю.

Тӧв-поз-из

Уралӧй, дзор Уралӧй!..
Нимыд чорыд,
И коми ногӧн шусян:
Тӧв-Поз-Из,
Кӧть тӧвнас лымъя еджыд тэнад
морӧс,
А гожся кадӧ лӧз да турунвиж.

Но изъя юрыд, вылӧ лэптӧм юрыд
Кӧнсюрӧ пурт кодь ёсь да
шом кодь сьӧд,
И чизыр вой тӧв ӧтырышъя пурӧ,
И чардысь кыдзи дзебсьыны,
он тӧд.

Тан ставыс мича,
Ставыс ён да вына:
И кӧрт рудаӧ скӧрысь кучкысь
гым,
И гӧра йылӧ водӧм сьӧкыд кымӧр,
И потасъясын арӧдз куйлысь лым.

Тан матысджык и ярджык шонді
югӧр
И судзан выйын Вой кыалӧн би,
И кымӧръяскӧд орччӧн чужӧ
Щугӧр —
Печоралӧн да Тӧв-Поз-Излӧн пи.

Тан ставыс мойд кодь сэзьдыліг
и зэриг,
И мортлӧн нэмыс быттьӧ излӧн
нэм.
Тан казьтывсьӧны Торлопов и
Рерих
Да йиа войвыв серпасалысь Кент.

Ме кывлі,
Мый Швейцарияын Альпы
Зэв мичаӧсь...
И, гашкӧ, збыльысь сідз...
Но чуймалӧмла вомӧс ог нин
кальӧд —
Ме талун тӧда Тӧв-Поз-Излысь
мич.

Бордъя зонъяс

Вӧръяс видзысь пӧжарник-парашютистъяс Николай Вокуевлы, Александр Даниловлы, Александр Тороповлы

Печора бердса лӧнь аэродромсянь
Со бара лэбзьӧ ӧтка самолёт.
И лэбзьӧны сюсь видзӧдласа
зонъяс
Да кытшовтӧны пармалысь лӧз от.
И аддзыны, и казявны ӧд колӧ
Быд ичӧт битор,
Ӧдва руньгысь тшын,
Мед гежӧдджыка воча-воча волӧ
Веж мичлунысьӧд билӧн увгысь
вын.
Но кӧнкӧ-мыйкӧ чепӧсъяс кӧ сійӧ
Да ыпъявны кӧ кутас скӧр да лют,
Сэк коми зонъяс чеччыштасны биӧ,
Ёсь йыла козйӧ ӧшъяс парашют.

И лунъюгыдкӧд гудрасяс сэк
войыс,
И ньылӧм-пӧсьныс киссяс саысь
сьӧд,
Горш косьмӧм вунлас,
Вунлас узьӧм-сёйӧм,
Оз кытчӧдз биыс ланьтӧдчы да пӧд.
А зонъяс шмонитӧны:
«Шойччам арнас,
Да-й гожӧмнас,
Кӧть шочиника, дерт,
Кор отсасьлывлӧ медся сюсь
пӧжарник —
Лун нёль-вит дорвыв сувтсӧн
кисьтысь зэр.

Сэк, зэр шы кывзіг,
Дум выланым усьлӧ
Уса да Изьва,
Ылыс Сыктыв вож.
Ми гажтӧмтчамсӧ ёрта-ёртысь
гусьӧн,
Мед ӧтув лэбны кӧсйӧмным оз вош.
И чайтам, быттьӧ ӧтнаным ми
видзам
Быд пожӧмлысь да козлысь ловъя
чаль.
Ӧд горша пурысь биӧн дойдӧм
мичлун
Друг висьмӧм ичӧт кага кодь жӧ
жаль...»
Печора бердса лӧнь аэродромсянь
Со бара лэбзьӧ ӧтка самолёт.
И лэбзьӧны сюсь видзӧдласа зонъяс
Да кытшовтӧны пармалысь лӧз от.

Кӧдзыд саридзлань шуньгӧ Печора

Сійӧс виччысьӧ гыалысь море,
Қыскӧ асланьыс Вой кыа би.
Кӧдзыд саридзлань шуньгӧ Печора
Шоныд визувнас сывдыны йи.

Дзикӧдз сывдны,
Дерт, ӧтнас оз вермы,
Мыйта вермас — и сійӧ нин бур.
Сыысь кындзи ӧд войвывса эрдъяс

Шонтысь-меліалысьыс оз сюр.
Сійӧ юковтӧ лӧзалысь парма,
Қоми мунымлысь мичмӧдӧ от,
Мыськӧ-юкталӧ сиктъяс да каръяс,
Вундӧ визувсӧ юсь-теплоход.

Сійӧ ловзьӧдӧ вежӧдысь вӧръяс,
Медым лэбачлӧн сьылӧм эз ланьт.
Сылӧн сӧвестьыс,
Майбыр, век сьӧрсьыс,

Авъя сьӧлӧмыс ӧтырыш шань.
Сӧмын...
Сӧмын вот асьсӧ ог дорйӧй,
Огӧ, кыдз колӧ
Донъялӧй ми:
Кӧдзыд саридзлань шуньгӧ Печора
Шоныд визувнас сывдыны йи.

Кыдзи ми юӧртлім нин, тавося сентябрын Сыктывкар бердса Льӧм-ю турбазаын вӧлі Россияса Нечерноземьеысь том гижысьяслӧн семинар, кодӧс котыртлісны РСФСР-са писательяслӧн Союз да ВЛКСМ-лӧн ЦК. Том прозаикъяслысь видлалӧма висьтъяс и повестьяс, сёрниыс муніс ыджыда и джуджыда, бӧртинас ставӧн воисны ӧти кывйӧ: Комиын медводдзаысь нуӧдӧм татшӧм чукӧртчылӧмыс ышӧдас том авторъясӧс водзӧ вылӧ бурджыка гижны.

Журналлӧн тайӧ номерын ми йӧзӧдам семинар вылӧ волӧм нёль авторлысь висьтъяссӧ — Елена Габовалысь (Сыктывкар), Евгений Кузнецовлысь (Ярославль), Петр Злыгостевлысь (Киров) да Александр Ульяновлысь (Сыктывкар).

Елена ГАБОВА

Радейтӧмысь двойка

ВИСЬТ

— Со! Со Коданёваыд!

Детинкаяс ӧти здукӧн нетшыштчисны стен бердысь да уськӧдчисны Таня вылӧ. Ыззьӧм зонкаяс тшапкисны нывкалысь портфельсӧ да шыбитісны кок уланыс, асьсӧ топыда кытшалісны да зыртісны мужичӧй паса туалетлань. Зон котыр дэльӧдчис, горзіс, шутьляліс. Валера Приходнов нетшкис кӧсаӧдыс некутшӧм яндысьтӧг да жалиттӧг, гартліс ки гӧгӧрыс. Ставыс вӧлі гӧгӧрвотӧм да повзьӧдчана, быттьӧ Таня ӧшыбкаӧн веськаліс врагъяс пӧвстӧ, и ӧні найӧ кӧсйӧны сійӧс косявлыны.

Таня кӧсйис мынтӧдчыны, мездысьны, но сылысь кияссӧ песовтісны мышкас да тойыштісны кедзовтана ӧдзӧс саяс.

Тані сійӧс виччысисны орчча квайтӧд классъясысь зонкаяс.

— Дуракъяс! Лэдзӧй! Мый ме тіянлы вӧчи?

Приходнов мисьтӧма серӧктіс да горӧдіс:

— Соловьевӧс! Вайӧдӧй татчӧ! Ӧдйӧ!

Танялы ставыс лоис гӧгӧрвоана. Дум вылас уси тӧрытъя рытыс. И лым, и йи чой. И Приходнов. Да, тӧрыт сійӧ бур ногӧн вӧрзьӧдіс Танялысь сьӧлӧмсӧ. А мый ӧні вӧчӧ? Йӧймис ӧмӧй Приходновыс?

«Нинӧм, мый сійӧ двоечник,— мӧвпаліс тӧрыт Таня.— Ме кута сылы отсавны. Кӧть и двойкаяса, но ӧд кутшӧм сійӧ! Повтӧм! Ставыс сылысь кывзысьӧны!»

Детинкаяс мырдӧн кыскисны Соловьёвӧс Таня дорӧ, и Приходнов тшӧктіс:

— Окасьӧй!

Таня ёнджыка жмитчис стен бердӧ, а Соловьёв, ичӧтик, бӧрдӧмысла гӧрд, бергӧдчис да кулакъяснас кутіс гындыны юрас матын сулалысь зонкалы. Детинкаяс бара бергӧдісны сійӧс да тойыштісны Танялань.

— Окав сійӧс!— командуйтіс Приходнов.— Сійӧ тэнӧ радейтӧ! Окав ӧдйӧджык!

Друг лоис лӧнь, но тайӧ чӧвлӧньсӧ орӧдіс звӧнок.

Ставӧн уськӧдчисны классъясӧ.

Приходнов люкӧдіс плеш на плеш Таняӧс да Соловьёвӧс и сы бӧрын сӧмын ӧлӧдчис. Сійӧ котӧртіс медбӧръяӧн, и ӧбидасӧ кутны вермытӧм Таня суӧдіс сійӧс да кучкис ёсь кулакнас мышкас. А кор сійӧ бергӧдіс сыланьӧ чуймӧм чужӧмсӧ, парсыштіс гыжъяснас син горувсӧ, льӧб дорӧдзыс сыныштіс. Гыжна туйясыс дзик пыр паськалісны, пыктісны, наысь кутіс сӧдзтысьны вир.

— А-а-а-а!— горӧдіс Приходнов

пышйысь Танялы.— Кутан тӧдны, кыдзи сійӧс радейтны!

Сійӧ соснас чышкис чужӧмсьыс вирсӧ и тшӧтш мӧдӧдчис классӧ. Приходновӧс суис велӧдысьыс, аддзис сылысь доя чужӧмсӧ, акнитіс, кватитіс ки пӧлӧдыс да котӧрӧн катӧдіс мӧд судтаӧ медсестра дорӧ.

Важ местаас на бӧрдіс ичӧтик Соловьёв, кӧдзыд стенас юрнас мыджсьӧмӧн.

А Танялы тӧрытъя рытыс здукӧн чусмис.

* * *

Квайтӧд классаяс велӧдчисны мӧд сменаӧ. Мӧд урок вылас нин пукалісны биӧн. Гортас Таня муніс дзурс пемыднас нин — налӧн районын пӧнаръясыс эз ӧзйыны. Талун сійӧ колис пӧдругаяссьыс. Дыр корсис саймовтчӧм кепысьсӧ.

— Коданева, виччысьлы!— чукӧстісны сійӧс. Суӧдісны Валера Приходнов да Саня Муравченко.

— Сюрис кепысьыд?— юаліс Приходнов.

— Сюрис,— вочавидзис Таня.— Тайӧ тэ сійӧс дзеблін?

— Ме,— висьтасис Приходнов,— тэ мед юалін менсьым, дзик пыр эськӧ аддзи. Мӧдысь кежлӧ кут тӧд вылад.

— Тэ, бурджык, водзӧ эн дзеб,— корис Таня.— Ме пола ӧтнам пемыднас муннысӧ.

— А тэ миянкӧд кутан, миянкӧд нинӧмысь повны,— вӧзйис Приходнов.

Енэжсянь лӧня лэччисны лым чиръяс. Рытыс вӧлі шоныд. Зэв гежӧда панидасьлісны ветлысь-мунысьяс да машинаяс.

— Кода, кӧсъян фокус петкӧдла?

Таня нюммуніс, со кыдзи вӧлӧм позьӧ сылысь фамилиесӧ тшӧтшӧдны.

Приходнов виччысис паныд воысь машина да шыбитіс кӧлеса улас портфельсӧ.

— Эг, эг веськав! Коданёва, сулавлы, эн мун, мӧд машина улӧ шыбита! Вот аддзылан, веськала!

Найӧ Муравченкокӧд шыбитлісны портфельяссӧ мӧд, коймӧд машинаяс улӧ, но эз веськавны. Грузӧвикыс кӧлесаяс костӧдыс лэдзис портфельяссӧ да сувтіс. Кабинаысь чеччыштіс шофёр да уськӧдчис вӧтӧдны детинкаясӧс. Найӧ кырсьыштісны пышйыны и Таня — на бӧрся. Шофёр, дерт, эз су найӧс, тайӧ ёна гажӧдіс ставнысӧ. Ставныс кылісны асьнысӧ пелькӧн да повтӧмӧн. Танялӧн керкаыс вӧлі нин орччӧн, но сылы жаль на вӧлі торйӧдчыны детинкаяскӧд.

— Пет бӧр гуляйтны, Кода, ме тэнӧ тані виччысьла,— корис Приходнов.

Таня тӧдіс, мый бӧр петны сійӧс гортсьыс оз лэдзны, и шуис гуляйтыштны гортас пыравтӧг.

— Ура!— горӧдіс Приходнов да сконйыштіс Таняӧс. Сійӧ усис лымйӧ, чеччыштіс бӧр да тойыштіс Валераӧс. Сійӧ кияссӧ шевгӧдӧмӧн лэбзис тола пиӧ да гораа серӧктіс. Таня нюжӧдіс сылы кисӧ, детинка кыскыштіс сійӧс тшӧтш лымйӧ и найӧ таръяс моз кутісны пуртікасьны.

— Мунамӧ йи чой вылӧ миян йӧрӧ!!— шуис Муравченко.

Джуджыд крут йи чойсӧ вӧчисны дворса челядьлӧн батьясыс. Челядьлы тані вӧлі век праздник кодь. Ӧні сёр рытын тані некод нин эз вӧв.

Портфельяссӧ лымйӧ шыбитӧм бӧрын, найӧ заводитісны ислявны. Таня исковтіс фанера тор вылӧ пуксьӧмӧн. Детинкаяс исласисны сувтсӧн, нимйӧдчисны нывка водзын.

— Кода, ислав кокъяс йылад, тӧлыслысь шутёвтӧмсӧ кывлан!— горзіс Приходнов.

— Трус, баба!— содтіс Муравченко.

Таня кӧсйис ӧбидитчыны зонкаяс вылӧ, но сылы вӧлі гажа накӧд. И сійӧ, полӧмсӧ венӧмӧн, исковтіс сувтсӧн. Повнысӧ вӧлӧм пӧшти нинӧмысь. А лолыс исковтігас качліс вылӧ да тшӧтш жӧ быттьӧ лэбзьыліс сыкӧд. Усьлывліс сійӧ сӧмын сэки, кор Валерка потшліс сылы туйсӧ да вешйыліс сы дорӧ матыстчигӧн нин. Но век жӧ нывка повзьыліс да усьліс.

— Полан? Меысь полан?— сідз нин векни синъяссӧ читкыртӧмӧн юасис Приходнов.— Тэ меысь эн пов, ме тэнӧ некор ог ӧбидит.

Паськӧмъяс дзикӧдз нин йӧзисны. Сюмалісны кынӧмъяс.

— Час ме тіянӧс вердышта,— шуис Приходнов да вайӧдіс найӧс кык судта пу керка дорӧ. Мӧдӧд судтаас ӧзйис лампочка.

— Бергӧдчам?— юаліс Муравченко.

— Оз ков,— вочавидзис Приходнов.— Сёр нин, некод оз пет.

Валера, тыдалӧ, тані оз нин медводдзаысь пӧткӧдчы.

Ӧти ӧдзӧс дорын сулаліс панера пӧвйӧн вевттыштӧм пу бӧчка. Приходнов шытӧг восьтіс сійӧс. Бӧчкаын вӧлі рӧсола капуста. Найӧ ӧчередьӧн кутісны гумлавны веськыда кияснаныс капустасӧ да чӧсмасьны. Сёйисны чӧла, медым некод эз кыв. Танялы вӧлі кутшӧмакӧ нелӧсьыд, мый найӧ сёйӧны йӧзлысь капустасӧ. Сылы весиг окота вӧлі, медым найӧс кылісны да вӧтлісны.

Кор ставныс пӧтісны, Приходнов кинас рӧвняйтіс капустасӧ.

— Этша нин колис,— вашнитіс сійӧ.— Жаль.

— Горш косьмӧ,— сідзи жӧ лӧня шуис Муравченко.— Сола тэнад капустаыд.

— Час юам.

Петісны улича вылӧ. Приходнов кутіс сёйны лымсӧ.

— Юӧй,— шуис сійӧ да бара на толаысь чабыртіс сӧстӧм лымсӧ.

Сёйыштісны лым.

— Сьылітшуптӧ сеталасны гортын,— друг шуис Муравченко.— Ме муна.

— Зэв тай тэ ляб,— воча шыасис Валера.— Кода и то оз нярги. Ме тӧда, кытӧні позьӧ чеччавны лымйӧ мӧдӧд судтасянь. Мунам, Саня!— И сійӧ тэрыба мӧдӧдчис. Муравченко вӧрзьӧдчис жӧ места вывсьыс сы бӧрся. Эз кольччы и Таня.

Двоечник Валера Приходнов тӧвбыд ветлӧдліс шарфтӧг, омӧлик пальтоӧн. Тӧлысьясӧн новліс ӧти и сійӧ жӧ дӧрӧм, кодӧс вежлывліс сӧмын сэки, кор велӧдысьыс гижліс мамыслы записка. Школаӧ Валералысь мамсӧ корны эз вермывны. Сійӧ эз волывлы.

Тетрадьясыс да учебникъясыс Валералӧн вӧліны няйтӧсь. Ачыс эз жӧ дзирдав сӧстӧмлунӧн. Та понда сыкӧд пукалысь Нина зывӧктіс детинкаӧн, и ӧтчыд Приходнов дзикӧдз тойыштіс сійӧс парта сайсьыс.

Валералӧн двойкаясыс некодӧс нин эз чуймӧдны. Сійӧ и ачыс чуймывліс, кор тетрадяс лоліны трияс. А ӧтчыд алгебраысь сійӧ вӧчис правильнӧя став задачаяссӧ, и няйт вылӧ видзӧдтӧг велӧдысь пуктіс сылы четыре. Перемена дырйи детинка матыстчис учительница дорӧ да шуис, мый тетрадяс ӧшыбка — четыре сулалӧ. Анна Петровна нюммуніс да шуис, абу пӧ ӧшыбка. Сійӧ луннас Приходнов некод тшӧктытӧг чышкаліс дӧска, ӧктіс джоджысь ёг да некодӧс эз дзеröд. А мӧд луннас воис школаӧ чукырӧсь кӧть, но сӧстӧм дӧрӧмӧн.

Мыйла сылы воис сьӧлӧм вылас Таня, Валера ачыс эз тӧд. Сійӧ эз терпит нывкаясӧс. Век найӧс вӧтлывліс йи чой дорысь. Нимтыліс найӧс «бабаясӧн». Лӧня, сӧстӧма олысь, пятьяс вылӧ велӧдчысь детинкаясӧс нимтыліс сідзи жӧ «бабаясӧн». Велӧдчысьяс сыысь полісны.

Таня вылӧ видзӧдласыс сылӧн вежсис каток вылын. Кор сійӧ аслас кӧсйытӧг уськӧдіс нывкаӧс кок йывсьыс, мӧдыс эз горӧд. Эз весиг видзӧдлы Приходнов вылӧ. Таня сӧмын на велӧдчис исласьны коньки вылын да тшӧкыда усьласис. Но эз мукӧд нывкаяс моз зырт доймӧм местасӧ да нярги. Сійӧ вӧлі лым еджыд шапочкаа, дженьыдик юбкаа, ставнас сӧстӧм да мича, кыдзи лымйыс. Но эз тайӧ во сьӧлӧм вылас Валералы, а кажитчис нывкалӧн детинкаяслы лӧсялана ныртчӧмыс, пуктӧм могсӧ быть шедӧдны кӧсйӧмыс. Сылы весиг окота лоис кутыштны Таняӧс киӧдыс, медым эз сэтшӧм тшӧкыда сійӧ усьлась.

Но сы пыдди сійӧ шуис матыстчысь Муравченколы:

— Видзӧд, быттьӧ гажа юра усьласьӧ!— сійӧ мыйлакӧ эз шу сійӧс «бабаӧн». И кор Муравченко кутіс гораа серавны, Валера тойыштіс сійӧс лымйӧ.

Школаын урокъяс вылын сійӧ тшӧкыда кыйкнитлывліс видзӧдласнас Танялань. Аддзывліс мича лӧз

синъяссö, гöгрöсiник чужöмсö. Сiдзи и кыскис сiйöс нетшкыштны нывкалысь гöрдоват кöсаяссö. Переменаяс вылын Приходнов сiдзи и вöчлiс. Таня водзсасьлывлiс, но некор эз норасьлы. Валера кутiс быдногыс öтдортны Нинаöс, надеяöн, мый сiйöс вежасны Таня вылö, пуксьöдасны сыкöд öти парта сайö. Медбöрын колисны Приходновöс öтнассö. И бара сылы нинöм эз вичмы, а ворссис: Ниналысь корсюрö сiйö вермывлiс списывайтны.

Таня, кыдзи и Нина, велöдчис бура, и тайöн Приходнов гордитчис. Нывка эз видзöд Валера вылö, сылы вöлi веськодь. Да и ачыс детинка эз кöсйы, медым Таня тöдiс, мый сылы Таня воö сьöлöм вылас. Но ёртасьны сыкöд сiйö ёна кöсйис. Сы понда и дзебис кепысь пöвсö, медым сiйö коляс пöдругаяссьыс. Дерт, Муравченко тшöтш жö кольччис. Сiйö пыр вöтлысис Приходнов бöрся. И Валера эз вöтлы сiйöс. Век жö ас морт, двоечник, сы понда и ёрт.

Кык судтаа öти керка пельöсын вöлi перилöяса пос, а выliас — балкон. Приходнов котöрöн кайис, сувтiс балкон дорышö, сэсся кияссö шевгöдöмöн чеччыштiс толаö.

— Чеччыштöй!

Муравченко сiдзи жö чеччыштiс. А Таня полiс весиг кайнысö вильыд пос кузяыс. Приходнов отсалiс сылы кавшасьны вылöдзыс. Нывка лов шысö кутöмöн тойыштчис балконысь да лэбзис увлань. Сьöлöмыс ыркмунлi, но лов вылыс быттьö югзьыliс. Сэсся нöшта на чеччалiсны сьöрсьöн-бöрсьöн.

— Кода, тэныд миян детинкаяс пöвстысь кодкö воö оз сьöлöм вылад?— друг лöня юаliс Валера.

Юалöмыс вöлi виччысьтöм да чуймöдана. Таня весиг падмис. Сiйö некор эз думыштлы та йылысь. Думсьыс лыддьöдлiс классьыс став детинкаяссö. Торъясö некод сылы эз кажитчы. Гашкö нö, мичлун вöсна? И Таня шуис, мый Вова Соловьёв. Да, збыльысь, сiйö медся мича зонка, кудриа юрсиа, ыджыд лöз синъяса, а син лысъясыс кузьöсь да сукöсь.

— Ха! Соловьёв, да? Но, ладнö!— Приходнов сiдз жö виччысьтöг йöткыштiс Таняöс, исковтiс пос кузя да саяliс керкаяс сайö. Муравченко уськöдчис вöтöдны ёртсö. Таня босьтiс портфельсö да ньöжйöник мöдöдчис гортас. Думайтiс, мый сылы некод детинкаяс пöвстысь классаныс оз кажитчы. Талун со Приходнов воис сьöлöм вылас, но позьö öмöй шуны та йылысь?

Кор Таня матыстчис горт дорас, мамыс вöлi петö телефон-автоматö звöнитны, милицияö көсйö юöртны нылыс вошöм йылысь. Водзджык нин сiйö кытшовтöма районсö, ветлöма йи чой дорö. Но сэки, буракö, найö стöч чöсмасисны йöз капустаöн. Медводдзаысь олöмас сiйö вачкаliс нылыслы чужöмбанас.

Вöлi кык час вой.

Классö Приходнов пырис учительницаköд öтлаын. Чужöмыс — гыжна туя и йода. Сiйö вöлi визяорда кодь. Велöдчысьяс серöктiсны. Приходнов пуксис аслас местаö да бергöдчыliс Танялань. Классын бара ызöбтiс серам. Эз серавны сöмын Таня да Соловьёв. Танялöн воротникыс вöлi резьдöма, Валералöн сьöлöмыс вöрзьыliс, здук кежлö чужliс каитчöм, но вежöгтöмыс веніс сiйöс. «Соловьёв сылы кажитчö! А мыйла сiдзкö тöрыт мекöд гуляйтiс?»— скöрысь думыштiс сiйö.

— Челядь, мый тiян лоис?— юаliс учительница.— Коді гыжъяliс Приходновöс? Таня, мыйла тэнад воротничокыд резьдöма? Володя Соловьёв, мыйла тэ сэтшöм жугыль?

Коді серöдliс Приходновлысь чужöмсö — некод эз тöд. А сы йылысь, мый Танялысь воротниксö нетшыштiсны детинкаяс, висьталiс старöста Нина. Унджыксö сiйö эз тöд, кыдзи и муköд нывкаяс, а детинкаяс чöв олiсны.

Перемена дырйи, кор Таня да Соловьёв кындзи ставöн петiсны классысь, учительница корис нывкаöс ас дiнас да меліа юаliс:

— Мый лоис, Танюша?

Таня öдва кутчысис, медым не бöрддзыны. Син доръясыс вазисны нин, но сiйö чöв оliс.

— Ладнӧ. Он кӧ кӧсйы — оз ков. Володя, гашкӧ, тэ висьталан?

И сэки Соловьёв бӧрдӧм сорӧн висьталіс ставсӧ, кыдзи вӧлі.

Приходнов виччысис Таняӧс ӧдзӧс сайын.

Учительница босьтіс Валераӧс сой пӧлӧдыс, нуӧдіс ӧдзӧс дорысь бокӧджык да юаліс:

— Мыйысь тэ ӧбидитін ёртъястӧ?

Учительница тӧдіс, сылысь нинӧм он чуктӧд. Векни синъясыс Приходновлӧн видзӧдісны кӧдзыда. Сійӧ веськодя сетіс учительницалы дневниксӧ, коді сэтчӧ пуктіс поведениесыс двойка. Вермис кӧ эськӧ тайӧ двойкаыс отсавны Приходновлы гӧгӧрвоны ассыс лёк вӧчӧмторсӧ, небзьӧдыштны чорзьӧм сьӧлӧмсӧ.

Приходнов виччысис Таняӧс быд перемена дырйи. Валера кӧсйис юавны сылысь, радейтӧ оз нин Таня Соловьёвӧс.

Но Таня, кыдзи и Соловьёв, эз петав коридорӧ.

Урокъяс бӧрын Валера первойӧн пасьтасис да петіс улича вылӧ. Таня петіс нывкаяскӧд.

— Эй, Кода, волы татчӧ!

Таня сы вылӧ эз весиг видзӧдлы.

— Приходнов, эн вӧрӧд сійӧс, учительницалы висьталам,— шуис Нинка.

— А ме сійӧс ог и вӧрӧд. Муной татысь, бабаяс!

Нывкаяс эз вӧрзьыны места вывсьыныс. Таня вӧлі на кытшын.

А Приходновлӧн сьӧлӧм вылас лоис сьӧкыд. Гӧгӧрвоис — эз пӧльза вылӧ ло сылӧн талунъя поступокыс. И век жӧ юаліс:

— Век на радейтан сійӧс?

— Радейта!— ыкшаасьӧмӧн шуис Таня.

— А ме кӧ тэнӧ виа?

Нывкаяс акнитісны. А Таня друг петіс на кытшысь да лӧсыштіс Приходновлы мышкас портфельнас.

— Нӧшта ӧтчыд кӧ менӧ вӧрзьӧдан, олӧм чӧжыд жалитны кутан!

— А мый нӧ тэ меным вӧчан?

— Синтӧ гудйышта! Менсьым ӧти детинка гыжйыштліс синмӧс да кык лун сійӧс восьтны эг вермы, а тэнад некор оз воссьы, гӧгӧрвоан? И Соловьёвӧс эн вӧрӧд, ме тэнсьыд сы понда тшӧтш ӧти синтӧ гудйышта. Вот тадзи!

— Да?

— Да!

Приходнов бергӧдчис да кутіс ылыстчыны. Сылы окота вӧлі бӧрдны. Сійӧ гӧгӧрвоис, мый ставыс помасис. Ӧні Таня некор нин оз кут сыкӧд ёртасьны. Валера некор на эз бӧрдлы. Сылы вӧлі яндзим бӧрднысӧ. Но синваыс тюрис ачыс, некутшӧм юасьтӧг. Сійӧ эз чышкав синвасӧ. Мед паныдасьысьяс думайтӧны, мый тайӧ сылӧны лым чиръясыс сы чужӧм вылын. Да и ветлысь-мунысьяс абуӧсь. Некод орччӧн абу. Саня Муравченко висьмис. Да колӧ ӧмӧй сійӧ Валералы? Кутшӧм пемыд улича вылас. И ӧдвакӧ кодкӧ казялас, мый вир шогысь бӧрдӧ.

Комиӧдіс А. Мишарина.

Евгений **КУЗНЕЦОВ**

Петровна

ВИСЬТ

Квайт арӧса Варя Талановаӧс грездын ыджӧдлісны Петровнаӧн. И эз сы вӧсна, мый полісны соравны сійӧс кутшӧмкӧ мӧд нывкаӧд, и эз сы могысь, медым нӧшта тадзи сералыштны сылӧн бать вылын — колхозса чери кыйысьяслӧн котырысь ичӧт тушаа, чангыль ныра Петыр вылын. Варялы кыдзкӧ аслыс лӧсяліс тадзнас сійӧс ыджӧдлӧмыс. Жебиник, вӧсньыдик, быдтор вылӧ шензьысь синъяса, гӧгрӧсіник юра. Юрсиыс дженьыдик, пель нёньясӧдзыс, косьмӧм турун кодь — лӧзоват-русыд. Быдлаӧ вевъялысь, быдтор казялысь нывка, колӧ и оз ков, быттьӧ из улысь мыччысьліс сэні, кӧні сійӧс некод эз чайт ад-

дзывны. Весиг верстьӧ йӧз яндысьлісны быд нелючкитор казялысь да сыысь дивитысь рудоват гӧгрӧс синъяслӧн видзӧдласысь. Да и пуктылісны пыдди Варялысь быдтор тӧдны кӧсйӧмсӧ, быд делӧӧ сылысь сюйсьӧмсӧ. А кор ӧшинювса потшӧс сайын тыдовтчыліс нывкалӧн чангыль ныра беринӧсь ичӧтик чужӧмыс, вуджӧртчыліс пидзӧсъяссьыс улӧджык вурӧм кузь сарапаныс, вӧсньыдик нюдз статьыс, гожъялӧм векньыдик пельпомъясыс, кор сійӧ, кӧмтӧм кокъяса, тӧждысян чужӧма котӧртліс грездса улича кузя, быдӧнлы радпырысь вӧлі окота шыасьлыны сыкӧд:

— Кытчӧкӧ, Петровнаыс, могӧн мӧдӧдчӧма?

Тадзисӧ юалысь сӧмын и кӧсйыліс кывны нывкалысь вӧсньыдик гӧлӧсӧн вочавидзӧм:

— Де-е-ерт, мо-о-огӧн!— быдӧнлы нюркнитліс Варя.

Татшӧм вочавидзӧмыс корсюрӧ вӧлі и косджыкӧн, шуам, сэк, кор нывка казявліс сыкӧд сёрнитысьлысь вашъялӧм либӧ наянитӧм.

Асьсӧ кутны сямлун, ыджыдджыкӧн петкӧдчыны кӧсйӧм тӧдчис нывкалӧн быд кывйысь. Сійӧ кужис петкӧдлыны йӧзын и гортас асьсӧ верстьӧ кодь нин мортӧн. Нывкалӧн ёна петіс вежыс мамыслӧн, Марьялӧн юрси кутан сынан вылӧ. Мырдӧн корис сійӧс Варя. Ёна жӧ нин видзис тайӧ вӧччанторсӧ да сэтшӧма жӧ нин тшапитчис сійӧн. Тӧвзьӧ улича кузя Петровна — мамыслысь сынансӧ кабырас кутӧ, вошtыны полӧ. Тӧкӧтьӧ кӧ сувтыштлас — пыр и сатшкас юрсиас, бӧрладорас — мед мичаджык быттьӧ лоас. Весиг узьны водігас сынан йывсьыс эз вунӧдлыв — юрлӧс улас сюйліс.

Ассьыс тшӧтшъяяссӧ Петровна пыдди эз пуктывлы: веськодьпырысь, вежавтӧг сійӧ видзӧдіс орчӧн олысь челядьлӧн мича чачаяс вылӧ. А кор тшӧтшъяыс ошйысьыштас мыйӧнкӧ: «Менам пӧ со э-эм, а тэнад абу-у-у!»— Варя асьсӧ вылӧ пуктӧмӧн тӧдчӧдас: **«Ичӧтик** йӧюк тэ!»— да и котӧртас гортас.

А гортас, керкаас сыысь немтор эз вӧв гуся.

— Пырав, Петровна, керкаӧ,— корас батьыс, кор дзоньталӧ потшӧс вылӧ ӧшлӧм кулӧмъяссӧ,— видзӧдлы часі вылӧ.

Петровна тэрыба котӧртӧ пос кузя, зільӧ ӧдйӧджык могмӧдны батьыслысь корӧмсӧ. Кавшасяс камӧд вылас да визьйӧдлӧ часі стеклӧ вывті чуньяснас, а сэсся, мед оз вунӧд, мый йылысь сылысь юалісны, лэччас улӧс вывсьыс, мыччас юрсӧ ӧшиньӧдыс да горӧдас:

— Петя ба-ать! Да Пе-е-етя баать! Уна-ӧ нин кадыс, юалін?

— Но...

— Кадыссӧ, юалін, уна-ӧ?— стӧчмӧдӧ Варя сэтчӧдз, кытчӧдз оз кыв батьыслысь дӧзмыштӧм нин гӧлӧссӧ:

— Да, да! Мый морсӧ сэні! Кадыс, мися, уна-ӧ?

— А-а! Сідзи эськӧ и юалін,— дивитыштас Петровна батьсӧ,— кадсӧ пӧ висьтав... Кадыс ӧні... Кадыс — мӧсъясӧс вайӧдандыр.

Марья, Петровналӧн мамыс, кӧть и радейтіс ассьыс ӧтка нывсӧ, эз жӧ быд пӧрйӧ лелькуйт Варяӧс. Сӧмын вильшасьӧм вылас видзӧдіс веськодя. Кор суседъясыс норасьлісны Варялӧн збойлун вылӧ, сэки мамлы быть ковмыліс дорйыны ассьыс быдлаӧ сибалысь быдтассӧ. А кыдз он дорйы, мамыслы бур отсасьысь быдмӧ нылыс да.

Рытнас, кор дзиръя дорын кывліс мӧскыслӧн бакӧстӧм, Петровна кӧзяйка моз горӧдліс мамыслы:

— Мам-мӧ! Да ӧдйӧджык нин вай няньтӧ, Краляным локтіс! Йӧв вайӧ, мудзӧма.

Солыштӧм нянь тор чунь помъяс йылас кутӧмӧн, Варя котӧртас дзиръя дорӧ, чургӧдас кисӧ мӧслань да куняс синъяссӧ — полӧ, мед Краля чӧскыд няньыскӧд тшӧтш оз ньылышт сылысь ичӧтик кисӧ. Варя кылӧ, кыдзи Кралялӧн пӧсь сарӧг кывйыс инмӧдчылӧ сылӧн ки пыдӧсӧ, кыдзи дзик пельяс водзас чушкӧ-аклясьӧ мӧс, аттьӧалӧм могысь исалӧ ичӧт кӧзяйкалысь юрсисӧ.

Ассьыс жугалӧм ныра, кельыдлӧз синъяса аканьсӧ Петровна важӧн вунӧдіс.

— Пыр эськӧ тэнӧ ворсӧдны!—

дӧзмис Варя аслас «чой» вылас (коркӧ тадзи шуліс мамыс) да сэсянь аканьыс туплясис кӧні веськалӧ, кияссӧ-кокъяссӧ кыдзисюрӧ паськӧдӧмӧн.

Мурзик каньсӧ Петровна радейтіс сӧмын сэки, кор повзьӧдӧм кань усйысьліс гидлань, быттьӧкӧ кыйсьыны. А кор лапаяссӧ морӧс улас топӧдӧмӧн да бӧжсӧ сюркнялӧмӧн Мурзик узьӧ лабич улын, Петровна зымкнитас ныр дорас кокнас да горӧдас:

— Тшӧгӧмыд дышыдла. Ӧдйӧджык шыръясӧс кыйны!— и гораа серӧктас, кор повзьӧм кань джодж вольӧсъяс дзуглігтырйи юртӧг-садьтӧг уськӧдчас посводзӧ.

Дыр сералас Петровна дыш Мурзик вылас, кор мӧдӧдас сійӧс уджавны, кыйны шыръясӧс, да кутшӧм пелька, ӧтчыд тшӧктӧмӧн каньыс визнитас кильчӧ юрйывті, а сэсся вошӧ гид ӧшиньӧд. Сералас Петровна юрсӧ вылӧ чатӧртӧмӧн, асьсӧ вунӧдӧмӧн, медым оз усь, кутчысьлас ӧшинь куричӧ, батьыслӧн тувйын ӧшалысь тасмаӧ, весиг ӧдзӧс вугйӧ, сералас сэтчӧдз, мый кватитчас да — юрсьыс сынаныс кытчӧкӧ вошӧма.

— А кӧні нӧ ме сералі?— юалас, кор казялас сынан вошӧмсӧ.— Сэтчӧ ӧд, тӧдӧмысь, и уси сынанӧй...

Гортсаясыс быдтор нин дӧверайтісны Петровналы. А таво гожӧмнас, школаас пырӧм водзвылас, мамыс катӧдліс сійӧс и сарайӧ, петкӧдліс пӧжсьысь чипанӧс.

Веськыда кӧ шуны, нывка эз радейт курӧгъясӧс — шӧйтӧны гид дорын, парсалӧны мыйкӧ мусьыс, град йӧрӧ пырасны, а петукъяс нем абусьыс кутасны чуксасьны — помыс абу. И сэтшӧм горшӧсь — воръяс мый кисьтлан, виньдалӧмӧн, мырддясьӧмӧн кокалӧны-сёйӧны.

— Ак ті, пӧтлытӧмъяс, дӧзмӧдчысьяс,— скӧравліс чипанъяс да петукъяс вылӧ Петровна.

Ӧтчыд, тайӧ вӧлі вежон кык сайын, Марья аслыс моз, но быдӧнлы кывмӧн норасьыштіс:

— Да ӧд ӧти, варыш кокалантор йыд, клуткыны кутіс. Лыда кольк и вайліс, а со тай... поздысьны думыс.

— Мм... Но-о?— ӧдйӧ кыскис вомсьыс паньсӧ Петыр.

— Кы-дзи-и?— чошкӧдіс пельяссӧ Петровна.

— Эсійӧ, кӧнтусь рӧмаыс. Кыдзкӧ быттьӧ вывтіджык ас вӧснаыс тӧждысьысь лоис. Ӧтдортчӧ муköд чипанъясысь. Гӧнсӧ пушкыртӧма, ветлӧдлӧ гид гӧгӧр, быттьӧ мыйкӧ вошtӧма. Матыстчыны мӧда — чирзӧ, быттьӧ прӧстудитчӧма, сайӧд корсьӧ, некодӧс тӧдны оз кӧсйы. Вошtысяс кытчӧкӧ, но ассьыс делӧсӧ вӧчас...

Лун-мӧд мысти чипан и збыльысь кытчӧкӧ воши.

— Кытчӧ нӧ эськӧ дзебсис?— мамыслысь юасис Петровна.

— Пуксьӧді ме сійӧс,— вочавидзис мамыс.— Мед нин пӧжсьӧ.

— Кытчӧ?

— Колькъяс вылас.

— Кытчӧ? Петкӧдлы.

Сарайын вӧлі пемыд, кыліс важ турун да сюмӧд дук. Кокъяс улын дзуртісны косьмӧмысла шыгыртчӧм джодж плакаяс, черань везъяс лемасьлісны чужӧмӧ и сӧмын вевт весьтсянь пырысь векньыдик шонді югӧр неуна югзьӧдыштіс рӧмыдсӧ. Пельӧсас, кытчӧ матыстчис Петровна, кодкӧ бурысь, тӧждысьӧмӧн клуткыштіс. Нывка копыртчис да джуджыд дорыша падъянысь аддзис вошӧм чипансӧ. Гӧнсӧ сувтӧдӧма, бордъяссӧ джынвыйӧ шевкнитӧмӧн лэдзӧма увлань, быттьӧ мыйкӧ зэв гусятор дзебӧма ас улас.

Петровна нюжӧдіс кисӧ, но мамыс водзвыв ӧлӧдіс да кинас бӧрыньтыштіс нывсӧ:

— Ньӧжйӧджык, эн повзьӧд.

Коли ещӧ вежон. Петровналы унаысь воліс дум вылас пӧжсьысь чипаныс, ӧтнас кӧсйис кайлыны сы дінӧ, но поліс черань везйысь.

Ӧтчыд Петровна казяліс, кыдзи мамыс петкӧдіс сарайысь дӧра торйӧн вевттьӧм падъян. Сы пытшкысь кыліс тӧдса клуткӧм и ӧнӧдз на кывлытӧм шыяс. Дугдывтӧг, вӧсньыда-вӧсньыда сэні быттьӧ зильгисны посни клянича торъяс.

— Мамӧ!— бӧрсяньыс уськӧдчис Петровна.— Петкӧдлы, мыйся кӧлӧкӧльчикъяс падъянад?

Ывлаын Марья пуктіс дозмуксӧ

муӧ да босьтіс сы вылысь вевттьӧдсӧ. Петровналӧн ныр̈ӧдз воис улиса шоныд чипан гӧн дук. Курӧг-мам эз кӧсйы эновтны ассьыс позсӧ. Сійӧ дугдывтӧг клуткис, пӧлыньӧдліс ӧтарӧ-мӧдарӧ гӧгрӧс синъяса ичӧтик юрсӧ. Кыӧм падъян костъясӧд пырысь шонді югӧръяс серӧдісны да ещӧ на ёнджыка югзьӧдісны сылысь кӧнтусь рӧма, зарниӧн волялысь гӧнсӧ. Бордъяс костсьыс тыдалісны зэв ичӧтик кольквиж ёкмыльяс. Найӧ кавшасисны мамыслӧн мыш вылас, вӧчисны воськов-мӧд да кылӧдлісны синъяснысӧ, быттьӧ вугыртлісны, а ӧти, тыдалӧ, медся воддзаыс да збойыс зілис кавшасьны кӧрзина дорыш вылӧ, чеччыштны ортсыӧ.

— Да, мамӧ! Да, мамӧ!— Марьялы сояс ӧшӥис Петровна, быттьӧ мӧдыс пыр жӧ бӧр кӧсйис дзебны тайӧ дивӧ кодь котырсӧ.

Выль семьялысь шыяссӧ кылісны и ӧшинь улын вердчысь чипанъяс. Найӧ ланьтісны, кывзысьӧны. А ыджыд гӧрд сорса еджыд петук, курӧгъяслӧн кӧзяиныс, косіника коткыштіс, быттьӧ кос, чорыд ныр̈нас некымынысь сизьдыштіс кӧрт листӧ, скӧрысь гогнитіс плавкӧс юр̈нас да педзыштіс места вылас.

— Видзчысь таысь, кокасьӧ!— ӧлӧдіс Варяӧс мамыс.— Эн матыстчы сы дінӧ, мед оз дойд.

Марьялы эз ковмы тӧждысьны чипанпиян вӧсна, Петровна ачыс вердіс-юкталіс найӧс. Сійӧ шырис пуртӧн пуӧм колькъяс, град вылысь нетшкис да ваялiс вежӧд пыдди нявда, корсяліс да ваялiс нидзувъяс. Здук, и Варя кисӧ бара нин сюйӧ кӧрым ваялан чуманӧ, медым веж турунӧн, нидзув-номыръясӧн чӧсмӧдлыны чипанпиянӧс.

— Мый таянысь тӧлкыс,— ропкис Петровналӧн батьыс,— вот аддзыланныд — джынйыс петукъясӧн лоӧны. Бурджык нин карысь, инкубаторысь колӧ вӧлі ньӧбны... А тэ, Петровна, бара бедьтӧг петук дорті ветлӧдлан. Кокалас ӧд.

Тайӧ петуксӧ Петыр вежис чери вылӧ орчча гр̈ездысь. Мича и гӧлӧса, и курӧгъяс дорын кӧзяитӧ, но ӧти тырмытӧмтор петуклӧн вӧлӧма жӧ: кокасьӧ, йӧз вылӧ усьласьӧ. Та йылысь вузалысьыс эз висьтав, но дзебан ӧмӧй — регыд и воссис петуклӧн йӧзлы лӧсявтӧм сямыс.

Бать-мам лӧсьӧдісны кильчӧ дорас бедь да стрӧжитісны Варяӧс, медым сійӧ дорйысянтортӧг некор эз матыстчыв чипанъяслӧн котыр дінӧ.

Некымын лун Петровна и збыльысь ветлӧдліс тайӧ бедьнас, ылісянь ыршасьліс сійӧн петуклы, но гӧрд сорсалы сыӧдз, быттьӧ, эз вӧв некутшӧм делӧ. Ни водзсянь, ни бӧрсянь — гусьӧн некод вылӧ сэсся эз усьлась, и Петровна дзикӧдз вунӧдіс беддьыс йылысь, эз кут вӧдитны сьӧрсьыс.

Но ӧти асылӧ Петыр да Марья ӧшинь увсьыс кылісны ёна повзьӧмӧн горӧдӧм да бӧрдӧм да уськӧдчисны ывлаӧ. Налӧн нылыс, Варяыс, кусыньтчӧмӧн сулаліс пос помас, кияснас вевттьӧма чужӧмсӧ. Сылӧн веськыд бан бок кузяыс визувтіс вир. Бордъяссӧ улӧ лэдзӧмӧн, кӧрт кодь чорыд кокъяснас зятйӧдлігтыр сы гӧгӧр котраліс петук, скӧрысла кокаліс-парсаліс мусӧ. Марья бӧрдігтыр уськӧдчис ныв дорас да топӧдіс сылысь чужӧмсӧ морӧс бердас. Водз дӧранас визувтысь вирсӧ чышкыштӧм бӧрын, мамыс кӧсйис видзӧдлыны нывкаыслӧн чужӧм вылас, но мӧдыс бӧрдіс, эз сетчы, водзсасис. Кызмырдӧн удайтчис жӧ видзӧдлыны дойсӧ: бур кӧть скӧр петукыд синъяссӧ абу кокалӧма.

Сэки мама-батя тыр скӧрлунӧн уськӧдчисны петук вылӧ. А сійӧ, шӧйӧвошӧма жӧ, дыр сулаліс ӧти местаын, сэсся мӧдӧдчис восьлавны гидлань. И сӧмын сэки, кор казяліс, мый кӧзяин да кӧзяйка кӧсйӧны вӧчны сылы кутшӧмкӧ лӧктор, петук, лӧкысь котсігтыр, кутіс котравны йӧрын — удитӧдчас кутасьысьяслӧн кок увтіыс, жбыркнитас-чеччыштас кияс костӧдыс, юр вывтіныс, но сійӧс век жӧ топӧдісны да йӧртісны гидӧ...

Здук сайын на, кияссӧ мышкас тасалӧмӧн, шондіысь синъяссӧ читкыртӧмӧн Петровна сулаліс ӧшинь ув йӧрас да видзӧдіс енэжӧ — оз-ӧ кӧнкӧ вылын енэжын кыйӧдчы налӧн курӧгъяс бӧрся варыш. Чипан-

пиян ӧтчукӧрӧн котралісны ӧшинь улын, быттьӧ пожйын быглясисны кольквиж вотӧсъяс. Кадысь кадӧ нывка бурпырысь горӧдыштліс на вылӧ, медым эз разӧдчыны град йӧрӧ, эз вошты сьны син увсьыс. Друг быттьӧ ёсь изйӧн кодкӧ шыбитіс сылы бан бокас, а чужӧмас быттьӧ ӧвтыштіс ён тӧвру, кылісны борд шыяс. Петровна сэки аддзис ассьыныс скӧр петуксӧ да повзьӧмысла лӧкысь чилӧстіс. Сэсся сійӧ кыліс, кыдзи сывъялісны пельпомъясӧдыс, топӧдісны юрсӧ, мыйӧнкӧ небыдӧн чышкалісны чужӧмсӧ, зілисны мырдӧн восьтны синъяссӧ. Кывліс, кыдзи ӧшинь ув йӧрын котсіс-котраліс да шпоракыліс петук, а сэсся сідз жӧ гӧгӧрвотӧма, ставыс лӧнис.

Кӧть бан бокыс чӧсӧдіс дойысь, Петровна мый вынсьыс кутчысис бӧрддзӧмсьыс. Сылы окота лоитӧдны, мый вӧчӧны бать-мамыс пемыд гидӧ йӧртӧм петуккӧд да ки пыдӧснас чужӧмсӧ сайӧдыштӧмӧн матыстчис ӧдзӧс дорӧ.

Сэні, пыді пемыдас, кылісны оръясяна скӧрысь шуасьӧмъяс, педзана кок шыяс, быттьӧ кушенча кепыся киясӧн клопӧдчӧм. Но регыд ставыс лӧнис да тӧждысяна, лӧньӧдана гӧлӧсъяс кутісны матыстчыны ӧдзӧс дорлань.

Повзьылӧмсьыс яндысьӧмӧн, кулакъяссӧ тшӧка улас топӧдӧмӧн, Петровна сувтіс гид стен бердас.

Пемыд гидйысь шонді югӧр улӧ петіс Петыр. Сійӧ мыйкӧ шуаліс водзӧс косӧданаӧс — скӧрысь, но радлана гӧлӧсӧн. Ӧти киас сылӧн вӧлі чер, а мӧдас кокъясӧдыс, увлань юрӧн кутіс петукӧс. Петук шевкнитлывліс лым еджыд бордъяснас, кӧсйис кыпӧдны юрсӧ вывлань, но тайӧ кыдзкӧ эз артмы, и сійӧ, быттьӧ шензьӧмӧн, пӧлыньтіс юрсӧ боквыв, ӧти синнас видзӧдіс енэжлань.

Дзугсьӧм чышъянсӧ лӧсьӧдлігмоз Марья шуис водзын восьлалысь Петырлы:

— Бордъясӧдыс тшӧтш кут — дӧрӧмтӧ резас.

Петыр кежис пес чипас сайӧ. Недыр сэні вӧлі чӧв-лӧнь. Друг мыйкӧ йиркмуні: нюдза кыліс керыштӧм шы.

Петровналы дугдіс кывны бансьыс дойыс, сійӧ асьсӧ эз кут кывны. Сӧмын ӧти, пыр лӧньысь кышкӧм кылісны пельясыс. Нывка зэв ньӧжйӧ матыстчис пес чипас дорӧ: кыдз пу плака вылын чездыштӧм вӧсньыдик сюмӧд киль шаракыліс сылӧн пель дінын. Петровна вӧчис ещӧ ӧти воськов: пес чипас сайын сулаліс зэв кыз, чорыд увъяса чурка, сы вылысь сійӧ аддзис алӧйгӧрд войтъяс да ещӧ шытӧг нетшкысьысь лым еджыд гӧнтор, коді топалӧма векньыд тшельӧ — оз вермы лэбнысӧ. Петровна воськовтіс мӧдысь: чурка сайын, му вылас куйліс алӧйгӧрд сорса еджыд юр.

Сӧмын ӧні Петровна гӧгӧрвоис мамыслысь кывъяссӧ, кодӧс кывліс гид дорсянь пес чипас дінӧ локтігас:

— Эн мун сэтчӧ,— шуис сійӧ бӧрсяньыс.

— Вай юрлӧс кышӧд, гӧнсӧ сюявны,— корис сылы воча петысь батьыс.

Петровналы кажитчис, мый петуклӧн сьӧд синъяс вылысь вӧсни еджговгудыр кеньыс пыр векняммӧ и векняммӧ — синмыс воссьӧ. Нывка повзис аслас горӧдӧмысь, чепӧсйис пес чипас сайысь да уси мамыслӧн кияс вылас...

Кор Варя воис ас садяс, узьлан жырйын вӧлі джынвыйӧ пемыд: орчча жырйысь сэтчӧ уси жебиник би югӧр. Сэні кыліс оръясяна негораа сёрни, кывъясыс быттьӧ гылалісны джоджӧ. Петровна ышловзис, унмыс ӧні сылӧн эз лок. И сэки, зэв важ вӧт моз, вежӧрас воис тӧждысяна казьтылӧм, быттьӧ сійӧ копыртчис петук юр весьтӧ, инмӧдчис синмас и кень кодь вӧсни куыс вӧрзис, но вӧлі сійӧ кӧдзыд...

Петровналӧн синвасьыс курдіс ныр пытшкӧсыс. Сійӧ гӧгӧрвоис, мый ставыс тайӧ збыль. Налӧн вӧлі петук, коді тшапа ветлӧдліс ӧшинь ув йӧрын, зэв видзчысьысь кӧзяин моз, гораа сьыліс, а ӧні сійӧ абу... Петровна, юрлӧс вылас чужӧмсӧ дзебӧмӧн, шытӧг, медым сійӧс некод оз кыв, бӧрддзис.

Мӧд асывнас Петровна матыст-

чис рӧмпӧштан дорӧ да чуймӧмӧн казяліс веськыд син увсьыс ыджыд лӧзоват чут. Сійӧ полӧмпырысь йӧжгыльтчыліс да уськӧдіс сынансӧ. Мӧд жырйын кыліны кок шыяс. *Пырис мамыс да ӧдзӧс дорсяньыс* кутіс лыддьӧдлыны:

— Тэ нӧ кок йылын нин? А тӧрыт ун йывсьыд вой шӧрӧдз сэтшӧма горзін! Батьтӧ кӧсъя вӧлі пельшар дорӧ ыстывны. А сэсся нинӧм, унмовсин жӧ кыдзкӧ...

Тайӧ кадсяньыс Петровна ветлӧдліс грезд кузя жугыль чужӧма. Сійӧ эз петкӧдлы потшӧс сайсянь орччӧн олысь зонкаяслы кывсӧ, эз серав, кӧть эськӧ и петіс серамыс. Веськодьпырысь кывзіс, кыдзи грездсяяс сёрнитісны лоӧмтор йывсьыс:

— Со ӧд антусыд, нывкасӧ...

— А кытчӧ ӧд витӧмасӧ... Синмас...

Кӧть кӧні Петровна эз петкӧдчыв, быдӧн сійӧс жалитӧны да лыддьӧдлӧны, видзӧдлӧны дойсӧ, кучкалӧны кияснаныс бокъясас. Татшӧм тӧждлунсӧ казялӧм бӧрын Петровна тшӧкыдджыка на кутіс веськавлыны сійӧс жалитысьяслӧн синъяс улӧ. Мунӧ ӧшинь увъясті да, быттьӧ тӧдлытӧг, бергӧдлас лӧз паса бан боксӧ сы вылӧ видзӧдысьлань. Варовмӧм пӧчьяс кӧ сійӧс оз казявны, ачыс на дінӧ кежалас, видзӧдлас чужӧманыс увсянь вылӧ, кытчӧдз оз кывлы виччанторсӧ:

— Сьӧлӧмшӧрӧ-ӧй!..

— А синтӧг кӧ эськӧ, нылӧй, колин!

— Доймис, кӧнкӧ, ёна?

— Да-а-а...

— Висьӧ ӧні?

— О-оз...

Но татшӧм тӧждлуныс гежӧда бурмӧдліс Петровналысь сьӧлӧмсӧ. Быpны кутіс син дорсьыс лӧзыс, а такӧд тшӧтш и йӧзыс кутісны вунӧдны тайӧ лоӧмтор йывсьыс.

Исковтіс жар июль. Кольквиж чипанъяслӧн вочасӧн шыляліс, едждіс гӧнныс, нюжалісны голяясныс. Найӧ ӧні эз нин котӧртны ордйысьӧмӧн блюд дінӧ, кор Петровна троньӧдіс сэтчӧ гыжнас, а видзчысьӧмӧн, сайласьӧмӧн матыстчылісны курӧгъяс дорӧ да кокавлісны *налысь сёянсӧ. И мамыс налӧн сӧмын* вунӧдчылӧмӧн чилӧстлывлас, кор керка дор йӧр весьтті вывті нин уліті лэбас рака.

Чиніс Петровналӧн уджыс. Ӧтчыд пукаліс сійӧ ковтӧм нин кымыньтӧм чуман дорын да бергӧдліс чуньсьыс ыргӧн чунькытшсӧ, мӧвпаліс, кор сылы сійӧ буретш лоӧ. Друг быттьӧ ёсь емъяс сатшкысисны сылӧн нюжӧдӧм кокъясас. Видзӧдліс: чипанпиыс чеччыштӧма сылы пидзӧс вылас да юрсӧ пӧльньӧдлӧмӧн видзӧдӧ чунькытш вылас. Петровна терпитӧ лэчыд гыжъяслысь дойсӧ, чӧв ланьтіс, виччысьӧ, мый водзӧ лоӧ. Чипанпи, мед не усьны, ещӧ на ёнджыка лэдзӧ гыжъяссӧ, а сэсся смелмӧдчис да кыкысь кокыштіс чунькытшысь югъялысь изсӧ. Тайӧ инмӧдчылӧмыс шонтіс Петровналысь сьӧлӧмсӧ. Мӧд чипан аддзис, мый сылӧн тшӧтшъяыс мыйкӧ кокалӧ да котӧрӧн мӧдӧдчис сэтчань жӧ. Но водзаыс бӧр чеччыштіс му вылӧ, веськӧдчис локтысьлы паныд да найӧ кужтӧг на зурасисны ӧта-мӧдыскӧд морӧс на морӧс, збоя чеччыштлісны раз-мӧдысь. Сьылі выланыс сувтіс гӧнныс, чипанъяс мыйкӧ дыра сулыштісны ныр-ныр воча да бара кутісны чеччавны, быттьӧ тышкасьӧны.

Петровналӧн уси юрсьыс сынаныс. Юрсӧ чатӧртӧмӧн сійӧ гораа серӧктіс да весиг эз аддзыв, кыдзи ӧшинь пырыс мыччысисны мамыс да батьыс, кыкнанныс мыйыськӧ зэв дӧвӧленӧсь, кӧть та дырйи Петыр и ӧвтыштіс кинас:

— Шулі жӧ ме,— джынйыс петукъяс лоӧны!

А Марья сійӧс вомаліс:

— Кывтӧ песӧм дорысь, бурджык, ветлін эськӧ инкубаторсаясысла.

Комиӧдіс А. Одинцов.

Петр ЗЛЫГОСТЕВ

Витӧд номера «Шанель»

ВИСЬТ

Гожӧмнас ме мӧдӧдчи Великая станцияӧ, медым видзӧдлыны дача керкалысь сруб, кодӧс ме ньӧби. Лесхозын, кытӧн мынтыси сыысь, висьталісны: ветлӧй Великорецкӧй лесничествоӧ, сэні куим сруб тшупӧма, бӧръян, кутшӧм кажитчас, сійӧс пӧ ваям веськыда местаӧдзыс. Сёрниыс, дерт, муніс эз керка йылысь, а сӧмын сруб йывсьыс, сэні абу на джодж, ни пӧтӧлӧк, ӧшиньяс, ни ӧдзӧсъяс. Керкасӧ коліс на лэптыны места вылас. Менам вӧлі дум лӧсьӧдны дачасӧ сы могысь, медым сэні овны гожӧмнас да и уджавны аслам гижӧдъяс вылын. Местаыс вӧр бокын, суседъяс слӧймисны шаньӧсь, карсянь абу ёна матын — дерт, думъясыд кӧть эськӧ оз быд пӧрйӧ пӧртсьыны олӧмӧ, но век жӧ босьтчӧмторсьыс эг кӧсйы лэччысьны.

Петі асывнас ӧкмыс час гӧгӧр. Июль тӧлысь. Шондіа, гажа, гӧгӧр вежӧдӧ. Сьӧлӧм вылын долыд — ӧд первойысь на муна ассьым керкаӧс видзӧдлыны.

Великая станцияыс, дерт, абу нин сэтшӧм ыджыд, сідз, полустанок, ичӧтик вокзалтор эм, ва качайтан башня, да и посёлокас сӧмын куим дженьыдик улича.

А нимтӧмаӧсь Великаянас ю ним вӧснаыс, сы вомӧн вуджӧ кӧрт туйыс. Юыс абу ыджыд. Но Великая нимсӧ, шуӧны, абу прӧста сетлӧмаӧсь. Эм пӧ сикт горулас мусьыс петысь ключ, код дінӧ быд тулыс, июнь тӧлысь заводитчигӧн, некымын нэм чӧж петкӧдлывлӧмаӧсь чудӧ вӧчысь святӧй Николайлысь ӧбразсӧ. Тайӧ енсӧ Роч муын ёна пыдди пуктылісны. Чукӧртчывлӧмаӧсь татчӧ зэв уна йӧз. А заводитлӧмаӧсь татшӧмторсӧ квайтсё во сайын нин, кодыр пӧ ӧти крестьянин аддзылӧма тайӧ ключ дорсьыс святӧй Николайлысь мыгӧрсӧ. Ӧні ӧбразсӧ оз вайлывлыны, и та йылысь помнитӧны сӧмын ӧткымынъяс, пӧрысьяс, кодъяс асьныс на сувтлӧмаӧсь тайӧ кимӧститчӧмыслы паныд. Гижа та йылысь сы вӧсна, медым тӧдмӧдны кысь лоӧма юыслӧн да станцияыслӧн нимыс... Но, а думыштлыны кӧ, мыйта миян ыджыд странааным татшӧм станцияясыс, татшӧм юясыс, и быдӧнлӧн эм аслас история.

Посёлоклӧн шӧр улича вылын эм сиктсӧвет, столӧвӧй, некымын магазин. Уличаыс йӧзтӧм, сӧмын ворсӧны кык ичӧтик детинка, на дінын бергалӧ пон.

Дерт, кысь нӧ йӧзыслы лоны. Шондіыс со важӧн нин керкаясысь вылӧ кыпӧдчӧма, ставӧн удж вылынӧсь. Коді муяс вылын (тані совхозлӧн отделение), а коді и вӧрын. Но друг кылі гӧлӧсъяс, кежи неыджыд магазинлань, кодӧс стрӧитӧмаӧсь кирпичысь да стеклӧысь, аддзи йӧз чукӧр. Магазин ӧдзӧсыс вӧлі восьса, ӧткымынъяс зілисны пырны сэтчӧ, мукӧдъяс петісны. Пырысь-пыр гӧгӧрвоин: вайӧмаӧсь кутшӧмкӧ тӧвар, и йӧз кӧсйӧны мыйсюрӧ ньӧбны. Петысьяслӧн киясысь казялі майтӧг, песласян порошок, шампунь, вом дор мавтан краска, крем да мукӧдтор. Медсясӧ тані вӧліны олӧма нывбабаяс да том йӧз. Вӧліны на пӧвстын и мужичӧйяс. Налысӧ мый эськӧ сэсь колӧ? Но первойя жӧ мужичӧй киысь казялі одеколон дозъяс. Сы бӧрся петіс мӧд «шуда» морт, сійӧ кежыштіс бокӧ, тэрмасьӧмӧн разис дозйыслысь пробкасӧ да кутіс пыркӧдны одеколонсӧ вомас.

— Мед кӧть розьсӧ ыджыдджыкӧс вӧчисны,— вом тырыс чукӧртӧмасӧ ньылыштӧм бӧрын да синвасӧ чышкалігмоз сёрнитіс сійӧ,— йӧз йывсьыс кӧть мед думайтісны!

— Позьӧ эськӧ и дозъяссӧ гырысьджыкӧс вӧчны,— шыасис первойяыс, коді, тыдалӧ, радейтӧ жӧ парфюмериясӧ.

Менӧ вывтісӧ эз шензьӧд, мый

öткымынъяс вина пыдди одеколон юöны, и мужичöйяс вылö видзöдi веськодьпырысь. Öнодз помнита öти вöвлömтор. Армияодз на тайö вöлi, квайтымынöд воясö. Сэки уджалi Рытыввыв Саянса стройка вылын. Öтчыд ми мöдöдчим öти повтöм шоферкöд гöраясöд письköдчысь туйясöд. Шофер сувтлiс öти сиктö, пыраліс магазинö да вайис куим одеколон доз. «Сирень» нимыс. Неуна броткыштiс, мый водкасö абу вайömаöсь. Öти доз мыччис меным: «Юан?» Ог тöд, мый менö сэк тойыштiс та вылö — гашкö, кöсйи ачымöс петкöдлыны, а гашкö, сiйö, мед оз дивит, ме вочи сiдзи жö, кыдзи и ертöй. Юим ми эг сулея помсьыс, а стöканысь, и ваöн сорлалömöн. Стöканас лои йöв кодь еджыд, зэв чöскыдтöм дука.

Кык сулеясьыд шоферыдлön лои быдса стöкан. Сiйö юис тэрмасьтög, кызöктыштiс да сэсся исаліс булкитор. Кöть эськö сотiс став пытшкöсöс и вöлi зывök, ме юи жö. Сэсся ми мöдöдчим. Коді ветлödлывліс гöраясöд, сiйö тöдö, кутшömöсь сэні кытшовъясыс, и кыдзи ыркнитлывлö сьölömыд, кор видзöдлан гöра горулас. Кор ми петім веськыджык туй вылö, шофер меным тшöктiс видзöдны сömын спидометр вылö.

Ме сömын öні куті гögорвоны, мый сэтшöм туйясöдыд ветлігön, мед збойджыкön лоны, юöны шоферъясыд. А одеколонысь öтдор сэк нинöм эз вузавны. Буретш вöлi идралöны нянь, и мед этшаджык вöлiны аварияяс, сэк кежлö тані вочлывлiсны «кос» закон.

Бöр вешйи магазин дорысь и мöдöдчи корсьны лесничество. Сiйö вölöма ичötик турунвиж керкаын, дзик посёлок помас нин. Öти неыджыд жырйын пызан сайын пукаліс косіндзи мужичöй. Сiйö и вölöма тані медся ыджыдыс. Папирос куритігмоз сiйö видзöдліс менам квитанция вылö, но нинöм эз шу, а чукöстiс Лида нима томиник нывбабаöс да тшöктiс нуödлыны менö.

— Öти ньöбасьысь воліс нин,— шуис нывбаба кöрт туй вомön вуджигмоз,— бöрйис жö, сiдзкö тiянлы ковмас бöрйысьны кык срубсьыс нин... Но ті эн маитчöй,— срубъясыс буröсь, миян мужичöйяс быттьökö аслыныс вылö тшуписны.

Срубъясыс збыльысь вöліны буröсь. Зарни рöма керъяссяныс век на öвтіс чöскыд сир дукön.

— Вывті нин ичötöсь,— ышловзис Лида.— Кыдзи татшömас олан?

Да, срубъясыс збыльысь ичöтджыкöсь, но ньöбтödзыс на юрын чужис мöвп:— Тані лоö шоныдiныс, кыдз тай шуласны — тöвъянін, а дзоньнас керкаыс лоö ыджыдджык.

— Но сiдзтö кö, позьö,— шуис Лида,— öтнасön кö — зэв нин ичöт.

Меным кажитчис, мый сiйö жалитыштiс менö, мый мынті сы мында сьöм тайö öшиньястöм и ödзöстöм пывсян ыджда сруб вылас. И ме веськыда юалі:

— Кыдзи ті думайтанныд, сулалö-ö тайö срубыс сы дон, мыйта лои вештöма?

— Да ті эн маитчöй,— ölödiс менö Лида,— менам верöс неважön гид тшупис, а мыйта сьöм лои видзöма? Вöрысь колö мынтысьны, пöродны öтнад он вермы, сэсся вайödны — бара мынтысь. Тшупнысö отсалiсны — бара сьöм, а мыйта водкасö юисны, а сэсся уджыс мыйта?

Дерт, сiдз, думайті ме. А ачым видзöдi срубъяс вылö, бöрйыси кодыс бурджык. Кыкнаныс вöліны öткодьöсь, но öтиыс, мыйлакö мен кажитчис мичаджыкön — гашкö, керъясыс кызджыкöсь, а гашкö, сы вöсна, мый пельöсъясыс вöліны топыджыкöсь. И ме бöрйи тайöсö.

— Пожалуй, тайö бурджык,— сöгласитчис Лида,— бурджык и эм. Тэныд вылö и гижам сiйöс. Июльнас туйясыс косьмасны да сэки и волöй машинаöн. А öні öд сömын поездön миянö веськалан.

Бöр мунім промтоваръясön вузасян магазин дорö. Öчередыс ывла вылас эз нин вöв. Ми пырим магазинö. Прилавок дінас сулалісны том нывъяс, буракö, налы нинöм нин абу вичмöма, тайö тыдаліс налön шог чужömъяс сертиыс. Прилавок

сайын улӧс вылын пукаліс вузасьысьыс, буракӧ, ёна мудзӧма. Мортыс олӧма нин. Ме тшӧтш матыстчи прилавок дінӧ, куті видзӧдавны, мый эм сэні стеклӧ саяс. И друг аэрозольяс пӧвстысь казялі ичӧтик еджыд кӧрӧбка. Сэтчӧ роч шыпасъясӧн вӧлі гижӧма: «Шанель», а улынджык 5-ӧд номер, а дзик увдорас французскӧйӧн: Paris.

Пырысь-пыр жӧ дум вылӧ уси, кыдзи ӧтчыд Москваӧ мунігӧн гӧтырӧй шуліс: «Кристиан Диор» либӧ «Фиджи», дерт, тэ он аддзы, «Шанель» йылысь и сёрнитны нинӧм, но аддзан кӧ мыйкӧ французскӧйӧс, ньӧб... И нӧшта думышті, мый регыд сылӧн чужан лун.

И со менам ныр улын абу прӧстӧ кутшӧмкӧ духи, а быдӧнӧн пыдди пуктана «Шанель» и да ещӧ и 5-ӧд номера (ме кыськӧ кывлывлі, мый тайӧ медся бурыс)! И пыр жӧ мӧвпышті: шондіа мича лун, выль сруб дачаӧ и гӧтырлы бур козин — ставыс тайӧ ӧтилаын менӧ вӧчис нӧшта шудаӧн. Но регыд мысти ме кватитчи, еджыд кӧрӧбка улас куйліс дон петкӧдлан бумагатор, сы серти гӧгӧрвои, мый та мында сьӧмыс менам абу.

Медым кӧть неуна ачымӧс бӧр лӧньӧдыштны, кори вузасьысьӧс, медым мыччылас кӧрӧбкасӧ. Сетіс. Исышті, кыліс зэв чӧскыд дук. Бытьӧкӧ кутшӧмкӧ мичаник нывбаба пӧйдитіс ме дінті...

— Уна тіян татшӧм кӧрӧбкаыс?

— Кык нин сӧмын,— вочавидзис вузасьысь.

— И дыр-ӧ лоӧны? Аскиӧдз ньӧбасны?

— Аскиӧдз ньӧбасны...

Дерт, думышті, кыдзи нӧ оз ньӧбны. Ӧнія йӧзлӧн сьӧмыд эм... Да, зэв жаль. Вот эськӧ гӧтырлы кутшӧм лои нимкодь. Лӧсьӧдчи нин бӧр сетны духи кӧрӧбкасӧ, и дум вылӧ уси Лида. Со коді вермас меным отсавны. Аддзи сійӧс мӧд прилавок дорысь. Ме вунӧді яндзимӧс, коді овлывлӧ сьӧм уджджігӧн, да шыаси сы дінӧ.

— Онӧ вермӧ уджджывны? Ме эськӧ аски жӧ телеграфӧн. Гӧгӧрвоанныд, гӧтырлӧн чужан лун...

— Мыйла аски?— Лида кыскис сумкасьыс кӧшелёксӧ.— Локтанныд срубыдла и ваянныд.

Со и ставыс. Витӧд номера «Шанель» менам зептын. Аттьӧалі бур аньӧс и зэв шудаӧн петі магазинысь.

Мӧдарӧ поездыс мунӧ сӧмын рытнас, но та йылысь ӧні эг кӧсйы думайтны. Енэжын шондіыс ӧні вӧлі быттьӧ ру пытшкын, гӧгӧр вежӧдіс турун, кӧрт туй станция дорсянь ӧвтіс пу сир кӧрӧн и ме думышті аслам сруб йылысь. И бара веськӧдчи сылань. Со и менам бӧрйӧмторӧй. Қытшовті сы гӧгӧр, малалі керъяссӧ и вӧлі любӧ, мый сійӧ ӧні сӧмын менам, а сэсся некодлӧн. Менам керка. Мый тані главнӧйыс? Менамыс, али керкаыс? Ог тӧд. Гашкӧ, кыкнаныс ӧтлаын да.

Пукси му вылӧ, стӧчджыка кӧ ӧтчукӧрын куйлысь кырсь вылӧ, топӧдчи шондіӧн шонтӧм сруб бокӧ да куни синъясӧс. И аддза ассьым карса патераӧс, гижсян пызанӧс и аслам дачалысь макетсӧ. Ме вӧчи сійӧс вӧсньыдик картонысь, ӧшиньяссӧ да ӧдзӧсъяссӧ рисуйті фломастерӧн. Рисуйті и керъяссӧ и тьӧсъяссӧ. Нывкаӧй, сылы квайт арӧс, аддзис макетсӧ да кутіс шенасьны кияснас да шуис: «Пап, ӧні колӧ аддзыны волшебникӧс и сійӧ вӧчас таысь прамӧй керка!» Эк тэ, менам мусаник нылукӧй. Волшебниктӧ позьӧ аддзыны, но сійӧ таысь корас зэв уна сьӧм. А миян сьӧмным абу. Та вӧсна ставсӧ ковмас вӧчны аслыным: подувсӧ, веранда, вевтсӧ, ӧшиньяс, ӧдзӧсъяс, джодж. А керъяссӧ ковмас гогнавны да олифаӧн мавтны (мӧд ногыс кӧ — чусмасны керъясыс). А сэсся и пач колӧ вӧчны либӧ камин, и нӧшта на юкмӧс колӧ, и пывсян... Пывсяныс быть колӧ, кутшӧм нӧ сытӧг дача? Кольӧм во ми шойччим тӧдсаяслӧн дачаын и сэні вӧлі пывсян. Нылукӧй некымынысь сэн пывсис, весиг корӧсясис и сэтшӧма сылы сьӧлӧм вылас воӧма, и кор мӧдӧдчим гортӧ, матыстчыліс да пывсянсьыс керъяссӧ мӧдіс окавны. Та бӧрын ми гӧтыркӧд дыр на казьтылім, кыдзи сійӧ шуаліс: «Аддзысьлытӧдз, менам муса пывсянӧй!»

Вунӧдан ӧмӧй татшӧмторсӧ?

Лоӧ, нылукӧй, асланым пывсян, и керка лоӧ, а сэні тэнад ичӧтик жыр, сэсянь тэ кутан петавлыны балкон вылӧ. Мед сӧмын тэнад волшебник-папыд эз висьмы да киясыс черсӧ кутісны, а уджсьыд сійӧ оз пов.

Друг ме улын муыс кутіс сырмыны, срублӧн стенъясыс тшӧтш, кыліс зэв кыз гӧлӧса тутӧстӧм, тайӧ матыстчис станциялань тыра вагонъяса зэв ыджыд состав. А мыйла эськӧ быть колӧ виччысьны рытъя пассажирскӧй поездсӧ? Орчча станцияӧдзыс ме верма мунны и тӧварнӧйӧн, а сэсянь ветлӧны автобусъяс. Пӧжалуй, тадзи лоӧ бурджык. Ӧні лун шӧр кад, и ставыс лоӧ лючки, рытнас воа нин гортӧ и верма шемӧсмӧдны гӧтырӧс бур козинӧн.

Сьӧкыд тӧварнӧй состав ыджыд шумӧн саймовтчис вӧр сайӧ. Нӧшта ӧтчыд чӧвтлі синъясӧс аслам сруб вылӧ да веськӧдчи вокзаллань. Сійӧс кытшовтігӧн дзик кӧрт туй дорысь аддзи чукӧртчӧм йӧзӧс. Сэн жӧ орччӧн жебиника петыштӧм турун вылын куйліс неыджыд горт.

И друг быттьӧ ставыс вежсис ывла вылас: весигтӧ шондіыс чусмыштіс да саймовтчис кымӧр сайӧ, быттьӧ кӧдзыд вой тӧв ӧвтыштіс, и ещӧ мыйкӧ лои сэтшӧмтор, мыйысь меным лои шуштӧм — пыр жӧ вунӧді аслам сруб йылысь и гӧтырлы козин йылысь.

Овлӧ тай, мунан карса лӧнь улича кузя, мӧвпалан мый йылысь кӧ, либӧ сёрнитан ёртыдкӧд и друг аддзан: кӧнкӧ ичӧтик пу керка дорын улӧсъяс вылын куйлӧ восьса горт, орччӧн сыкӧд сулалӧ вевтыс, сэн жӧ некымын венок. Сулалӧны пӧчӧяс, шапкатӧм мужичӧйяс, и тэныд быттьӧ кодкӧ зуробтас сьӧлӧм кузяыд, надзмӧдан воськовъястӧ, кежан тротуар вывсьыс, шапкатӧ пӧрччан, недыр кежлӧ чӧвтлан синъястӧ гортйын куйлысьлӧн чужӧм вылӧ и шытӧг вешъян. И тайӧ неыджыд кад коластас тэ эштылан думыштны ас йывсьыд, семья йывсьыд и нӧшта мыйкӧ мортлӧн олӧм-вылӧм йылысь...

Со и ӧні неыджыд пӧдса еджыд горт вылӧ видзӧдігӧн буретш думайті став йывсьыс. Горт дорас йӧзыс вӧліны этша. Кодкӧ на пиысь кадысь кадӧ кежлывліс запаснӧй туйлань, кыті ӧтарӧ-мӧдарӧ жӧдзис тепловоз, коді кыскаліс ас бӧрсяыс восьса кык вагон. Тайӧ запаснӧй туйыс нюжӧдчис войвывлань и сійӧс, бурӧкӧ, нюжӧдлӧмаӧсь сы могысь, медым ваявны вӧр, кодӧс дасьтӧны матігӧгӧрса леспромхозъяс. И ме думышті, мый йӧзыс, бурӧкӧ, виччысьӧны, кор локтас тепловоз да петас главнӧй туй вылас, медым сэсся пуктыны гортсӧ и нуны сійӧс орчча станцияӧ, райцентрӧ, кӧні эм больница, но и, дерт жӧ, сэн эм кладбище. Ме думайті, мый быд кулӧм мортӧс первой колӧ нулыны больничаӧ, а сэсся нин кладбище вылӧ.

Вокзалкӧд орччӧн вӧлі нӧшта ӧти магазин, зэв ичӧтик, сійӧс краситӧма гӧрд краскаӧн. Нинӧм вӧчигмоз пыри сэтчӧ. Пемыд магазинысь джаджъяс вывсьыс аддзи нянь кӧрышъяс. Ӧвтіс чӧскыд дук. Гӧгрӧс чужӧма вузасьысь ӧтпырйӧ босьтлывліс кык кӧрыш нянь и мыччывліс ньӧбасьысьяслы, медсясӧ пӧчӧяслы, сійӧ троньӧдчис тарелкаын куйлысь посни деньгаӧн да гораа сёрнитіс:

— Пом, бабуньяс, бӧрдны кутасны тіян порсьясныд! Тырмас, сёйыштісны нин няньтӧ! Ӧні кык кӧрышысь унджык сетны оз тшӧктыны.

— Тӧдам, тӧдам,— шыасисны ӧчередьын.— Бур кӧть нин кыкнас, а Макарьеын, шуӧны, ӧтиӧн пӧ сеталӧны.

— Эн кӧ порсьястӧ да мӧсъястӧ няньнас вердӧй, ставыслы эськӧ тырмис,— водзӧ зэв гораа варовитіс вузасьысь.

— А мыйӧн нӧ либӧ верднысӧ?— бара шыасис кодкӧ.— Ни турун, ни нянь.

— Эн сӧр,— ланьтӧдіс вузасьысь.— Тшыгъялан! Коді тіян пиысь тшыгъялӧ? Гашкӧ, кодкӧ кувсис тшыгысла? Гашкӧ, Зоя Веденеевайс тшыгъялӧмысла ӧшӧдчис?

— Тӧлктӧм, вот и ӧшӧдчис.

— Кысь нӧ тӧлканас лоан? Ба-

тьыс, пöди, став тöлксö сылысь пыркöдіс.

— Эн сöр,— бара шыасис вузасьысь.— Прöстасö мый бызганныд. Зоясö сійö эз нöйтлыв. Сійö Зояслöн Витя воксьыс поліс. Витяыс дядьсö пыдди эз пуктыв.

— Мыйыськö öд дас сизим арöсаыс сюйис юрсö петляас?

— А ме мыйöн тöда,— скöрысь вочавидзис вузасьысь.— Юав öні сылысь...

Магазинысь петöм бöрын ме видзöдлі енэжлань — и збыльысь шондіыс вöлі саймовтчöма кымöръяс сайö. Водобашня дінын сулалысь ыджыд тополь кыдзкö ас ногыс шога кышöдчис гырысь коръяснас.

Горт дорас öні сулалісны куимöн — мужичöй да кык нывбаба. Öтиыс на пиысь вöлі омöлик паськöма, пемыдгörд болоневöй плащыс вöлі мыйöнкö ляköссьöма, донтöминик чышъяныс чукырöсь; резина сапöга, весиг абу сапöг, а мыйкö боты сяма. Чужöмыс чукырöсь, быттьö ставнас нямрассьöма. Вом доръясыс пыктöмаöсь, синъяс улас лöз. Пöчö, думышті ме, но дырджык видзöдöм бöрын казялі, мый сылы нелямын витысь унджыкыс абу. Мöд кыкыс, кыдзи мен кажитчис, вöліны гозъя, но, буракö, абу татчöс йöз. Мужичöйыс вöлі сера костюма. Гач кокъясыс улöдз öшöдчöмаöсь, муас инмалöны.

Ме кыдзи и думайті, кык вагона тепловоз петіс главнöй туй вылö и матыстчис куйлысь гортланъ. Тепловозсяньыс мöд вагонысльöн бöръя стеныс вöлі восьса.

— Лэптöй!— горöдісны тепловоз кабинасянь.

Нывбабаяс да мужичöй кутчысисны горт бердö да кыдзкö лёкногöн кутісны лэптыны сійöс, ме котöрöн матыстчи да отсышті налы. Гортсö вöчömаöсь стружитöм уль пöвъясысь, но сійö мен кажитчис вывті кокниöн, и ме думышті: буракö, зэв ичöтик да омöлик тайö Зоя Веденееваыс. Ми чöв-чöлöн пуктім гортсö көртöн эжöм джодж вылö, кытöн куйлісны жуглассьöм пöвторъяс да быдсяма лöптыс. Кыпöдчим вагонö. Поезд мöдöдчис.

— А батьыд! Батьыд тай эз удит,— ливкйöдліс плаща нывбабаыс, сійö, буракö, поконичалöн мам. Гölöсыс сылöн вöлі пöдöма, чирöма.

Вокзал сайсянь тыдовтчис кузь тушаа косіник мужичöй, сійö мый вынсьыс уськöдчис котöртны поезд бöрся. Горöдны либö öвтыштны машинистыслы некыдз эг вермöй, кабинаыс эз тыдав. Поездыс муніс öдйö нин, но эз нин содты öдсö, и мужичöй вочасöн пыр суöдіс и суöдіс миянöс. Ме думайті, мый вот öні сійö джомдас шпалас да усьö, либö сьölömыс сувтас. Но сійö суöдіс, кватитчис көрт вугйö и öшйис, и ми мужичöйыскöд отсалім кыпöдчыны сылы вагонö. Сійö кыпöдчис кокъяс вылас да сьökыда ышлолаліс, а сэсся катласигмоз, кыдзкö аслысног нюмъялömöн кутіс висьтавлыны, мый кодкöдкö аддзысьліс и удитіс на дарйыштчыны и печиктіс аслыс сьыліас. «Одеколон, буракö, юис»,— думышті ме.

— Яндысин көть мед,— шуис нывбаба, буракö, сылöн чойыс, либö свöячкаыс.— Рöднöй нывтö дзебны мунан.

Вагонсö ёнакодь шыблöдліс öтарö-мöдарö, но батьыс крепыда сулаліс вагон шöрас. Сьöд, ёна кодь нин новлöм костюма. Сійö сулаліс и некытчö эз кутчысь. Друг сылöн кос да кузьмöс чужомыс чукырöссис, сійö тупкис синъяссö паськыд гыжъяса ыджыд кинас и сыркъялömöн бörддзис. Чойыс — дерт жö, буракö, чойыс,— кутыштіс сійöс, мед оз усь, а гötырыс, сömын вежыньтліс чужомсö, и мый вынсьыс, медым пöдтыны поездлысь нюжа-няжакылöм шысö, горöдіс:

— Ой, кутшöма öд сійö радейтліс миянлысь Зореньканымöс! Кутшöма радейтліс!..

Поезд содтіс öдсö, и мöдіс пыркавны вагон джоджысь став ёглöпыс. Пуркйис синъясö бусыс, ковмис вевттьысьны киясöн.

Кор восьтывлі синъясöс и видзöдлывлі чуньяс пыр, аддзи вагон помын куйлысь горт и, дерт, думайті сы йылысь, коді куйліс сэні, коді ас окотаысь эновтіс таладор югыдсö. Зоя... Зойка... Зоренька... Кыліс

тайӧ нимас мыйкӧ гажатор, сӧстӧмтор. Со сійӧ косiник, гожъялыштӧм нывкаыс, пелькиник, дженьыдик платтьӧа. Чужӧмас сылӧн зарни рӧма чутъяс, юрсиыс еджыд, чангыль ныра, пидзӧсъяс варччӧмаӧсь, дояӧсь... Но кутшӧмӧн збыльысьсӧ вӧлi тайӧ Зоя Веденееваыс? Гашкӧ, чӧв олысь, ичӧтик, гырысь лӧз синъяса, сійӧ кӧнкӧ пельӧсын ворсiс аканьясӧн, кодъясӧс ачыс жӧ вӧчлiс рузумторъясысь. Джӧмдывлiс тшӧкыда ӧдзӧс ув тшупӧдӧ и таысь сылы нӧшта на сюрлывлiс, а сійӧ эз бӧрддзыв. Школаас велӧдчис бура, лыддис книгаяс и век думайтлiс мунны гортсьыс, и век повлiс, кор батьыс волывлiс код. Сэсся пырлывлiс крӧвать улӧ, кор батьыс тышкасьлiс мамыскӧд, либӧ вокыскӧд ӧтлаын пышйывлiсны гортсьыныс... Ӧд сылӧн эм вок, рӧднӧй вок. Кыдзи сійӧ олiс батьыскӧд? Мыйла сійӧ ӧнi абу? Кымын арӧсӧн сійӧ ыджыдджык чойсьыс? Арӧс витӧн кӧ — сiдзкӧ сійӧ мездысьысь нин. Зоялы — дас, сылы — дас вит. Кытчӧ найӧ пышйывлiсны, кор тышкасьлiсны бать-мамыс?..

Да, сьӧкыд тӧдны йӧзыдлысь олӧмтӧ, кор аддзан сӧмын тайӧ уль пӧвъясысь тувъялӧм еджыд гортсӧ. И медым вочавидзны став вылас, ме думышти аслам челядь дыр йылысь. Миян сиктын эм куш места, сэнi коркӧ сулавлiс миян керканым, а сэсся сотчис. Сэнi жӧ, миянсянь неылын олiс Рыжӧй Фаиналӧн семьяыс. Тадзи син саяс сійӧс нимтывлiсны челядь чукӧрын. Воддза мужиксяньыс, коді кувсьыліс регыд война бӧрас пӧдӧм висьӧмысь, вӧлi Фаинаыслӧн Ваня нима пи, воӧнджынйӧнӧн ыджыдджык меысь. И мӧд мужиксяньыс, пастук Мишасянь (мӧд ногыс сійӧс эз и шулыны),— вӧлi пи, Шуркаӧн шуисны, Ванясьыс сійӧ ар вит-ӧ-квайтӧн ичӧтджык.

Ӧти кывйӧӈ кӧ, тайӧ семьясӧ сиктын мыйлакӧ ставӧн ӧтдортлiсны — эз радейтны. Фаинаыс вӧлi гора гӧлӧса, чужӧмыс пемыд, беринӧсь, век ветлӧдлiс няйт паськӧма. Быд скӧтина, кодӧс кӧть найӧ эз видзлыны, пыр кувлiс, и найӧ век овлiсны йӧвтӧг и яйтӧг. Керка пытшкӧсыс век вӧлi няйт, джоджсӧ мыськывлiсны вонас ӧтчыд, а керка пӧтӧлӧкыс вӧлi сьӧд, быттьӧ пывсянын. Дерт, сэки, ветымынӧд воясад дӧвӧлятӧ некод эз овлы, и кысь сійӧ — сакартӧ сэк вузавлiсны сӧмын праздникъяс кежлӧ да и ньӧбнысӧ вӧлi нинӧм вылӧ, но керкаясад сӧстӧмлун бӧрсяыд видзӧдiсны быдӧн. Помнита, воасны менам ыджыдджык чойяс и мам котыртас мыськасьӧм. Пачын шонтасны ва, пыртласны керкаӧ кузь кока кӧзлаяс, на вылӧ вольсаласны пӧвъяс и пӧтӧлӧк босьтчасны мыськавны да нӧшта и лывкйӧдлӧны-сьылӧны. Сэсся стенъяс мыськаласны, а медбӧрын и джоджъяс мыськаласны. Джоджъяссӧ торйӧн нин ёна ниртлiсны. И пуртӧн и гӧликӧн вуштӧны-зыралӧны. Шоныд ваысь керкаын ру сулалӧ. Стенъясыс и ӧшинь стеклӧясыс ставыс пӧсялӧмаӧсь, но сы пыдди бӧрыннас керкааным лолi сэтшӧм югыд да сӧстӧм, мый и лолавсис кокньыда и овнытӧ вӧлi любӧ.

А Рыжӧй Фаиналӧн век вӧвлi няйт. А Ваня пиыс пасьтасьлiс медся лёка и век ветлӧдлiс няйтӧн. Эз радейтлыны мамсӧ и сійӧс эз жӧ. А пастук Мишасӧ жалитлiсны. Сійӧ эз вӧв скӧр, видзис колхозлысь и мукӧдъяслысь мӧсъяссӧ тшӧтш. Век ветлӧдлiс кузь плетя и ми сійӧс шулiм «михалкаӧн», и миянлы сійӧ ставнымлы сетлывлiс плетьнас клопӧдчыны. Аслас сылӧн зэв гораа клопӧдчӧмыс артмывлiс: дженьыд воропа плетьсӧ бӧрвыв нюжӧдас да кыдз тай ӧвтовтас! И сэтшӧм крепыда косьӧбтас шыыс, мый весиг пельыд чунавлӧ.

Челядьыс миян сиктын вӧлi этша — ме, дерт, лыддя зонпоснисӧ. Морт квайт-сизим. Колӧ шуны, мый арлыд сертиыс тшӧтшъяясыс эз вӧвны: медся ыджыдыслы кӧ вӧлi дас квайт, то Рыжӧй Фаиналӧн Ваняыслы вӧлi ар дас-дас ӧти. Ме Ваняыскӧд тшӧтшъякодь жӧ вӧлi, но сы дор эг жӧ сувтлыв, а гырысьяскӧд ёртаси. Ворслывлiм ми унаторйысь. И Ванясӧ ми эг быд пӧрйӧ сибӧдлывлӧй. Мыйысь ӧд вӧлi ворсам. А серавлывлiм кӧ, векджык сы вылын. Асланым тешитчӧмӧн ми

сійӧс зэв тшӧкыда бӧрдӧдлывлім.

Ӧтчыд сійӧс ӧбидитіс миян пиысь медся ыджыдыс — Генка Власов. Ванька эз нин сэсся вермы терпитнысӧ да ичӧтик зверь моз уськӧдчис сы вылӧ да вирӧдз курччис чуньсӧ. Генка эз кут сійӧс нӧйтны. Сійӧ кыскис рогатка. Миян быдӧнлӧн вӧліны рогаткаяс, а зепъясын посньыдик галя-изъяс. Эз вӧв рогаткаыс сӧмын Ванялӧн, сы вӧсна, мый сылы некысь эз сюр кузь резинаыс. Генка пуктіс резинкаӧ изтор, метитчис и лыйис. Ёна доймӧмсьыс Ваня горӧдіс да уськӧдчис льӧм пу улӧ. Геня лыйліс и лыйліс сэтчӧ, кӧсйис мед сійӧ петас сэтысь. Кор сійӧ веськавліс, Ванька горзіс да бӧрдіс, а ми видзӧдім да сералім...

Ме ӧні гӧгӧрвои, мый ми эг радейтлӧй Ванькасӧ сӧмын сы вӧсна, мый быдӧн мустӧмтісны сылысь мамсӧ. А мый вӧсна мустӧмтісны, эг тӧд. Буракӧ, дурка олӧмысь ӧтдор сылӧн вӧліны и мукӧд кажитчытӧмторъяс, кодъяс вӧсна ӧтдортчисны йӧзыс.

Бӧрынджык, кор ме эг нин ов сиктын, да и сиктыс нин сэк эз ло, менам мам кывлӧма, мый Рыжӧй Фаиналӧн Ванька пиыс вӧчӧма дзик жӧ сідзи, кыдзи и Зоя Веденеева, код йылысь ме ӧні думайті да видзӧді сылӧн еджыд горт вылӧ, коді куйліс няйт вагон джоджын. Мыйла Ванькаыс тадзи вӧчис, ог тӧд, но думайта, мый таын мыжа тшӧтш и ме. Мыжа сыысь, мый мукӧдъяс моз эг радейт сійӧс, мукӧд мозыс жӧ серавлі сы вылын. Мыжаӧсь и найӧ, кодъяс эз радейтны мамсӧ. Ӧд эз тай серавлыны пастук Миша вылын, эз серавлыны и сылӧн Шурка пи вылас, коді, шуӧны, быдмис, велӧдчис и лои бур мортӧн.

Со и Зоя Веденеева. Дас сизим арӧс, быдмыны эськӧ, дзордзавны сылы. Бать-мамыс-ӧ мыжаӧсь, али ачыс мыйысь кӧ мучитчис? Но ӧд ставыс бать-мамсянь мунӧ. И висьӧмыс, и тырмытӧмторйыс, мый йылысь ӧні зэв уна гижӧны. А бать-мамныс, ӧд сідз жӧ, кодъяслӧнкӧ челядь. Сідз ӧта-мӧд бӧрся и ставыс кыссьӧ. А найӧ, кодъяс тэнӧ кытшалӧны? Та йылысь мыйлакӧ кутісны вунӧдны. Быттьӧ найӧ некӧн абуӧсь, быттьӧ тэнӧ некод оз кытшав, быттьӧ бырисны найӧ олӧмсьыс...

Поезд тутӧстіс да чинтіс ӧдсӧ.

Вагоныс кутіс омӧльджыка грымакывны. Бусыс этшаджык лои, и ме кылі, кыдзи Зоялӧн мамыс шыасис рӧдня дінас:

— А вокыслы армияас эг и сетӧй телеграммасӧ. Полім. Миянлы ӧти письмӧ ыстӧ, а чойыслы витӧс.

— Колӧ частьса начальникыслы гижны, мед дасьтӧны сійӧс,— велӧдыштіс мӧд нывбабаыс.

— Ой, ог и тӧд...— мамлӧн пемыд синъяссьыс чепӧсйис синва.— Витькаыс менам зэв пузьысь, сійӧ и батьсӧ оз жалит, вины на вермас. О-ой!

— Эн нярги, мый ӧні нярган? Он бергӧд.

Витялӧн дядьыс, кодӧс мамыс шуис батьӧн, сулаліс да видзӧдіс бӧрлань, туй вылӧ и быттьӧ нинӧм эз кыв.

— Армиясьыд, гашкӧ, оз на и лэдзны,— содтіс клеткаа костюма мужичӧй.— Граница сайсьыд оз зэв лэдзлыны. Сэн ӧд сійӧ оз сідз-тадз...

— И-и!— друг горӧдіс мам.— Зоренька менам, мый нӧ тэ вӧчин-а? Кодлы тэ менӧ колин-а?

— А ӧнія том йӧзыд ставӧн дикъяс,— водзӧ нуӧдіс сёрнисӧ мужичӧй.— Миян ӧти гӧтрасис, сӧмын на гӧтрасис, вежонсӧ, гашкӧ, эз овны, кровать юр йылас кӧв кӧрталӧма, и гӧтов. Абу али мый дик сійӧ?

Мамыс дугдіс бӧрднысӧ, чышкыштіс ки мышнас бан кузяыс лэчысь няйт синвасӧ.

Тепловоз ещӧ ӧтчыд тювӧстіс, сувтліс, сэсся кутіс бӧрыньтчыны мӧд туй вылӧ. Дзуртыштісны кӧласян крукъяс, и вагонъясыс колины сулавны. Тепловоз петіс мӧд туй вылӧ да сувтіс.

— Татчӧ вайӧй!

Ми лэччим му вылӧ. Веськыдвылас тыдалісны кутшӧмкӧ стрӧйбаяс и сэні жӧ сулаліс козловӧй кран — тані, буракӧ, грузитісны вагонъясӧ вӧр.

Виччысьӧмӧн босьтім вагон джоджысь гортсӧ да нуим тепловозлань. Кыпӧдны сійӧс тепловозлӧн ичӧтик площадка вылӧ эз вӧв кок-

ни, ещӧ нин сы вӧсна, мый пасьта ногыс гортӥыс сэтчӧ эз тӧр, ковмис пуктыны неуна бӧкыньтӧмӧн, и ме думышті кулӧма йывсьыс.

Миянлы ставнымлы тшӧктісны кыпӧдчыны кабинаӧ. Олӧма нин, дзор машинист, стрӧг чужӧма, кутіс вештавны рычагъяс, личкавны кнопкаяс, и тепловоз мӧдӧдчис.

Здук мысти сійӧ муніс нин сэтшӧм ӧдйӧ, мый кажитчис, чукыль кодьясӧдыс чеччыштас рельсъяс вывсьыс. Но машинистлы тайӧ вӧлі веськодь, но ме полі, ӧд первойысь муна тепловоз кабинаын.

Поконичалӧн батьыс коркӧ водзті, буракӧ, вӧлӧма тӧдса кӧрт туйвывса техникӧн, а, гашкӧ и, сійӧ паровоз-вывса вӧвлӧм уджалысь, машинистлы тӧдса, мӧдіс куритчыны и мыйкӧ шуис сылы. Машинист пырысь-пыр жӧ зэв ёна скӧрмис.

— Тэ,— горӧдіс сійӧ,— шу ещӧ кыв и ме тэнӧ тойышта татысь!

— Ог, сэсся ог!— тэрмасьӧмӧн вочавидзис мӧдыс да кыпӧдыштліс пельпомъяснас.

Та бӧрын сэсся некод нин кыв эз шулы. Ылын тыдовтчис ю вомӧн пос, а сы сайын тыдаліс станция и районнӧй посёлок. Пос водзвылас машинист надзмӧдліс да сувтӧдіс тепловозсӧ. Шуйгавылас, кӧрт туйкӧд орччӧн вӧлі паськыд туй. Сэні сулаліс самосвал. Шофёрыс петіс кабинасьыс да ӧвтыштіс кинас. Ме гӧгӧрвои, мый сійӧ виччысьӧ тайӧясӧс. Ми босьтім гортсӧ тепловозлӧн площадка вылысь да мӧдӧдчим машиналань. Колӧ вӧлі воськовтны гуран вомӧн, кӧні тырыс ва, и ме джӧмдышті да гумовті кокӧн васӧ. Самосваллӧн бортъясыс джуджыдӧсь — кыдзи лэптынысӧ? Но шофёрыс, ён мужичӧй, дыр эз мӧд думайтны, кватитіс горт помсӧ, кокниа лэптіс да пуктіс самосваллӧн няйтӧссьӧм борт пельӧсӧ и сэтшӧм жӧ кокниа йӧткыштіс сійӧс. Гортыс тювгысис-усис кузов пыдӧсӧ.

И сӧмын ӧні ме гӧгӧрвои, мый гортыс вӧлӧма тыртӧм, мый покоинича, Зоя Веденееваыс, ӧні куйлӧ кӧнкӧ райбольничаса моргын, и мый бать-мамыс и рӧдвужыс ӧні мунӧны сэтчӧ, медым водтӧдны сійӧс гортйӧ и бӧр нуны Великая станцияӧ, а дзебны кутасны бӧрынджык, гашкӧ, аски...

Тепловоз тутӧстіс прощайтчигмоз да муніс водзӧ.

Меköд локтысь йӧз колины сулавны самосвал дорӧ да мый йылыськӧ сёрнитісны. Ме эськӧ кӧсйи жӧ наköд прощайтчыны, кӧть «аддзысьлытӧдз» шуны, но найӧ менӧ быттьӧ эз аддзыны, эз тӧдны. Мӧдӧдчи туй кузя райцентрлань, автобуснӧй станцияӧ. Камашъяс пытшкын брулякыліс ва, но меным вӧлі дзик веськодь. Вайӧді киясӧс ныр дорӧ, наысь кыліс сир кӧр. Гашкӧ, тайӧ вӧлі менам срублӧн кӧрыс, а гашкӧ, свежӧй пӧвъясысь вӧчӧм гортлӧн дукыс. Сюйлі киӧс зептӧ, медым перйывны ныр чышкӧдӧс и сэки чуньяс улӧ сюри ичӧтик кӧрӧбка, кӧні вӧлі витӧд номера «Шанель» духи.

Бӧрвылын тутӧстісны. Ме кежи бокӧ. Ме дінті ӧдӧба журкнитіс самосвал...

Комиӧдіс Н. Щукин.

Александр УЛЬЯНОВ

Курыд пув

ВИСЬТ

Шуштӧм вӧт песовтіс Петыр Васьӧс. Пожӧма ягын быттьӧ сійӧ, пув вотӧ. Еджыд дӧрӧма, ыджыд сапӧга. Небыдика восьлалӧ нитшка вӧрті, гӧрд пувсӧ ки тырнас варскӧнетшкӧ. Долыд Васьлы, майбыр, тӧв кежлӧ бара на сёян-юан лоӧ.

Лэптіс юрсӧ Петыр Вась. Мый нӧ тайӧ? Сук нитш вомӧныс кодкӧ туйтор пискӧдӧма. Муртса синмыдлы тӧдчӧ. Гартчӧ сійӧ пуяс пӧвстті, кыскӧ ас бӧрсяыс Васьӧс. Эз и тӧдлы вотчысь, кыдзи ордымыд гажа ягӧ петкӧдіс. Пожӧмъясыс чӧрс

кодь веськыдӧсь, туганъяснаныс лӧз енэжсӧ пыкӧны. Видзӧдліс Петыр Вась кок улас да быдӧн повзис. Та мында пувсӧ сійӧ некор на эз аддзыв. Пев пом гырся вотӧс сярвидзис помтӧм-дортӧм. Шӧйӧвошӧм Вась нетшыштчис сӧдз вотӧслань, нимкодьысла муртса сьывны эз городӧ. Но... мырйӧ моз джӧмдіс. Пуяс сайысь петіс Павел Иван, сылӧн суседыс. Быттьӧ кӧдзыд ваӧн койыштісны Петыр Васьӧс, йирмӧг котӧртіс мышку кузяыс...

— Вотчан, сідзкӧ,— воськовтігмоз чӧвтіс Павел Иван.

— Вотча. Со тай пувйыс, майбыр,— чирӧм гӧлӧсӧн вочавидзис Петыр Вась.

А мӧдыс быттьӧ эз и кывлы, шарксьӧдіс водзӧ, сэсся бергӧдчис Васьлань, тэрыба нетшыштіс содз тырыс ыркыд вотӧссӧ да мурснитіс ён пиньяснас. Чукыртчыліс Павел Иван, сотыштіс ёсь синъяснас Петыр Васьӧс.

— Курыд тай тэнад пувйыд. Ок и курыд!

— Эн сӧр вай. Курыд пувйыс оз овлы.

Павел Иван ӧвтыштіс кинас да воча ярскӧбтіс:

— Овлӧ, овлӧ...

И воши пуяс сайӧ, быттьӧ асъя руӧс петысь шондіыс нюлыштіс.

Скӧрысь сьӧлыштіс Петыр Вась да тэрмасьӧмӧн уськӧдчис сярвидзысь вотӧслань. Кыйкнитіс гӧгӧр, сэсся горша апыштіс пемыдгӧрд тусьяссӧ. Синсьыс би петаліс курыдысла. Лёкысь дзуртыштіс пиньнас. Сё матьтӧ лэдзис и.

Аслас городӧмӧ и садьмис Петыр Вась.

Дженьыдик гожся вой путкыльтчис асъявыв. Керкаын вӧлі чӧвлӧнь. Сӧмын гӧтырыс шкоркнитлывліс орччӧн, азыма кыскис ас пытшкас кос турунӧн ӧвтысь сынӧдсӧ.

Петыр Вась пуксис вольпасьӧ, чышкыштіс паськыд плешкас чепӧсйӧм пӧсьсӧ. Чунь помъясыс тэрыба йӧктісны.

Тяпкӧдыштіс паськыд вомнас — быттьӧ курыд и эм. Вӧт тайӧ али явӧ? И мый виччысьны сысянь?

Гыжйыштіс вир-яя голясӧ, чеччис вольпасьысь. Матыстчис ӧшиньлань, вештыштіс тюльсӧ. Шондіыс унзіля ломаліс вӧр саяс, муртса югдӧдыштіс енэжсӧ.

Неылын, Петыр Васьлӧн потшӧс сайын, тыдаліс суседыслӧн, Павел Иванлӧн пӧлӧстчыштӧм керка стыныс. Орччӧн шарӧдчисны коръяснаныс томиник кыдз пуяс.

Вась бура дыр жӧдзис ӧшинь дорын, сэсся пушкигтыр петіс посводзӧ. Гумовтіс пельсаысь кӧш тыр ва да койыштіс косьмӧм горшас. Ыркыдыс юковтіс ки-кокӧдыс, лӧньӧдыштіс сьӧлӧмсӧ.

А грезд весьтын чужис-пестысис мича гожся лун.

Павел Иван абу велалӧма дыр узьны. А талун чеччис ёна водз. Гӧтырыс, Наста, лэччис ныв ордас карӧ, тшӧктіс Иванлы горт гӧгӧрын ноксьыны: вердны-юктасны ыжъясӧс, лудӧ найӧс лэдзлыны, сакарняньла лавкаӧдз кайлыны. Абу мужиклы эськӧ тайӧ делӧыс, да мый вӧчан. Быть лоӧ и пачтӧ ломтыны, и шыдтӧ пуны, и баксысь-няргысь котырсӧ лелькуйтны.

Асывбыд лои ноксьыны гортса уджӧн. Пач ваймӧм бӧрын вала лэччыліс, ыж чукӧрӧс ласта бокӧдз колльӧдіс. Джодж весиг чышкис.

Чай юны слӧймис, кор шондіыс сьӧлӧмсяньыс нин ворсӧдчӧ вӧлі ӧшинь сайын. Гажаа шувгис-сьыліс пызан вылын самӧвар. Иван юр весьтын шлочкис-гартіс кадсӧ важиник часі. «Регыд лун шӧр кад, сідзкӧ, Наста мӧдӧдчӧ нин карсьыс»,— мӧвпаліс Павел Иван блюдйысь пӧсь чай ырскигӧн. Пызан йӧрысь судзӧдіс важиник ӧчки, пысаліс кос ныр йылас да матыстчис календарлань. Кутшӧм нин пӧ лун пуксис. Читкырасис-сулаліс календарь водзын, сэсся вомгорулас лыддис: «Июнь 22 лун...» Лӧня пуксис улӧс вылӧ, зумышмис. Шог лун тай вӧлӧма. Кымын во нин лэбис сійӧ кадсяньыс... Но вунас ӧмӧй тайӧ сьӧд воыс! Казьтыштан — дойдан сьӧлӧмтӧ, асьтӧ пыдзыртан... А казьтывтӧгыс и мусӧ талявны нинӧмла.

Тадзи мӧвпаліс керкаса кӧзяин шпуткиг-куритчиг. Эз на удит лӧз тшыныс разавны пызан весьтысь,

а Павел Иван гурскис нин чукырӧсь чужӧмсӧ ныжиник бритваӧн.

Гӧгрӧс рӧмпӧштансянь видзӧдіс олӧма нин морт. Гӧрбыля ныра, куш юра, пельыс чурвидзӧ. Со ӧд кутшӧм нин лои.

Иван бергӧдыштліс чунь кыза голянас, сюся дзоргис, став ковтӧмторсӧ-ӧ гогналіс чужӧмсьыс, тапіктіс мыссьыны.

Пасьталіс выль дӧрӧм, зількакылысь медальяса ноӥ дӧраысь вурӧм пинжак. Бритчӧм бӧрад лукйысискорсис чужӧмсӧ мыйӧнкӧ мавтыштны, да нинӧм эз сюр. Но Иван эз шӧйӧвош: гӧтырыслӧн кос зыралан одеколоннас бандзибъяссӧ малснитіс.

Петіс буса мир туй вылӧ, веськӧдчис сикт шӧрлань. Восьлаліс небыдика, чӧла. Магазин кильчӧ дорын бабаяскӧд сулалыштіс — сирасисны мутиясыд, кытчӧ нин пӧ Иваныс татшӧм тшапасӧ вӧччӧма. Нӧшта Настаыс карын. Эк, пызйыштіс эськӧ дявӧлъясӧс Павел Иван, да джуджыд чойсӧ кайигӧн пӧрысь лолыс тыри. Мыджсис чурвидзысь кер помӧ да сӧмын нораа нюмъёвтліс гиргысь бабаяслы.

Вузасьысьыс, томиник ань, Павел Иванлӧн ылі рӧдня, пыксьыны на кутліс: гожӧмнад пӧ курыдтортӧ огӧ рытӧдзыс вузалӧй. Сё лешак тай! Павел Иванлы быттьӧ лы горшас тасасис. Қыв ни джын воча шуны оз сяммы. Бӧр нин кӧсйис довгыны, но рӧдняыдлӧн, тыдалӧ, сьӧлӧмыс небзис жӧ. Йӧз петӧм бӧрын кыськӧ перйис гӧрд доз да мыччис Иванлы.

— Дзеб вай сумкаад. А Настаыдлы месянь привет висьтав.

Павел Иван пасибӧсӧ вунӧдіс шуны, тэрыба катовтіс ӧдзӧслань.

Тані, Эжва кыр йылын, ворсӧдчис вильыш тӧвру. Ю вылын эргисмургис ӧтка катер, выныштчӧмӧн кыскис ва паныд паськыд пу баржа.

Пуксис Иван потшӧс праслӧ бокӧ, перйис сумкасьыс водзвыв дасьтӧм нянь шӧрӧм, лук турун, чуктӧм дорыша стӧкан. Лэптыштіс син весьтас курыдторсӧ да клопнитісюис. Винаыс шонтыштіс гырк пытшкӧссӧ, личӧдіс ки-коксӧ.

Ӧзтіс папирос, пыдісянь апыштіс лӧз тшынсӧ. Ылӧдз тыдалӧ кыр йывсяньыс. Майбыр, сяммылӧмаӧсь пӧль-батьясыс сикт местасӧ бӧрйыны. Орччӧн Эжва шлывгӧ, коми йӧзӧс вердысь и юкталысь, лӧз парма шыльквидзӧ енэж помӧдз, паськыд ыбъяс кытшалӧны сиктсӧ. А со и мир туйыс вӧрӧ сатшкысьӧ-вошӧ. Қор кӧть оз видзӧдлы сылань Павел Иван, пыр сьӧлӧмыс мыйыськӧ топавлӧ. Тайӧ туй кузяыс мунліс сійӧ война вылӧ, бӧр воис чужан грездӧ. Ӧні на син водзас мамыс: сикт сайӧдз колльӧдіс Иванӧс, ырзӧмӧн бӧрдіс. Быттьӧ тӧдіс: бӧръясысь аддзӧ ассьыс писӧ. Қувсьӧма война дырся тшыг воясӧ. Мир туй бокас жӧ ӧні куйлӧ, гажа ягын.

Иван тай со ловйӧн коли, сиктсаяс водзын сійӧ сӧстӧм. А кодсюрӧ пежалісны асьнысӧ. И ӧні ветлӧны вылын юрӧн, быттьӧ нинӧм эз и вӧв, быттьӧ кадыс вуштіс нин йӧз вежӧрысь коркӧя лоӧмторъяссӧ.

Павел Иван скӧрысь сӧтыштіс мӧд стӧкан, чепӧльтіс сьӧд нянь тор. И бара мӧвпъясыс кыскисныӧдісны сійӧс ас бӧрсяыс. Сиктын Павел Иванӧс быдӧн тӧдӧ. Мортыс и винанад оз ышмы, и уджач. Нэмсӧ колхоз-совхозын мырсис. Быдӧнкӧд сиктын ладмыліс, сӧмын ассьыс суседсӧ, Петыр Васьӧс синнас оз вермы видзӧдны.

Войнаӧдзыс найӧ быдмылісны ӧтлаын. Вуграсисны, ризъялісны тувсов шоръяс вомӧн, юр кыскалісны видз вылын. Павел Иванӧс война сувтӧм бӧрас вежон мысти и нуисны армияӧ. Петыр Вась пӧ регыд жӧ мунӧма. Но олӧмад тай быдторйыс гартчӧ-бергӧдчӧ: панылдасисны сиктсаяс ылі муын. Некор эз куж мӧвпыштлыны Павел Иван, мый тайӧ аддзысьлӧмыс сӧдз радлун пыдди коляс сылӧн морӧсӧ бурдлытӧм дой...

Потшӧс праслӧ дорысь Иван чеччис лун шӧр бӧрас нин. «Ок, и гажмыссьӧма менам»,— юковтіс вежӧрас. Қокыс кутліс гартчыны, но Павел Иван сувтовкерліс, кӧрт тув моз веськӧдчис.

«Настаыд талун менӧ пурк-парк пинялас,— аскӧдыс сёрнитіс Иван.— Но локтӧдзыс удитам на кежавны важ ёрт ордӧ...»

Петыр Вась небыд көвдумӧн юис йӧла чай, син пырыс лэдзис газет-журнал, дзуртыштіс ӧдзӧсӧн — тапсьӧдіс ӧшинь улӧ.

Майбыр, таво шондіыс тырмӧ. И зэралӧ ас кадӧ. Картупель со, шыӧн быдмӧ, кӧть мӧдысь нин мудйы, лук вежӧдӧ, коскӧдз регыд пуритас.

Петыр Вась гӧгӧртіс пес чипас. Ставыс кыдз. Трачкакылӧ косысла. Сажень дасыд эм-а. Орччӧн пывсян зымвидзӧ, кольӧм во на лэптісны. Кӧть дасӧн швачӧдчы, тӧран бара. Но друг Васьлӧн чужӧмыс из моз чорзис, нюмсӧ быттьӧ росӧн чышкыштісны. Сылӧн керкалань збоя шалссьӧдіс Павел Иван. Вась сӧмын здук кежлӧ падмыліс. Сэсся нетшыштчис бӧрӧ да кыкысь воськовтӧмӧн воис кильчӧ вылӧдзыс. Крапкис-пӧдлаліс ас бӧрсяыс ӧдзӧссӧ.

Павел Иван веськыдаліс потшӧс вомӧн, пырис суседыслӧн йӧрӧ. Кӧть гажа вӧлі, но ылісянь на казяліс, мый сійӧ тані кортӧм гӧсть.

Пуксис пӧв чукӧр вылӧ да горӧдіс:

— Эй, Вась, Вась, петав вай. Пукыштам ӧтлаын, казьтыштам коркӧсясӧ.

Чӧв-лӧнь. Но восьса ӧшинь дорас дзуртыштіс джодж плака, занавес сайсянь мыччис ыджыд юрсӧ Петыр Вась. Бугжылясьӧмӧн кыскыштіс кос сынӧдсӧ, кыйкнитіс гӧгӧр — оз-ӧ кодкӧ аддзы — сьӧкыда чӧвтіс:

— Мун, Иван, эн тані карзы. Нинӧм меным тэкӧд сёрнитнысӧ. А мый вӧлі, важӧн нин шыляліс...

— Шыляліс?! Кокниа тай кӧсъян мынтӧдчыны. Тшуп нырад: пежалін кӧ асьтӧ, йӧзыд нэм помӧдзыд оз вунӧдны,— гораа орӧдіс Павел Иван.

Крапкис-шуис, быттьӧ ас бӧрсяыс сё томана ӧдзӧс пӧдлаліс. Ӧвтыштіс кинас да вуджис аслас йӧрӧ. Майбыр, орччӧн олӧны.

Гортас Павел Иван эз и пӧрчысь, плавгысис ас вӧчӧм пу диван помӧ. Ки-кокыс лигышмуні, быттьӧ пес кералӧма лунтыр.

Муртса кунис синсӧ, лэбыштіслоктіс вежӧрас войнадырся шуштӧм серпас.

...Няйт туй кузя кокнысӧ ӧдва кыскӧны пленӧ веськалӧм салдатъяс. Коді шыneля, коді дӧрӧм кежсьыс. Мудзӧсь, тшыгӧсь. На пӧвстын и Павел Иван. Косяслӧм гимнастёрка пырыс яйыс тыдалӧ, юрыс көртӧда. Иванлӧн полкыс веськаліс немецлӧн кытшӧ. Эргисны сьӧд креста танкъяс, енэжыс сьӧласис көрт шерӧн. Водзсасисны эськӧ, но топӧдісны гӧгӧрбоксянь. Сэсся и пленӧ сюрины...

Лун кык понъясӧс моз вӧтлісны көрт туйлань. Нӧйтіг-виаліг, тэрмасисны, тыдалӧ. Ӧти асылӧ мунісны грезд пыр, лойисны няйтсӧ кыз керъясысь тшупӧм склад дорті. И колӧ жӧ вӧлі талы лоны. Павел Иван лэптіс юрсӧ да быдӧн шатовмуніс. Воськов кызь-комын сайын, склад ӧдзӧс бокын, сулаліс сылӧн ичӧтдырся ёртыс, Петыр Вась. Кутшӧмкӧ военнӧй, но не миянлӧн кодь формаа. Пельпом саяс винтовка чурвидзӧ. Павел Иванлӧн шувгысь юрысь чепӧсйис сё юалӧм: «Мыйла? Кыдзи? Кор?» Но сійӧ здукӧ орччӧн восьлалысь немеч лёкысь лӧсыштіс сылы прикладӧн, склад дорын сулалысь воши син водзсьыс.

Дойсӧ сэки Иван эз и кывлы. Кӧть эськӧ көрт дорыша прикладыд вирӧдз поткӧдіс кучиксӧ. Мӧд дой сотыштіс сьӧлӧмсӧ — Петыр Вась. На дор, немецъяс дорыс али мый вуджӧма? Эмӧсь пӧ кутшӧмкӧ власовецъяс... Но, пеж лов!..

Иванлӧн няйт да тшӧтьсялӧм чужӧм кузяыс тюрӧбтісны синва войтъяс.

А пленсьыд сійӧ пышйис. Кӧрт туй вылӧ вотӧдзыс на. Уськӧдчисны водзӧ ыджыд чукӧрӧн. Унаӧс лыйлісны-дізьнитісны, некымынӧн кыдзкӧ-мыйкӧ петісны партизанъяс дінӧ.

Соседыслӧн мунӧм бӧрын Петыр Вась дыр на кыйкъяліс ӧшинь дорын. Лешакыс тӧдӧ, мый Павел Иванлӧн дум вылас. Гажа юрнад чуткас кос турунад битӧ, тшынйыв лэптас. Либӧ шковгас пищальысь. Юав сэсся, мыйысь. Абу олӧм, а веськыд мат. Вӧтыд тай абу бур водзӧ вӧлӧма.

Восьтіс керка ӧдзӧссӧ, петіс кильчӧ вылӧ. А мӧвпъясыс эз лэдзчысь-

ны. Пыр сосед гӧгӧрыс гартчисны, гудйысисны коркӧяас.

...Сійӧ асылӧ Петыр Васьӧс индісны грезд помӧ, видзны кӧм-пасьӧм тыра склад. Вӧлі зэра ар, туйяс нильзисны. Друг чукыль сайысь тыдовтчисны пленӧ веськалӧм салдатъяс. Уна дас кок лойис нильзьӧм сім мусӧ. Кор йӧз чукӧр матысмис складлань, Петыр Васьйӧжгыльтчис, син вылас лэдзис пилоткасӧ. Колонна довгис водзӧ, сӧмын косясьлӧм гимнастёркаа салдат здук кежлӧ сувтовкерліс, кыдзкӧ чуймӧмӧн видзӧдліс Васьлань. Таысь сылы пыр жӧ нӧшыштісны прикладӧн.

Эк, эз тӧд сэки Павел Иванӧс. А тӧдіс кӧ? Сьӧкыд ӧні шуны...

Быттьӧ пуртӧн шаркнитісны Петыр Васьлысь сьӧлӧмсӧ суседыслӧн кывъясыс. Кымын во коли-лэбзис, а оз вунӧд, кос лешакыд. И аслыс курыд овлӧ, кор казьтыштасны. Ставыс син водзас сувтӧ, быттьӧ тӧрыт на вӧлі. Плен, кузь баракъяс, тшыг йӧз. Со на водзын лӧсталысь чужӧма кыз немец. Ӧчкисӧ чышкаліг сійӧ шуис: Россиялы воӧ пом, коді кӧсйӧ овны, чӧскыда сёйны и отсавны Германиялы — петӧй чукӧрысь. Этшаӧн, но сюрины сэтшӧмъясыс. Тшӧтш и Васьпетіс. Енмыс тӧдӧ, сійӧ некодӧс эз виав, ас йӧзлысь вир эз кисьт. Овны вӧлі зэв окота, овны, овны... Ӧд Васьлы сэки тыри сӧмын на кызь ӧти арӧс.

Чужан грездӧ Петыр Васьвоис дыр мысти. Кывсьӧ вӧлі: мыжсӧ пӧ, тыдалӧ, ассьыс вештіс...

Гӧнечӧн лэбисны лунъяс. Тӧв бӧрын воис гажа тулыс, туй кузя тёльгисны тэрыб шоръяс.

Бӧръя кадас Павел Иван гортсьыс ёна эз петавлы. Пыр висьӧдчис. То ранитчылӧм кокыс юкалӧ, то бокыс топӧдас. Кынмавлӧмыс ӧд война дырйыд кык мында сюрлі.

Настакӧд пывсьыны лэччасны да пӧлыс пыр ропкӧ: лыыд пӧ сӧмын кольӧма, гуля-голя кылан. И шогӧдлас вӧлі Павел Иванӧс: гашкӧ, бӧръя тӧв нин тӧвйӧ да. Но эз сетчы олӧма мортлӧн лолыс. Дзуртіскыскис шоныд лунъясӧдз. А ва восьӧм бӧрын и дзикӧдз быттьӧ ловзис Павел Иван. Петас кильчӧ вылӧ да вом тырӧн апалӧ небыд сынӧдсӧ, садьмысь вӧр-ваыслысь бурдӧдан кӧрсӧ. Небзьӧдӧ сьӧлӧмсӧ югыд шондіӧн.

Куткырвидзӧ ӧтчыд Павел Иван кильчӧ вылын. Эжвалань дзоргӧ. Син улас суседыс, Петыр Васьуси. Киас чер, пес чипас дорӧ кежис. Поткӧдчыны, тыдалӧ. Дыр швачкис-ружтіс, гашкӧ, сажень пес чашвартіс. Выныс тай, майбыр, эм на.

Казяліс Иванӧс, матыстчис суседыслӧн потшӧслань.

— Кывсьӧ, висьӧдчан пӧ?

— Вися. А тэныд, тыдалӧ, долыд.

— Мыйла долыд. Думайта, гашкӧ, отсыштны мыйӧнкӧ?

— Водз тай дзебан. Аслам на кикокӧй эм.

Шковгис-шуис Петыр Васьлы да бергӧдчис мышкуӧн, водзӧ сёрнитны пӧ миянлы нинӧм.

Суседыс сьӧкыда ышловзис, шавксьӧдіс пес чукӧрлань.

Регыд и май пуксис. Вежӧдыштіс муыс, нырысӧ мыччисны медводдза коръяс.

Победа праздник водзвылын Иван ордӧ кежавлісны сельсӧветсянь. Аски пӧ фронтовикъясӧс чукӧртӧны пред ордӧ. Военкоматсянь воӧны, медальяс кутасны сетавны...

Предлӧн жырйын йӧза. Медсясӧ олӧма войтыр, найӧ, кодъяслы шуд уси биа тышъяс бӧрын бергӧдчыны гортаныс.

Кузь пызан сайын районса военком, шӧр арлыда, кос чужӧма морт. Бокынджык куйлӧны медальяс.

Военком сёрнитіс дженьыда, быдӧнлы гӧгӧрвоана.

— Дона ёртъяс, миян ветеранъяс. Матыстчӧ ыджыд да югыд праздник. Рӧдина некор оз вунӧд найӧс, кодъяс дорйисны сійӧс сьӧкыд кадӧ, морӧснаныс тупкисны сьӧд вӧрӧглы туй. Кузь нэм ставныдлы да бур шуд.

Чолӧмалӧм бӧрын районса военком лыддьӧдліс быдӧнлысь нимсӧ да сеталіс фронтовикъяслы юбилейнӧй медальяс.

Петыр Васьтайӧ каднас буретш магазинын вӧлі. Джодж краска пӧ вайӧмаӧсь да гӧтырыс мырдӧн мӧдӧдіс. Бӧръя нёль банкасӧ нин кватитіс. Морӧс вывсьыс быттьӧ из уси — оз нин ков сэсся корсьысьны.

Восьлаліс гортланьыс тэрмасьтӧг юрсӧ лэптӧмӧн. Сельсӧвет дорті мунігӧн кыліс варов гӧлӧсъяс, а сэсся и ӧдзӧсӧдыс ылькнитіс йӧз чукӧр. Мичаа вӧччӧмаӧсь, ставныс ас сиктсаяс. Кӧсйис бергӧдчыны, но вӧлі сёр нин.

Васьӧс петысьяс казялісны жӧ. Кыдзкӧ ӧттшӧтш лӧнисны, быттьӧ кӧдзыд тӧвру юковтіс на пӧвстті.

Петыр Вась эськӧ нюмъёвтіс мужикъяслы да весьшӧрӧ, тыдалӧ. Кыв ни джын шутӧг найӧ пановтісны ӧткӧн сулалысьӧс, веськӧдчисны чой горув. Сӧмын Павел Иванкӧд видзӧдласнаныс зурасьлісны здук кежлӧ. И коркӧя вӧтын моз шуштӧм лои Васьлы и курыд.

ПИСАТЕЛЬЯСЛӦН ОРГАНИЗАЦИЯЫН

* * *

Октябрь 26 лунӧ КПСС обкомлӧн секретариат кывзіс отчет сы йылысь, кыдзи писательяслӧн партийнӧй организация пӧртӧ олӧмӧ «Литературно-художественнӧй журналъяслӧн Коммунистическӧй практикаӧд творческӧй йитӧдъяс йылысь» КПСС ЦК-лысь постановление. Отчетсӧ вӧчис партийнӧй организацияса секретарь Васютов Ю. К. Сёрнитісны тшӧтш писательяс Союз правлениеса председатель Юшков Г. А. да «Войвыв кодзув» журналса главнӧй редактор Шахов П. Ф.

* * *

Октябрь помын писательяс Союз правлениеса председатель Юшков Г. А. республикаса делегациякӧд ветліс Болгария Народнӧй Республикаса Ловеч округӧ, кӧні мунісны Коми культура лунъяс.

* * *

Писательскӧй организацияса партийнӧй организиялӧн вӧлі отчетно-выборнӧй собрание.

Партийнӧй организиялӧн удж йылысь докладсӧ вӧчис парторганизацияса секретарь Васютов Ю. К.

Доклад кузя сёрнитісны Леканов В. Д., Шахов П. Ф., Фёдоров Г. А., Изъюров И. В., Юшков Г. А., Попов С. А., Ионов Ю. А.

Собрание вылын вӧлі да сёрнитіс КПСС обкомлӧн культура отделӧн веськӧдлысь Соколова А. В.

Писательяслӧн первичнӧй партийнӧй организацияса секретарӧн бӧрйӧма Ю. К. Васютовӧс.

* * *

Правлениелӧн заседание вылын видлавсис писательяслӧн VII съезд нуӧдӧм йылысь вопрос.

Правление вынсьӧдіс том гижысьяслӧн Ставсоюзса VIII совещание вылӧ кык том гижысьӧс — прозаик Александр Ульяновӧс да поэт Михаил Елькинӧс.

* * *

Бӧръя кадӧ уджалысь коллективъясӧ лыддьысьысьяс дорӧ волісны да сёрнитісны: кытӧм материалъяс вӧчан заводын — Юшков Г. А., Ижма районын — Шахов П. Ф., Эжва районса 15 номера ГПТУ-ын — Торопов И. Г., республикаса дошкольнӧй учрежденіеясса уджалысьяс водзын — Куратова Н. Н., республикаса челядьлӧн библиотекаясса уджалысьяс водзын — Васютов Ю. К., Попов В. А., Столповский П. М., «Сторожевскӧй» подшефнӧй совхозын — Щукин Н. А. да Ионов Ю. А.

Выль кывбуръяс

Михаил ЕЛЬКИН

* * *

Петала кӧ — ачымӧс ог янӧд
Йӧктан кытшас...
Ог тай сӧмын пет.
— Талун клубас волан он,
Светлана?
...Некод меным вочакыв оз сет.

Кӧні ветлан, веж юрсиа аньӧй,
Ме йылысь он мӧвпыштлы, он
корсь...
— Лӧгасьтӧгыс вочавидз,
Светлана.
Янсӧдчытӧг оз ӧмӧй нӧ позь?

Тэнӧ корси быдлаысь ме пыр на...
Бӧръяысьсӧ аддзысьлім нин кор?
...Кольӧ рыт.
И лӧньны кӧсйӧ, бырны,
Электрогитараяслӧн гор.

Коли рыт... Ме ӧтнам муна гортӧ,
Аскӧд ӧтнам нуа сьӧлӧм дой...
...Шевкнитӧма, кырныш моз, сьӧд
бордъяс
Тӧлысь битӧм, кодзувъястӧм вой.

* * *

Гаръяс-гӧрӧдъяс льӧм пуыс
бара нин разьӧма,
Сідзкӧ, оз ӧмӧй регыд
венечувса шӧвк еджыд
паськӧмӧ вӧччы?..
Менсьым зэв ыджыд муслунӧс
нывкаыс ачыс сэк вӧлисти
казяліс,
Еджыд льӧм розсӧ сылы кор
козьналі,
збоймӧдчи ӧтчыд.

«Тэнӧ радейта, радейта...»
сьӧлӧм тадз тіпкӧ!..
И мый сэсся сёрнисӧ
паськӧдныс?
Ме ӧд сӧмын и сійӧн ола,
мый эска и виччыся
садьтӧг,—
Воас кад, менам мусаӧй
ме сайӧ мунас, радпырысь
пасьталас,
Тэ моз, дзордзалысь льӧм пуӧй,
невесталысь лым еджыд
платтьӧ.

□ □ □

Михаил ЛОГИНОВ

Комсомольскӧй билет

Вына лайнер корсис ассьыс портсӧ,
Лӧня шойччис вугралысь салон,
Лыйӧм шыӧн шызьӧдіс кор бортсӧ
Места вывсьыс чеччыштӧм скӧр зон.
Самолётлысь курссӧ тшӧктіс вежны
Вӧрӧг киын кутӧм пистолет.
Ёртъяс вылын тешитчыны пежлы
Стюардесса Надя сэк эз сет.

Ставнас налы ассьыс шудсӧ юкис,
Мусмӧм олӧм помӧдзыс эз тэч.
Комсомольскӧй сьӧлӧм нывлӧн
кутіс
Экипажлы метитӧм свинеч.
Кодзув чутӧн енэж вылӧ колин,
И выль рейсӧ талун он нин пет.
Сӧмын дона казьтылантор коли —
Кумач вирнад гӧрдӧдӧм билет.

Анатолий ПАЛЬШИН

Абу на сёр

ВИСЬТ

Василей садьмис буретш квайт часын. Велаліс армияас водз чеччыны. Сэні жӧ, армияас, велӧдчыліс шоперӧ да пӧшти дас во шопераліс аслас сиктын. И код тӧдас, гашкӧ, ӧнӧдз на пукаліс руль сайын. Но... Гожӧмнас, шӧр усадьбаын кыскасьӧм бӧрын, Василей сувтӧдіс машинасӧ орчча грездса юкмӧс дорӧ: эз ӧд ӧтчыд нин юлы сійӧ ӧшмӧссьыс ключ кодь кӧдзыд васӧ. Но сэки, рӧкыд вылӧ, кыліс тӧдса пӧчлысь кевмысьӧм-корӧмсӧ: «Василей, зӧлӧта пиӧй, он тай мыйкӧ тувччыв керка помӧ пиӧй кувсьӧмсянь. Кыдзи ладминныд да. Моньӧй ывлаын пусьӧм вылӧ пачтор лӧсьӧдыштны гаралӧ. Ачыс вежавидзӧ, буракӧ, тэ дорӧ шыасьлынысӧ-а. Сводӥыс пӧ киссьӧма. Вӧчышт, криста ради...»

Дыр-ӧ киподтуя мортлы гоз-мӧд кирпичтӧ пуктыны. Но, Саня моньыс воӧм бӧрын, пӧчыд турунтор на корис вайыштны... Удж бӧрад юыштіс Василей. Он ӧд ыджыдӧ, ютӧмӧ пуксьы. «Омӧльтан кӧ мияӧс, кӧть пиӧс, другтӧ, казьтышт...» Да ӧд и мӧд доз на мырдӧн зептас сюйисны. А сэсся гаражын и сійӧс на косӧдсьӧма механикыскӧд. Кабинаас и унмовссьӧма та бӧрын. А сиктад тай аслад шуӧм кывйыд мӧдар помас выль ногӧн нин кывсяс. «Машинасӧ пӧ сувтӧдӧма гаражӧ да Саньӧкӧд гозйӧдчӧма Василейыд». Мыйӧн мир вомсӧ тупкан, эн кӧ гортад узь? Лун-мӧд гозъя сёрнитісны энька пырыс, а сэсся и лыддис Васьӧ гижӧдтор, гӧтырыс кольӧма: «Ов мича Саньӧыдкӧд, сылӧн и ваыс чӧскыд юкмӧсас. Сэсся и мудзи нин ме тэнад юӧмысь». Рытнас локтіс Васьӧ гортас, а мамыс — воча: муніс пӧ мамыс дорӧ. Нуӧма и Васьӧлысь тӧрасянсӧ, вит арӧса питорсӧ. «Эк, вомӧналіс олан туйӧс вежӧгтӧмлӧн сьӧд каньыс»,— норасьлывліс гажа юрнас Васьӧ. Ар помӧдз на крепитчис Васьӧ: эз сетчы юӧм вылӧ, пыр надейтчис, виччысис. Кымын узьтӧм вой коллявліс джодж шӧрын дзирдалысь югӧрыскӧд. Он нин кыв пиыдлысь гылыд сёльгӧм-сералӧмсӧ, он нин малышт гӧтырыдлысь небыд юрсисӧ аслад сой вылын. Вӧлӧма и быръма!..

Ӧні гудыр синъясӧн Васьӧ кытшовтіс жыр пытшкӧссӧ паччӧрсянь енув пельӧсӧдз: мамыс вуджрасис кывтас, пачводзын. «Гортын. Паськӧмӧн водсьӧма»,— вежӧртіс ылӧсас. Сэсся кыкнан кинас пыркнитыштліс юрсӧ, быттьӧ кӧсйис мынтӧдчыны ас корсьӧм висьӧмысь, и ы-ыкнитӧмӧн сувтіс ыджыд колоша валегиа кокъяснас кровать дорӧ, ӧтарӧ-мӧдарӧ кыз бекъяссӧ легӧдыштӧмӧн иналіс сьӧд ной гачсӧ лыбӧдчӧм фуфайка улас, кымыныськӧ воськовтіс кывтсӧ, больсгумовтіс кӧш тырыс ва, кыкысь гульк-ньылыштӧм бӧрын тяпнитіс вомнас.

— Шоналӧма войбыднад,— нурбыльтіс зывӧкпырысь да бӧр клёнпуктіс кӧшсӧ бакас.

— Ветлы Саньӧыдлысь ключ васӧ юны,— серӧктыштіс мамыс.— Тӧрыт на пӧ турун-силос пыртлӧмыд мӧсъяслы скӧтнӧй дворас. Дерт, сэсся оз лок гӧтырыд, тадзитӧ олігад!

— А мый лӧж славасӧ прӧста терпитны? Морттӧ кӧ лэдзан няйтӧ, быть няйтчы! Сӧмын Саньӧтӧ бур самӧн на колӧ кыйны... Кытчӧ тӧрыт водкасӧ пукті?

— Джаджъяс. Ю бара асывсяньыс. Ветлы талун ме пыдди картаас скӧтникавнысӧ. Гӧгӧр кочӧг бытшкӧ. Кызӧдӧмысь сьӧмдылі и. Кынмыссьӧма пилипызьтӧ пыртлігӧн. Куим лун прӧст да ёна-ӧ мамыдлы отсасян? Али бара тӧрытъямозыд пес поткӧдлыны мунаныд мыйкӧыдкӧд вина стӧкан вылӧ? Кочегаръяс лоӧмаӧсь! Шыньвидзӧны татшӧм туша-рожаӧн пач дорын!—

мамыс сюйис пачас мӧд картупель чугун да кайис паччӧрас.

Василей лэптыліс джадж водзладорысь занавессӧ, ыджыд нырнас исыштіс джаджсӧ помысь помӧ и зыр кодь лапаас сюри водка сулея. Сідз жӧ тур-тар воис енув пельӧсса пызан дорӧ, водка доз стеклӧас ыпнитліс ломтысян пачлӧн би югӧрыс, сьӧкыда шлопкысис ыджыд тушанас аслас ки помысь вӧчлӧм диван вылӧ. Лабутнӧя ӧти кинас дозсӧ кутӧмӧн кульыштіс пробкасӧ «пельӧдыс», любӧпырысь нюмъёвтіс, мыйысь сьӧд синъясыс векняммылісны, а бандзибъяс улас, гуранассьылӧмӧн, артмылісны чукыля визьяс.

— Чуткыв плитасӧ, шонты шыдсӧ, сёян вом абу, куш код юр перъян.

— Эм тай со закуситнысӧ.— Васьӧ стӧкан джынъя водкасӧ матыстіс ныр-вом дорас, тшӧкнитыштіс ныр пырыс.

— Мый чукрасян? Латшысь кӧть юан-а, пьянник!

— Оз на, со, киӧй тірав да,— ыджыда уп-лолыштіс да гулькнитіс-юис. Чышкыштіс вом дорсӧ ки мышнас.

— Капустасӧ кӧть паньышт! Габӧ Тольӧ кывъясӧн нин сёрнитан. Регыд и куритчыны велӧдасны! Эн ошйысь, став яйыд кутас сырмыны, он кӧ ӧвсьы. Гашкӧ, усьӧмалысь нин дозсӧ кыскин Габӧ Тольӧ моз? Сійӧ тай, дыш уджавнысӧ да, усьӧмаясӧс и кыйӧдӧ-а. Кодлӧн кутшӧм лунӧ пенсия воӧ, рӧштшӧт ли, аванс — ставсӧ пӧ тӧдӧ. И делӧ абу сельсӧветлы ни депутатъяслы, мый вотчӧм помысь да рос вӧчалӧм вылын олӧ! Голяыс гӧрдӧн потӧ-а!

— Усьӧмалысь пӧ! Скӧрмӧдас татчӧ! Тӧрыт пессӧ мыйта шковкйи-поткӧдлі! Вита на сетіс... Ӧти еджыдӧн воа вӧлі гортӧ, а мыйкӧ Саньӧыд паныд лои. Сёрмышті пӧ талун, карӧ ветлі да. Код эсся сылы отсасяс идрасьнысӧ? Коньӧр куим челядьӧн вийсьӧ. Чайтан, любӧ жӧ сылы суклясьӧмсӧ кывзыны?— Васьӧ видліс фуфайка зепъяссӧ.— Яблӧг на пӧлинӧ ректім дай. Со, кутшӧм мича яблӧгъяс на мӧсъясыдлы вайисны.— Васьӧ пуктіс пызан вылас кык яблӧг.— Эся «купеч» Васьыд кыськӧ палгысис. Йӧвла локтӧма. И-хи-хи,— серӧктыштіс Васьӧ.— Бӧрдӧ дояркаысь дояркаӧ. Норасьӧ гӧтыр висьӧмнас. Менӧ тьӧзӧалӧ. Отсав пӧ йӧвсӧ гортӧдз нуны, литра вина пукта. Менам пӧ деньгаыд — дворсӧ тайӧс шпалерита. Бызгӧ. Ыкша вӧлӧм коднас. Перйи ассьым еджыдӧс, мися, юас оз, а сійӧ, эг кӧ кватит — помӧдзыс гулькнитіс. Гортас вайӧм бӧрын и сетіс тайӧ сулея вылас...

— Висьтавлы пу йылысь тури: вина вылӧ деньга койыштас «купеч» Вась. Тэ моз вина оз помав!

— Ог тӧд, помалӧ али заводитӧ. Мӧд тӧлысь пӧ нин гӧтырыс больничаын-а.

— Нем он тӧд. Колӧкӧ и гажтӧмысла юыштіс. Тэ тай со гӧтыртӧгыд — чужӧмыд пыктӧма. Бритчы кӧть. А то мунан кӧ быттьӧ ме пыдди скӧтникавнысӧ, мӧсъяссӧ чурчер повзьӧдан.

— Бритчӧмыд оз пышйы. Первой тьӧзӧ дорӧ кежала. Тшӧктыліс ньӧбны да пӧкмелита. Ок, лешакмашина! Муртса эг вунӧд. Саньӧыд свеча юаліс «Дружбаас». Менӧ, дерт, оз нин медав пессӧ пилитны-а.

— Бур кӧ вӧчан да он вина вӧсна, некод тэнӧ оз дивит!

— Ладнӧ, ладнӧ. Стимулнад жӧ ки-кокыд печласьӧ-а, кыдз Габӧ Тольыд шуӧ.— Васьӧ веськӧдчис кывтас, тюльс-тёльс ки пӧвнас мыськыштіс синъяссӧ и видзӧдліс гӧбӧчас. Васьӧлӧн гӧбӧчӧ пыран тагӧслы паныда стенас уна жыръя камод ляскӧма: винт-болтъяс да вӧчасян кӧлуй видзӧ. Бӧръя кадӧ гарыштліс кӧ Васьӧ мамыслы, шуам: «Изолента колыштӧ эсті гаровтыштны», то сійӧ здукас дзебліс камодас либӧ вина, либӧ босьтліс саймовтлӧм сьӧмторсӧ. Вӧлі кӧ быттьӧ камодыс сёрниа ловъя ловӧн, эськӧ важӧн — тьпу!— сьӧлыштіс Васьӧлы ыджыд ныра чужӧмас гуга-бана шаньгаасьӧмысь. Ӧні Васьӧ, гӧбӧч порогсӧ вуджӧм бӧрын, ӧти кинас торйӧдіс зептас ӧти вита, а коляс куим витасӧ джумгыштіс дзеблалан жырйӧ.

— Сюри на шнич выль свеча.

Мамыс нинӧм эз вочавидз, но кыв йылас бергаліс: «Эк, Васьӧ, Васьӧ, кодӧс сӧмын пӧръявлан, ставсӧ аддза и гӧгӧрвоа, вошны тай кутін юӧмнад, дитяӧй дай пиӧй, тальччан тадзтӧ Габӧ Тольӧ кок туйӧ...»

Васьӧ бергӧдчис кывтӧ югыдлань, видзӧдліс гӧбӧч джоджсянь каян поссӧ и друг дум вылас уси, кыдзи гӧтырыслӧн мунан асылӧ сійӧ пыраліс жӧ камодас, а Сашук пиыс (кодлы Васьӧ унаысь дольліс: «Тэ, пиӧй, тайӧ камодсьыс нинӧм эн вӧрӧд, ичӧт на») сувтіс гӧбӧч порог вылас, лӧз матроска параа, нюмсермунӧм чужӧма друг лэптыштіс веськыд кисӧ юр весьтас, быттьӧ салют сетіс да кыпыд ёсь гӧлӧсӧн горӧдіс: «Папӧ, эн по-ов, ог вӧ-лӧд, кытчӧдз, во, тэ кодь ог быдмы!» Василей ӧні, вӧлі кӧ Сашукыс гортас, эськӧ гузьнитіс джодж шӧрас камодсьыс ставсӧ, мед сӧмын кывны-аддзыны сылысь гольгӧм-ворсӧмсӧ, медтыкӧ сылӧн ясыд синъясын ыпъяліс гаж, быдторсӧ юавны дасьлун. Ӧні татшӧм вежӧртӧмсьыс сӧмын юковтіс сьӧлӧмсӧ забеднӧлӧн дойлуныс, лои гажтӧм и шуштӧм, гӧгӧр ковтыстӧм и мустӧм, окота вӧлі ёрччыштны сідзи, мед эськӧ чардбиӧн грымӧбтыліс, тайӧ керка стыныс зильзёльмуні бус пиын туплясьыісь сулеяяснас. Но ӧти ёрччыштӧмӧн ӧмӧй пыркнитан вӧлӧмсӧ и лоӧмсӧ?

Зым-зум петіс Васьӧ гӧбӧчысь, матыстчис кӧлуй ӧшалан тувъяс дорӧ:

— Кӧні бара шапкаӧй-а?

— Чышъянсӧ со мамыдлысь чышъянавлы инӧ, кымынкӧ кепысьшапка туторитін жӧ!

— Эн серав сэні!.. Сюри со!..

— Яблӧгтӧ ну жӧ челядьыслы...

— Купеч челядь оз сёйны мӧслы вайӧмтӧ!— шпыньмуніс Васьӧ, водка бӧрас яблӧгсӧ зепталігӧн, сэсся гогнитіс диван вылӧ, улас видзӧдліс.— А лешак-машина! Джоджас и «узьӧма» кепысьӧй!— кепысясис ньӧжйӧпырысь, видзӧдліс мамыс вылӧ.— Ваов на эськӧ кепысьӧй да...

— Ва кӧ ӧд — он нин горшокӧ ветлы, позьӧ дӧзьӧритны ас бӧрсяыд.

Васьӧ ӧтар ни мӧдар нинӧм эз шу, чужйис ӧдзӧсӧ да петіс гортсьыс.

Лым южыс падмышталӧмӧн дзуртіс Васьӧ кокъяс улын. О, кыдзи нӧбӧдӧма лымсӧ туй ӧтар-мӧдар толасяньыс, быттьӧ кыз діна гӧрбыльяс кодкӧ вомӧнавлӧма туй кузялаыс. А еджыд ру кодь енэжыс, буракӧ, дӧзмӧма сиктса пач трубаясысь петан рудоват тшын вылас, личкӧмӧн паськӧдӧ-разӧдӧ му бердас, оз лэдз вошны-шылясьны аслас рӧмыскӧд. Васьӧ сувтовкерліс да кывзыштіс асъя чӧвлунсӧ, видзӧдліс керкаысь керкаӧ, кытчӧдз вермисны аддзыны гудыр синъясыс, и бара визнитіс мӧвп: «Юысьяслӧн куш кольӧма вагонкаӧн эжтӧм керкаыс». Эз удит Васьӧ помӧдз вежӧртны-донъявны сиктлысь чужӧмбансӧ, кыдзи кыліс киас тувкнитӧм — тайӧ вӧлі Габӧ Тольӧлӧн топалӧм кынӧма понйыс.

— Э, Тобик, мый нӧ, обход вӧчан асывсяньыс?

Тобик люг-леговтіс бӧжнас, быттьӧ шуис: «Чолӧмасим, а сэсся нинӧм мем тэкӧд, код юраксӧд, юкнысӧ!»— и котӧртіс водзӧ, Ульӧ пӧч керка дорысь казяліс Васьӧлысь поткӧдлӧм пес чукӧрсӧ, исыштіс кытісюрӧ и кок пӧвсӧ лэптылӧмӧн кӧтӧдіс.

— Эк, лешак-машина!— горӧдіс Васьӧ.— Тадзи и донъялін, Тобик, менсьым лунтыръя уджӧс?

Васьӧ воис «купеч» Васьлӧн керка дорӧ, гӧгӧртіс синъяснас овмӧссӧ кӧрт гаражсянь краситӧм скворешникӧдз и восьтіс веранда ӧдзӧссӧ. Пыравтӧм керкаӧн на вӧлі Васьӧлы тайӧ кык судта кӧрӧминаыс, кӧть и «купечӧн» ньӧбӧмсянь во-мӧдыд коли жӧ. Васьӧ котш-котшнитіс улыс судта ӧдзӧссӧ, сэсся «Да, да!» кылӧм бӧрын пырис.

— О, тьӧзӧ тай, тотшӧдчан бӧкӧвӧй моз, прӧйдит! Гӧгӧр тырӧма гӧтыртӧг олӧмӧн. Нем ог путьмы вӧчны. Тьӧща воліс скӧтӧс идравны да пачӧ би сюйис-а.

Васьӧ пуксис пызандорса лабичӧ, пӧрччис шапка-кепысьсӧ.

— Мыйкӧ нӧ тӧрыт помнитан он? Ме ӧд отсалі тэд йӧвтӧ вайны. Мишук пиыд сэсся тэнӧ пыртӧдіс. Узьӧны на челядьыд?

— Узьӧны эськӧ, а ме пыр на думайті, мися, кӧнкӧ, быттьӧ, тэкӧд юим жӧ.

— Скӧтнӧй дворад менсьым доз юим да! Он и тӧд? Код и вӧлін.

— Эн нин сёрнит! Тӧрыт, субӧтанад, ветлі больничаӧ гӧтырӧс видлыны, омӧльтчӧма, сэтшӧм жальлун и шог босьтіс, быдса кык доз тьӧщакӧд «джагӧдім». Дзонь кызь вита воштыссьӧма. Вот смекыд!

— Овлывлӧ. Рочьяс тай шуӧны: деньги пӧ дело наживное!

— Дерт эськӧ да. Вот нинӧмӧн пӧкмелитчыштны.

— Эм менам веськӧдчаныд,— пуктіс Васьӧ пызан вылас джынйыштӧм водкасӧ и кыкнан яблӧгсӧ.

— Нӧрӧвитлы либӧ,—«купеч» вайис стӧканъяс, холодильникысь калбас, вундыштіс кымынкӧ чӧлӧс, пуктіс нянь дозйӧ.

«Купеч» помӧдз юис кисьтӧмасӧ. Васьӧ джынъяліс жӧ, босьтіс калбастор, аслыс любӧ лои, «купеч» оз помнит тӧрытъя кызь вита сетӧмсӧ. И позьӧ кӧ вӧлі лыддьыны Васьӧлысь гудрасьӧм думъяссӧ, то быдӧн сэсь тӧдчӧдіс: «Абу жаль мем тэнӧ гӧститӧдны, аслад сьӧм вылӧ кӧ ньӧбӧма. Тэнӧ, «купечӧс» джыбӧдны и колӧ: эн этша тьӧс-плака шышкав стройка вылын шопералігад».

— Тьӧзӧ, ме кывлі, мый ачыд сдайтӧмыд машинатӧ директорлы да вуджӧмыд фермаӧ кочегаравны?

— Да! Радейта машинасӧ и ог кӧсйы воштыны правоӧс, сідзи жӧ и жугӧдны машинаыскӧд ачымӧс. Сьӧлӧм абу местаын семьятӧгыд! Да ӧд мыж кӧ вӧлі Саньӧкӧд, мед нин.

— Аддзӧмыд мый понда майшасьны! Гӧтырпутӧ ме тэд кузов тыр вая Эжва карысь! Лок миян дорӧ уджавны: и гӧтыр лоас, и деньга, и патера сетасны, а тась керкаыд — дача пыдди кольӧ. Мем вот локтан воӧ и сетасны куим жыръяӧс: тьӧщаӧс семья пыдди сюйи жӧ да. Да и удж вылас ме абу лёк туйын, колӧк и начальникӧдз воа. Чайтан, сьӧдас, прӧста зіля! Ме, думайтан, мыйла тіянӧ вои Шойнатысьыс? Ас сиктад быдӧн тэнӧ тӧдӧны, а бӧкад — позьӧ выль пӧв заводитны олӧмтӧ. Сэн вузалі керкаӧс — «Жигули» ньӧби, пока эз донсяв. Вӧчасны татчӧдз асфальт, вот и петкӧдла гаражысь! Сёйны оз кор. А тэ он куж овны! Ме, думайтан, ог ю? Тӧдны колӧ кодкӧд юны! Тэ думайтан сідз-тадз мем сюри матерьялыс тайӧ дача ремонт вылас? Нет, дорогой. Хочешь жить, умей вертеться! Ме и заочнӧй техникумӧ пыри: гӧтыр отсалас. Экономист ӧд! Водзӧ колӧ видзӧдны. А тэ шоперысь — кочегарӧ!—«купеч» казяліс тьӧзӧ стӧканысь коляс водкасӧ.— Мый нӧ ӧтпырйӧ эн ю, тьӧзӧ?

— Мем мам пыдди скӧтникавны колӧ мунны кӧкъямыс кежлас. Тэ нин курышт.

«Купеч» весиг мода вылас эз бӧрыньтлы стӧкансӧ тьӧзӧланьыс, босьтіс да юис.

— Тьӧзӧ, тэ вот серам петкӧдлан. Скӧтникавны пӧ! Куйӧдтӧ да из шомтӧ кодлы тан иналан? Лок миян дорӧ, он ворссьы! Век мыйкӧ да мыйкӧ чуктыштӧ! А тан сиктад мый? Ставыс син водзын. Он вермы ни...

Но друг вылысянь кыліс бӧрдзӧм, и «купеч» чуньнас йиркас петкӧдлӧмӧн кайис вылыс судтаас.

Недыр мысти «купеч» лэччис ар куима ныворнас, пуксьӧдіс орччӧн пызан сайӧ да сетіс киас Васьӧлысь кӧч гӧснеч яблӧгсӧ.

— Со, дядяыс тэд ляблӧк вайӧма, кор сетӧны — босьт, нӧйтӧны...— малыштіс юрсӧ Любалысь и пыльсеркӧтіс.— Вот йӧйыд! Тьӧзӧ, ӧнтай тьӧща воліс да висьталӧ: тӧрыт пӧ Габӧ Тольӧ пими гусялӧма Дикоев гӧтырлысь. Но и дурак! Весьтас толатіыс насянь гортас уйӧма! Мыйла мир туяс эз пет да вӧлись гортас кеж? Код эськӧ тӧдліс. А пыр и коктуялӧма чукля кок сертиыс. Матькӧмӧн соссьӧма. Быть лоӧма милициятӧ корны.

— Папӧ,— шыасис ныворйыс.— Лябльӧк ессьӧ кольӧ.

— Мем эськӧ вина кольӧ да,

кысь босьта,— нерыштліс «купеч».— Талун эськӧ, тьӧзӧ, ог нин ю. Пальӧдчыны колӧ аскиӧдз. Қызь вита вошт ӧмысь инӧ ог ӧшйы. Думайтсьӧ.—«Купеч» малыштіс кагасӧ юрӧдыс.— Но, Любӧ, эн бӧрд, на ю льӧльӧтӧ! Гажтӧмчӧны жӧ мамтӧгыс.

Васьӧ видзӧдліс кисьыс кадсӧ, чеччис пызан дорысь, шапка-кепысясис.— Миша, лок, колӧкӧ, ветлам яблӧгыдла.

— Қытчӧ, тьӧзӧ?— эз чуймӧм, а дасьлун югнитіс «купеч» синъясын.

— Он мӧй тӧд? Картаад тӧрыт тэ дырйи ректім да.

— Мишӧ, ноко, ветлы тьӧзӧыскӧд. Живо пасьтась! И тьӧзӧ, эн пов — уджӧн ог коль! Цинковӧй листъяс ӧні кӧзяинтӧм туплясьӧны. Вӧчан ветки-пыжтӧ, быдӧнлы комынсьыд иналан.

Қезйӧдлана думыштіс Васьӧ: «Пи дырйиыс и висьталӧ ассьыс лёк мӧвпъяссӧ».

— Ыхы,— гогнитіс юрнас ар дас кыка Мишӧ.

— Но, сэсся эн дивит,— нюмъёвтіс Васьӧ.

— Мыйысь? Аслыд пасибӧ пӧкмелитӧмсьыд. Збыль, вая мыйкӧтӧ. Эн пов!

Васьӧ да Мишук пырисны шӧр тамбуръӧд картаӧ.

— Вот и воим яблӧгла. Дуксӧ сылысь кылан он?

— О-ог,— повзьӧмӧн моз нюжӧдыштіс Мишук.— Мыйкӧ дук да. Қӧн нӧ яблӧгыд?

— Пырӧмӧн тшӧтш ог на и уськӧдчӧй, гашкӧ, оз на и сетны мӧсъясыд... Здоровайтчы кывтӧм пемӧсыскӧд, на серти тан лоӧ овны. Қыдзи ворсасны, сідзи и йӧктан! Уджалыштӧй пӧ, шуасны дай.— Васьӧ сувтіс картапытшса коридор шӧрӧ, шапкасӧ пӧлыньтӧма, видзӧдліс шуйгакивыв: лясни кузяла — мӧсъяслӧн ныръяс. Ӧтияс водалӧмаӧсь нин, быттьӧ кӧсйӧны шуны: «А мый, век кӧть дуввидз, оз нин сетны кӧрымтӧ-а! Пасибӧ кӧть, тшыг кулӧмысь пӧдӧм турунас номсӧдӧны...» Мукӧдыс чӧвтліс ны кӧш кодь бугыльяссӧ, бакӧстісны: «О, бара кодъюра Васьыд воис «Зачем, зачем меня ты погубила»тӧ сьывны!» Бергӧдчис веськыдвылӧ: сідзи жӧ чеп домъяснас гольскисны мӧсъяс. Мыйта мӧслысь куйӧд зыртны дӧверитіс Васьӧлы мамыс. Че-е-сьыд! Миша гӧннитліс жӧ кытчӧсюрӧ яблӧг корсяна синъяснас, но Васьӧлысь «Лок!» кылӧм бӧрын пыр и тальччысис куйӧд лэдзалан воргаӧ. Быть сэсся видзӧд кок улад, мед эськӧ мӧдысь он жӧ прӧступитчы. А Васьӧ шлапсьӧдіс коридор кузя, помланьыс тшукис пилипызь чукӧръясӧ да индіс телефона тумбочка дорысь лабич вылӧ:

— Шойччышт, Миша, скӧтникъяслӧн камандиралан пост вылас.— Васьӧ шлопнитіс кепысьсӧ, кыскис телефон улӧ сюйыштӧм кабалатор и лыддис: «Ставыс лючки. Лука Вань».— Муртса и сёрмыштім, а ушымгайтчӧма нин. Тэ пукыштлы тан. Ветла котельнӧйӧ зыртчан швабрала и...— Васьӧ аддзис Мишалысь куйӧдӧссьӧм валегисӧ.— Қыськӧ удитӧма нин кӧвйыштны. Со ӧд карта вылад волывлытӧгыд. Чышкышт пилипызьнас. Йиджас.

— Қӧні мыйкӧ пызьыс?

— Хӧ-хӧ! Со мыйта чукӧр кузяла да.

— А-а. Ӧпилкинас?

— Ӧпилкиыс ӧд рочӧн. Он мӧй комисӧ велӧд?

— Велӧдам. А миян велӧдысьыс коми нисьӧ роч жӧ да. Век шуӧ: «Қӧні бе-е-гайтанныд?— юрсӧ пӧлыньтӧмӧн небыда нюркнитіс Миша.

— Висьталӧй инӧ менӧ. Гӧтыр абу жӧ-а. Мед волывлӧ, велӧда. Некор пӧ абу сёр велӧдчынытӧ...— Васьӧ бӧр шлапсьӧдіс шӧр тамбурлӧн мӧд ӧдзӧслань.

Миш, гын сапӧгсӧ весалӧм бӧрын, удитіс кыйкнитлыны ӧтруб ларъясӧ, картупеля йӧртӧдъясӧ, а яблӧг эз и аддзы некытысь; бӧр ковмис пуксьыны паськыд лабич вылӧ. Регыдӧн и воис Васьӧ, пуктіс зӧбня-швабрасӧ лабич помӧ, пуксис орччӧн Мишӧкӧд.

— Вайи пока витӧс. На, чӧсмасьышт, мед куйӧд дуксӧ вежыштас яблӧг кӧрыс. Мем мыйкӧ делӧ лоис. Муртса шойччышта, а тэ этійӧн зырыштав куйӧдсӧ мӧс кокъяс увсьыс.

Абу сера рöбöта. Тэ öд пионер.

— Ыхы. Пап тай век шуö: быдöн ассыс няньсö мавтны кужö. Либö тайö яблöгыс аванс пыдди на?

— Но, эн дöзмы, Мишук, на целофан мешöкторъяссö, сюйыштлы валеги вылад, колош пыдди. Лок, петкöдла, кыдзи мый колö.

— А тайö мыйла?— Миша шылькнитіс зöбня пытшкö вуröм кильöдсö.

— Пилипызьтö пыртлыны но!

— А вай ме, бурджык, пыртла? Толькö быд мыйкöысь — яблöг!

— Эн на кутчысьлы швабраас, а рыжмин нин?

— А кыдзи лэдзалöм куйöдсö сэсь арталан?— индіс Мишö куйöд воргаö.

— Лыйтöм урöс эн куль!— Васьö гурснитіс куйöдсö воргаö и жальпырысь видзöдліс Миша вылö: «Да, гудыр тыысь сöстöм ва оз визувт!» Васьö велöдіс Мишаöс, кыдзи вöчны «абу сера рöбöтасö». Долыда шуис:

— Töд, Миша, оз быдöнлы усь татшöм шудыс — видзны сöстöмлунсö та мында мöслысь! А ме,— серöктыштіс Васьö моröсас кучкömöн,— главнöй скötникыс, куйлышта камандирскöй лабич вылас.

Миша мыйöн босьтіс швабрасö, весиг син бöжнас кыйкнитömöн эз колльöд Васьööс командир пост вылас, уськöдчис нажövитчыны.

А Васьö куйлігчöж видзöдіс Мишö вылö, шензис. «Прöверитöм могысь гарышті яблöгтö, а кутшöм лэчыдöсь колан синъясыс ая-пиалöн. Оз прöста вöлöм йöзыд нимтысьны. Видзöд со, «купеч» ним ковъялісны. О, кутшöм лешак менö тойліс сэк юны мöд дозсö механикköд?! Оз прöста шуны: первой стöксансö юö морт, а мöдыс юö сійöс! Васьö видліс зепсьыс витасö и öдйö бöр кыскис кисö, быттьö, мыйкö зывöктана дорö лои инмöдчылömыс: «Лешак-машина! Бöр, бöр колö сетны «купечлы»... Эг-ö кут ме тальччыны Габö Тольö кок туйö?»

Миша, пилипызь тыра зöбнясö пöрöдігкості, казяліс Васьölысь чеччömсö, матыстчис сы дорö:

— Во, кыдзи пöсялі!— пöрччис шапкасö да пуксис орччön.

— Прамöй рöбötник инö.— Васьö босьтіс телефон трубкасö да звönитіс.— Шопер Васьö эськö да. Яблöгыд эм на? Дона-ö нин килоыс? Аттьö! Вот мыйын делöыс, Миша,— пуктіс Васьö трубкасö.— Менам öд тайö яблöгыс котельнöяс лавкаса вöлі. Нöрövитыштлам дас öтиödзыс — öти гörд доз рыт кежлас босьта, а тіянлы, Любаыдköд, килоön морт вылö ньöба...

— А ме Любöлы тась либö öти яблöг сетышта дай.

— Эк, Миша, велödчы ичötсянь овны бура. Пионерлы, Мишö, колö лоны веськыдön. Мый мода вылад пионеравнытö? Тэ менсьым, Вичкодорсьыд, аддзывлан он Сашикöс? Школа дорад öд керканыс. Быдмыштöма абу?

— Век на пиня тув кодь!— индіс Миша ас пельпом весьтас.— А мыйла тэ ичöт тушаа баба вылö гötрасьömыд?

— Уджыс муын. Ассыс пуктömторсö судзödö, а йöзлысь пуктömсö нинömла судзödныс. Сашикысь гажöй бырöма, да вот гötыр матö оз сибöд. Сёй, сёй яблöгтö — нажövитін, ме кытшовта öтчыд...

Пока Мишö чöсмасис яблöгнас, Васьö удитіс «ме кытшовтасö» вöчны. Зыртіс кыкнан радсö. Сувтödіс швабрасö «командирскöй» тумбочка дорö да паськыда нюмъёвтіс:

— Но, Миша, пöрччы вай тубрастö. Öнтай эг казявлы-а, öти валегиыд тай дженьыд гöленя?

— Пап эз удит вундыны,— Миша клесь-шыбитіс куйöд воргаö колошсö.— Войдöрлун на вайис Койта свалкаысь. Мыйыс пö сэні абу! Резина сапögъястö мыйта вайис и. Толькö пö сёрмышті: бульдозер йöткалöма-гудралöма лымнас.

— Дивö тай. А ме, дуракыд, клеита.

— Менсьым аддзылін великтö, сійöс папö сэсь жö вайліс да лöсьödіс, а тэ эн на ветлы?..

— Кутшöм нин ветлöм — первой на кыла. Дай мем дömасанас овсьö. Ветлыны кö лавкаад, лок ветлам яблöгыдла, а то раздой вылö кутасны воавны лысьтысьысьясыд да бус-бон менö пиняласны...

Лавкаö мунігön Васьölы уна

шензяна мӧвпъяс усьлісны «купеч» кузя, но медъёна парскис сійӧ, мый ачыс ньӧбліс сылысь «лишнӧй» шипер и краска. «Да, оз пӧста, тыдалӧ, куйлы гӧтырыс нервъяс висьӧмӧн. Сорассьӧма, буракӧ, верӧснас миян сиктса нылыс»,— донъяліс ас кежысь Васьӧ и жальлун песовтіс сы сьӧлӧмын «купеч» гӧтыр вӧсна и челядь пондаыс.

Мыйӧн Васьӧяс воисны ас керка весьтас, сійӧ меліа шыасис:

— Мишук, тэ гӧгӧрво батьтӧ бура, коднас тӧрыт сетіс мем кызь витасӧ вина вылӧ, а талун со вошӧмӧн чайтӧ. Ме пырала гортӧ, тэ сулыштлы. «О, лешакыд, мыйкӧ томлалӧма талун мамӧ? Кытчӧ мунӧма висигас?..»

Васьӧ пыравліс, сэсся тасыштіс кильчӧ ӧдзӧссӧ да долыда тапнитіс Мишӧ пельпомӧ:

— Но, Мишук, кежалам яблӧгла, а тайӧс, куим витасӧ да гӧрд дасасӧ сет папыдлы, мед сэсся некор оз ю мывкыдсӧ.

— Дядь Вась, ирис ещӧ ньӧбышт, но? Мӧдысь на тіянлы отсышта.

— Ладнӧ, ладнӧ, отсасьысь!.. Восьлав зіля. Со мыйкӧ Саньӧ локтӧ нин картаад.

Бӧра-водза пыралӧм дыра и ньӧбасис Васьӧ, сетіс кык кулёк тыр яблӧгсӧ Мишӧлы:

— Миша, ме ӧд юала батьыдлысь, он кӧ ӧтмында юк Любаыдкӧд иристӧ и яблӧгтӧ.

— Сета, дядь Вась!— Миша кыкнан кинас сывйыштіс-топӧдіс морӧс бердас кулёкъяссӧ и пельпомъяснас катласьыштӧмӧн кутіс собны лым толаті. «Ставыс на водзын тэнад, Миша, уна тола на ковмас венны олӧмас, сӧмын оз ло кокни тэныд мынтӧдчыны батьнад сюйӧм ковтӧм мывкыдысь. Но тайӧс ковмас вӧчны быть, медым йӧзыс эз ӧтдортчыны тэысь, а сибӧдчисны, пуктісны пыдди. Йӧз пӧвстын олігӧн он вермы, пиӧ, овны куш аслад коланлунъясӧн!» Васьӧ видзӧдліс матыстчысь Саньӧ вылӧ да тувччис чорыд лым юж вылӧ, тайӧ воськовас тӧдчис вын.

Саньӧ нюмъёвтіс Васьӧлы да тӧдчана чуймыштіс:

— Эн мӧй мамтӧ веж?

— А кысь тэ тӧдан, мый мен мамӧ пыдди колӧ скӧтникавны?

— Э, Василеюшко, став юӧрсӧ талун тӧлыс тіянсянь пӧльтӧ. Мамыд эз и висьтав гӧтырыдла мунӧмсӧ. Ме ӧд тӧрыт, карсьыд воигӧн, сувтлі Вичкодорад. Удті гӧтырыдлы, мися, дзикӧдз кутіс косьмыны тэ понда да юсис. Абу на сёр, мися, бӧр сувтӧдны мужиктӧ олӧм вылас. Вунӧд лӧж славасӧ. Абу некутшӧм грек миян. А то и збыль мырддя: оз на туплясьны Васьӧ кодьясыд. Зэв на сьӧкыд лоӧ мужиктӧгыд,— висьтасис Саньӧ орчӧн восьлалысь Васьӧлы.

— Мыйкӧ, мися, миян томана. А шуӧ, вися пӧ...

— Бара кӧнкӧ винаасян?

— Ӧти гӧрдӧс. Тэ тӧдан, «купечыд» вӧлӧм начальникӧ туясьӧ! Вот, Саня, кыдз тэ шуан, пока абу на сёр, ме аски жӧ письмӧ гижа уджаланінас... Мыйлоӧ водзӧ, купеч кодьяс кӧ воасны вылӧджык?..

— Гижась инӧ,— нюмдіс Саньӧ.— Век нин вина юӧм сертиыд туянаджык.

Г. И. Торлоповлы—70 арöс

Миян дона ёрт, Георгий Иванович!

Коми гижысь ёртъясыд сьöлöмсянь чолöмалöны Тэнö ыджыд юбилей луннад! Республикаса лыддьысьысьяс пöвстын Тэ нималан кыдзи писатель-переводчик, критик, книга пропагандируйтысь. Кыдзи журналист, Тэ уна вын сетiн и радиолы да телевидениелы.

Некымын во Тэ веськöдлiн и Коми АССР-са писательяс Союзлöн правлениеöн. Тэнсьыд публицистика кывтö тöдöны Коми мулöн уна сиктъясын, каръясын.

Миянлы нимкодь пасйыны, мый Тэ, ыджыд стажа коммунист, арлыд вылö видзöдтöг зэв зiля участвуйтан общественнöй олöмын. Сиам кузь нэм да бур шуд Тэныд, дона Георгий Иванович!

Коми АССР-са писательяс Союзлöн правление, «Войвыв кодзув» журналлöн редколлегия.

Георгий ТОРЛОПОВ

МЕДСЯ ВЕРНÖЙ ДА ТÖДЫСЬ ДРУГ ЙЫЛЫСЬ

Российскöй Федерацияса ветымын издательство быд во лэдзöны 7 тысяча нима книга да брошюра. Налöн став тиражыс 700 миллион экземпляр роч да РСФСР-са народъяслöн 46 кыв вылын. А сёрнитны кö став страна йылысь, то вонас петö 85 тысяча книга и тиражыс налöн кык миллиард!

Вайöдны та мында книгасö наöдз, кодъяслы и индöма книгаяссö, аддзыны колана адрес дзик быд книгалы — со, шуны кö веськыда, государственнöй мог книга радейтысьяс обществолöн.

Книга радейтысьяслысь ставсоюзса общество вöлi котыртöма öкмыс во сайын. Öнi обществоын страна пасьта лыддьыссьö 14 миллион кымын член, на лыдысь джынйыс Российскöй Федерацияса обществоын. Мед сэсся помавны нин тайö лыдпасъяснас, пасъям, мый республикаын матö 735 первичнöй организация öтувтöны 62 тысяча сайö членöс.

Тайö обществоыс аслас устав да партия ЦК-лöн постановление серти вынсьöдö сöветскöй йöзлысь научнöй видзöдлас, коммунистическöй сяма оласног, отсалö паськöдны политическöй, научнöй да технической тöдöмлунъяс книга отсögöн. Тайö могъяссö оз позь пöртны олöмö лыддьысьысь-

ясӧс книга бӧрйыны да аддзыны, буретш колана книга аддзыны велӧдтӧг.

Книга радейтысьяс пропагандируйтӧны книгасӧ уна ногӧн — быд во нуӧдӧны асланыс организацияясын собраниеяс ӧти сёрнитанторйӧн. Кольӧм во муніс сёрни СССР котыртӧмсянь 60 во тыӧмлы сиӧм книгаяс йылысь. Таво книга радейтысьяс сёрнитісны сы йылысь, кутшӧм книга налы колӧ. Интересыс лыддьысьысьяслӧн разнӧй, а сідзкӧ и сёрныс интереснӧй. Ӧтилы колӧ книгаыс сы могысь, медым кыпӧдны аслас специальность кузя тӧдӧмлунъяс, мӧд велӧдчӧ заочнӧ институтын и сылы колӧны учебникъяс, коймӧд — пропагандист, лектор, политинформатор и сылы, дерт жӧ, колӧны книгаяс талунъя мир да талунъя олӧмӧн сувтӧдан могъяс йылысь. А эм ещӧ и сьӧлӧмлӧн кӧсйӧм, сылӧн аслыснога тіпкӧм, коді тшӧктӧ талун лыддьыны А. С. Пушкинлысь лирика, аски — В. В. Маяковскийлысь поэма, а аскомысь Нёбдінса Витторлысь либӧ Илля Васьлысь гижӧдъяс...

Та йылысь мунӧ сёрни не сӧмын собраниеяс вылын, но и книга радейтысьяслӧн уна лыда клубъясын, кодъяс уджалӧны книжнӧй магазинъяс бердын, библиотекаясын, том йӧзлӧн общежитиеясын, профтехучилищеясын, предприятиеясын да учрежденіеясын. Сэні овлӧны диспутъяс и писательскӧд аддзысьлӧмъяс, гажа рытъяс и устнӧй журналъяс. Республикаын уджалӧ 80 кымын клуб, и быд клуб нуӧдӧ аслас членъяслы лӧсялана удж. «Ленин и книга», «Миян Пушкин», «Би пыр мунӧм вояс», «Ленинскӧй комсомол — поколениеяслӧн гордость», «Коми книга тӧрыт, талун да аски». Та дінӧ позьӧ содтыны и книгалы сиӧм праздникъяс, кодъяс овлӧны быд во каръясын да сиктъясын, а сідз жӧ политическӧй книгалы сиӧм, коми книгалы сиӧм вежонъяс. Пионеръяс нуӧдӧны книгалы сиӧм ассыныс вежон.

Миян странаса государственнӧй да общественнӧй библиотекаясын ӧні лыддьыссьӧ ылӧсас вит миллиард книга. Тайӧ — зэв уна! Весиг вывті уна. Но арталӧма, мый библиотекаясысь ылӧсас квайтӧд юкӧн книгаяссӧ некод оз босьтлы. Найӧс петӧм бӧрас пуктасны полка вылӧ и сэсся некод оз вӧрзьӧдлы, некод оз лыддьыв ньӧтчыд. И ещӧ: библиотекаясысь быд книга шӧркодя босьтлӧны лыддьысьысьяс кыкысь, а куим научнӧй книгаысь сӧмын ӧти веськавлӧ лыддьысьысь киӧ. Миян обществолӧн могыс сыын, медым быд библиотечнӧй книга уджаліс тырбура, медым сійӧ воліс кыдз позьӧ унджык лыддьысьысьлӧн киӧ, отсаліс сылы олӧмын и уджын. Колӧ босьтчӧдны лыддьысьӧмӧ найӧс, кодъяс школа помалӧм бӧрын шоча босьтлісны кианыс книга да газет.

Пӧртны олӧмӧ тайӧ могсӧ отсалӧны общественнӧй библиотекаяс. Найӧ зэв разнӧйӧсь. Эмӧсь сэтшӧмъяс, кодъяслы книгаяссӧ козьналісны миян общества членъяс. Ӧд сӧмын кольӧм во республика пасьта книга радейтысьяс чукӧртісны да козьналісны сиктъясса, новостройкаясса, школаясса, детдомъясса библиотекаяслы 28 тысяча книга.

А эмӧсь и сэтшӧм библиотекаяс, кӧні книгаяссӧ абу чукӧртӧма ӧтилаӧ, а эм сӧмын списокъяс личнӧй библиотекаясысь книгаяслӧн, кодъясӧс кӧзяинъясыс дасьӧсь сетны лыддьыны ёртъясыслы. Общественнӧй библиотекаыс республика пасьта 200 сайӧ.

Кор ми сёрнитам библиотекаяс йылысь, оз ков вунӧдны и ещӧ ӧтитор. Эмӧсь сэтшӧм лыддьысьысьяс, кодъяс книгасӧ босьтны кужӧны, а бӧр вайны библиотекаӧ оз слӧймыны. Татшӧм ногӧн библиотекаясысь быд во вошӧ зэв уна книга. Сӧмын массӧвӧй библиотекаясын страна пасьта ӧні лыддьыссьӧ матӧ кык миллиард книга. Та мында книгасыс кӧ вошӧ сӧмын 1 процент и то лоӧ 20 миллион книга. Кызь миллион! А оз ӧти процент вош — унджык. И, дерт, кӧнкӧ, оз вит ура брошюраяс вошны... Кыпӧдны общественностьӧс тайӧ рӧзӧрыслы паныд, янӧдны книга гусявлысьясӧс — ыджыд мог книга радейтысьяслӧн.

Ми шуим: став государственнӧй да общественнӧй библиотекаясын ӧні 5 миллиард книга. Сэк жӧ арталӧны, мый сӧветскӧй йӧзлӧн гортса библиотекаясын ӧні этша пыдди лыддьыссьӧ 35 миллиард книга. А кутшӧма уджалӧ тайӧ 35 миллиардыс? Шуам веськыда: омӧля, вывті жеба. Ёна унджык книгасӧ некод ньӧтчыд оз лыддьыв. Найӧ сулалӧны, позьӧ кӧ сідз шуны, полируйтӧм саркофагъясын. Древньӧй Еги-

петын саркофагнас шулісны изйысь вöчöм гортъяс, кытчö кулöм бöрас дзеблісны Египетса фараонъясöс (миян ногöн, царьясöс).

Книга радейтысьяслöн общество сы вöсна, медым восьтны тайö саркофагъяссö. Колö, медым и гортса библиотекаясысь книгаяс уджалісны, сетісны тöдöмлунъяс да радлун налы, кодъяс корсьöны тöдöмлунъяссö, виччысьöны радлунсö. Дерт, тані оз позь мырдöн тшöктыны кодлыкö восьтыны ассыс книга шкапъяссö. Öтияс вермасны сетны книгаяссö лыддьыны рöдвужыслы, мöдъяс — ёртъясыслы, коймöдъяс öтлаын уджалысьяслы. Зэв нин бур, лоö кö заводитчömыс.

Миян обществолöн эм и ещö öти мог. Сійö зэв аслыссикас. Сы дінö сідзтадз, чикыш-кокыш он матыстчы. Сёрниыс мунö гортса библиотекаяссö лöсьöдöм йылысь, тайö делöас книга радейтысьяслы отсöг сетöм йылысь. А книга радейтысьыд öд — писатель и инженер, машинаöн лысьтысьысь оператор и видз-му овмöсса специалист, врач и школаын велöдысь... Бöръя воясö лоис сідз шусяна «книжнöй бум»— сьöкыд аддзыны, ньöбны колана книга. Талöн помка йылысь висьталöма уналаын да унаысь. Индам сöмын медся тöдчана помкасö: йöзыслöн лои позянлун, мый вылö ньöбны книгасö и кытчö сійöс пуктыны.

Могыс сыын, медым кыдз мый позьö кыпöдны лыддьысян культура, торйöн нин том йöзлысь. Колö гöгöрвоöдны книга чукöртысьясöс (вай тадзи шуамöй найöс, кодъяс дасьöсь ньöбны любöй книга, мед сöмын сійöс шуисны «дефицитнöйöн»), мый ньöбны колö сöмын сэтшöм книга, кодöс он сöмын öтчыд босьтлы киад, коді оз бусöн тыр книга шкапад.

Вермас лоны сідз, мый кутшöмкö специалистлöн бура, тöлкöн чукöртöм библиотека, кöні 200—250 книга, ёна коланаджык да пölезнöйджык лёка, сідз-тадз чукöртöм 2000 книгаысь. Делöыс абу лыдын, абу мича переплётъясын, весиг абу «дефицитöн» лыддьысьян книгаясын. Делöыс сыын сöмын, кутшöма 150 либö 1500 книгаыс отсалöны найöс ньöбалысьлы да чукöртысьлы.

Бур библиотекаöн позьö лыддьыны сэтшöмöс, кöні эм тырмымöн (некыдз не унджык и не этшаджык) сэтшöм книгаяс, кодъяс колöны аслад удж кузя тöдöмлунъяс да мастерство дугдывтöг кыпöдöм могысь, водзö велöдчöм могысь. Сэсся колöны мыйтакö справочникъяс. Найöс öд библиотекаясысь гортад оз сетны, а быд неыджыд справкала библиотекаö он котöрт. Эм тöдöмлунъяслöн öти юкöн, кодöс колö тöдны быд специалистлы, кöні кöть сійö оз уджав. Сёрниыс мунö общественно-политическöй литература йылысь, марксистско-ленинскöй наука йылысь. Сьöкыд шуны бур библиотекаöн сэтшöмöс, кöні абуöсь книгаяс К. Маркслöн да Ф. Энгельслöн, В. И. Ленинлöн.

И медбöрын, тыдалö, оз жö вермы лоны бур библиотека, кöні дзик абу художественнöй литература. Дерт, оз быдöнлы ковны классикъяслöн да öнія писательяслöн став сочинениеясыс. Ёна унджык лыддьысьысьясыслы дзик тырмымöн öти-кык тома бöрйöм гижöдъяс, кытчö печатайтöма писательлысь медся тöдчана кызвын гижöдъяссö.

А то öд со мый артмö. Ленинградса экономическöй вузысь преподаватель Э. Мамедов (та йылысь сійö гижö «Литературнöй газетын», 1983 вося октябрь 12 лунö) кöкъямыс во чöжöн юалöма подготовительнöй курсын велöдчысьяслысь: мыйла Чичиковлы колöны кулöм душаясыс. Юалöма тысяча сайö мортлысь — правильнö вочавидзöмаöсь 30 морт. Процентыс, кыдзи аддзанныд, вывті и вывті ичöт — муртса 0,3. Найö, кодлысь вöлі юалöма, шöр школаын «прöйдитлісны» Гогольöс, а сылысь произведениесö, кöні Чичиков ньöбалö кулöм душаяс, эз лыддьывны...

Джынсьыс унджыкыс, кодъяслысь юасьöма Э. Мамедов,— Ленинградын олысьяс. Колö чайтны, налöн гортас вöліны Н. В. Гогольлöн книгаясыс. Мый йылысь висьталö тайö примерыс? Медводз сы йылысь, мый шöр школа помалысьяслы ковмас выль ногöн гöгöрвоны роч да сöветскöй литератураса классикъясöс, сы вöсна мый шöр школа помалысь том морт зэв омöля тöдö найöс, кöть тайö предметыс — роч да сöветскöй литератураыс — веськыда артмöдö том мортлысь нравственнöй мирсö. А öд сылы — том мортыслы — гражданинöн лоны колö.

Öти исследованиеын вöлі пасйöма, мый зэв ичöт процент на лыдысь, кодъ-

яс ньӧбалӧны книгаяс, лыддьӧны став книгасӧ. Этшаӧн лыддьӧны весиг джынсӧ.

1897 воын царскӧй Россия пасьта — 9—49 арӧсаяс пӧвстын грамотнӧйяс вӧліны 28,4 процент, сы лыдын узбекъяс пӧвстын — 3 процент, казахъяс да киргизъяс пӧвстын — 2, таджикъяс да туркменъяс пӧвстын — 1 процентысь этшаджык вӧліны грамотнӧйясыс.

1913 воын В. И. Ленин гижліс: «Сэтшӧм дикӧй страна, кӧні эськӧ народлысь массаясӧс сэтшӧма вӧлі грабитӧма образование, югыдлун да тӧдӧмлунъяс боксянь,— сэтшӧм странаыс Европаын эз коль ни ӧти, Россияысь кындзи». Сійӧ воас Коми крайын общӧй грамотностыс вӧлі 27 процент.

Неуна водзджык, 1906 воын «Вестник воспитания» журнал татшӧм сяма лыдпасъяссӧ арталӧм подув вылын гижліс, мый школьнӧй строительстволӧн сэкся ӧдъяс дырйи неграмотность бырӧдӧм могысь Россияса шӧр губерниясын этша пыдди ковмас 150—200 во, а сылӧн национальнӧй пельӧсъясын ещӧ на дырджык.

Но журналса редакторъясыс эз вермыны тӧдны, мый аддзысяс ӧдъяссӧ сэтшӧм ӧддзӧдысь, коді вежас ставсӧ йӧзыслӧн ӧти поколение олігчӧжӧн. Вӧчис тайӧс, ӧддзӧдысьнас лоис миян партиялӧн ленинскӧй национальнӧй политика. Сӧветъяс странаын помалӧма обязательнӧй средньӧй образованиеӧ вуджӧм. Сӧветскӧй власть вояс чӧжӧн высшӧй учебнӧй заведениеяс дасьтісны 16,5 миллион специалистӧс. Революцияӧдз кӧ быд 10 тысяча олысь вылӧ страна пасьта вӧлі 8 студент, то 1980 воын вӧлі нин 196 студент.

Ӧні Сӧветскӧй власть сетӧ образование быд мортлы да быть. Но оз тадзи артмы делӧыс культураӧн. Сійӧ оз пыр мун орччӧн образованиеыскӧд. Налӧн абу пыр ӧткодь уровеньыс. И тані донъявны позьтӧм книгалӧн рольыс. Тайӧс и артыштіс партиялӧн Центральнӧй Комитет, кор примитіс постановление книга радейтысьяслысь общество котыртӧм йылысь. Та йылысь висьталіс Центральнӧй Комитет миян обществолӧн учредительнӧй съездлы чолӧмалӧмын. Тайӧ чолӧмалӧмыс общество уджлӧн пыр кадся программа, туй индалысь югӧр.

Тайӧ кывъяснас эськӧ и позис помавны статьясӧ, но ме эськӧ эг босьт перӧсӧ, эг кӧ шу висьтавны коми книга йылысь, коми гижысьяслӧн библиотекаяс йылысь.

63 во чӧжӧн Коми издательство вӧчис ыджыдысь-ыджыд удж коми гижысьяслысь книгаяссӧ лэдзӧм кузя. И та вылӧ видзӧдтӧг, абу ставыс лючкиладнӧ тайӧ делӧас. Уна во чӧж оз позь вӧлі ньӧбны И. А. Куратовлысь книга. Дас воысь дырджык нин оз вузавны магазинъясын М. Н. Лебедевлысь книга. Нинӧм абу магазинъясын Илля Васьлӧн. Ӧнӧдз пӧшти нинӧм абу вӧчӧма сы могысь, медым бурджыка тӧдмӧдны Нёбдінса Витторлӧн да Тима Веньлӧн творчествоӧн найӧс, кодъяс оз тӧдны коми кыв. А республикаын сэтшӧмъясыс ёна унджык олысьыс. Ми огӧ вермӧй ошйысьны, мый вӧчим нин воськовъяс сы могысь, медым комиӧн лыддьысьысьяс вермисны любӧй кадӧ ньӧбны мукӧд коми гижысьяслысь книгаяссӧ, шуам кӧть, А. Размысловлысь, В. Елькинлысь, В. Латкинлысь.

Тайӧс позьӧ вӧчны, котыртны кӧ уджсӧ Финляндияса издательствояс моз. Найӧ печатайтӧны произведениеяссӧ ыджыд тиражъясӧн, а вурлӧны книгасӧ вочасӧн, кор мыйта ковмас. Позьӧ, кӧнкӧ, ӧткымын писательяслысь торъя произведениеяс либӧ книгаяс и не печатайтны, а видзны матрицаяссӧ. Ме чайта, аддзысясны тайӧ предложениеясыслы паныд мунысьяс. Но паныд мунны медся кокни. Мыйкӧ да мыйкӧ вылӧ ыстысьны пыр позьӧ. А вот думыштчыны тайӧ либӧ кутшӧмкӧ мӧд, шуам рочӧн, рациональнӧй предложение йылысь ёна сьӧкыдджык. Финнъяс гӧгӧрвоӧны, мый видзны печатайтӧм, но вурлытӧм листъяс бур складын ёна кокниджык, книгасӧ выль пӧв дасьтӧм да печатайтӧм, збыльысьсӧ выль издание лэдзӧм дорысь. Та дырйи колӧ, дерт, бура дасьтыны изданиесӧ.

Миян странаын медся ыджыд тӧждысьӧмӧн кытшалӧма челядьӧс. Налы, став арлыда челядьлы, лэдзӧны медся уна книга. Сӧмын Российскӧй Федерацияса издательствояс вонас сетӧны челядьлы 1500 разнӧй книга. Налӧн тиражыс 345 миллион экземпляр. Медся ичӧтъяс вӧсна тӧждысьӧ издательство «Малыш», школаын велӧдчысьяс вӧсна — «Просвещение», ещӧ гырысьджыкъяс вӧсна — «Молодая гвардия».

Тайӧ сӧмын ставсоюзса издательствояс.

А ме тані пана сёрни коми сиктъясса посни челядь йылысь, кодъяс оз на кужны лыддьысьны дай тшӧкыда оз гӧгӧрвоны бура рочнас. Мый ми вермам налы вӧзйыны талун? Шуны кӧ веськыда — нинӧм. А оз ӧмӧй позь вылысь лэдзны И. Вавилинлысь кывбура мойдъяссӧ, Илля Васьлысь уна лыда переводъяссӧ? Кор нин вӧлі найӧс лэдзлӧма и сӧмын ӧтчыд? Дас, дас вит во, а то и кызь во сайын. Позьӧ на ӧд и мукӧд коми гижысьяслысь кывбуръяссӧ чукӧртны да лэдзны бур сборник. Ме чайта, таысь ыджыд аттьӧ висьталасны посни челядьлӧн мамбатьыс дай челядьыс помтӧм радӧсь лоӧны.

Торъя тӧждысьӧмӧн, весиг радейтана тӧждысьӧмӧн колӧ кытшавны писательяслысь библиотекаяс. Сьӧлӧм нюкыртмӧн жаль, мый ми ог вермӧй тырвыйӧ восстановитны И. А. Куратовлысь библиотекасӧ. Дрӧжжитан киӧн ми босьтам сійӧ книгаяссӧ, кодъясӧс босьтліс киас, лыддис, видлаліс коми литература класссик. Сэтшӧм книгаясыс эмӧсь И. А. Куратов музейын. Но этша удайтчис аддзыныс. И абу дивӧ — поэт кулӧмсянь коли нин 108 во. А оліс сійӧ чужан мусяньыс ылын дай эз лышкыда ов...

Этша мый тӧдам ми и Нёбдінса Витторлӧн библиотека йылысь. Медым кӧть ылӧсас тӧдмавны сылысь составсӧ, колӧ вӧчны сэтшӧм удж, кодлысь сьӧктасӧ и муртыштныс он вермы. А тайӧ уджас абу на и босьтчылӧма. Тайӧс жӧ позьӧ шуны Тима Веньлӧн библиотека йылысь, кӧть эськӧ мыйсюрӧ сійӧс тӧдмалӧм кузя и вӧчисны Тима Веньлӧн пиыс да нывъясыс.

Илля Вась кувсьытӧдзыс неуна водзджык аслас озыр да зэв тӧдчана библиотекалысь вель ыджыд юкӧн, медводз научнӧй книгаяс, козьналіс Сыктывкарса университетлы. Тайӧ зэв бур. Но сэні абу став книгаыс. Шуӧны, вель уна пӧ вошӧма либӧ разалӧма. Тайӧ нин пӧститны позьтӧм нелючки — вошты ны став мирлы тӧдса учёнӧйлысь да ыджыд поэтлысь книгаяссӧ.

Гӧгӧрвоана, мый ыджыдсьыс-ыджыд книга радейтӧмыс писательлӧн, учёнӧйлӧн. И ми кӧсъям, мед налӧн библиотекаясыс, кутшӧмӧсь кӧть найӧ эз вӧвны, колисны овны и сы бӧрын, кор библиотекасӧ чукӧртысьясыс мунасны олӧмсьыс. Колӧ, мед найӧ книгаясӧн вермисны пӧльзуйтчыны на местаӧ локтысь выль том учёнӧйяс да писательяс, мед книгаясыс отсалісны выльӧн локтӧм учёнӧйяслы да писательяслы кыдзбыттьӧ восьтыны творческӧй лабораториясӧ налысь, кодъяслӧн вӧлі библиотекаыс. Та боксянь миянлы абу веськодь сійӧ, кӧні талун книгаясыс Василий Юхнинлӧн и Яков Рочевлӧн, Павел Доронинлӧн и Владимир Ширяевлӧн, Ананий Размысловлӧн и Василий Елькинлӧн.

Оз ков дай оз позь веськодьпырысь видзӧдны и ӧні уджалысь писательяслӧн библиотекаяс вылӧ. Наӧн чукӧртӧм книгаяс унатор йылысь висьталӧны, бара шуам: восьтӧны налысь творческӧй лабораториясӧ. Тайӧ, ӧти-кӧ. А, мӧд-кӧ, писательлӧн, учёнӧйлӧн библиотекаыс вермас лоны донасьыс-дона, рочӧн кӧ бара шуны,— уникальнӧй. Мед абу Н. П. Смирнов-Сокольскийлӧн кодь. Сылӧн библиотекаыс ӧні ставнас В. И. Ленин нима Государственнӧй библиотекаын кыдзи торъя фонд. Но быд писательскӧй библиотека миянлы дона. И доныс сылӧн сымын ыджыджык, кымын тӧдчанаджык писательяслӧн творчествоыс.

Тайӧс оз вунӧдны книга радейтысьяс. Оз вунӧд и налӧн обществоыс. Тайӧс тӧд вылын кутӧмӧн и сувтӧдӧ ас водзас ещӧ ӧти ыджыд мог.

Книга йылысь уна сё вояс чӧжӧн висьталӧма помтӧм уна мича да дзирдалысь югыд кывъяс. Татшӧм кывъяссӧ висьталысьясыс не ӧти сё да весиг не ӧти тысяча. Ме вайӧда кывъяссӧ сӧмын ӧтилысь — ыджыд да тӧдчана роч писатель Леонид Леоновлысь: «Книга эм медся дженыд отчёт человечестволӧн мунӧм туй йылысь и, сідзкӧ, сылысь аскиа маршрутъяссӧ индӧм... Кор ыджыдджык арлыда поколение сетӧ аслас том поколениелы странасӧ, став мирсӧ да му вылын справедливостьлысь нэмӧвӧйся идеяяс, кольӧ сылы (том сменаыслы) дзик ӧти медся тыр бурсиӧм — книга. Та вӧсна радейтӧй книгасӧ, видзӧй сійӧс ёнджыка быд сикас мукӧд озырлунысь».

Геннадий МАКАРОВ

Ловзьӧны Войвыв серпасъяс

Сикт весьтӧ ӧшӥисны сьӧд кымӧръяс. Кӧнкӧ ылын-ылын муракыліс-локтіс тым. Чардыштас да муркнитас.

Муралӧмыс чорзис. Друг чардбиыс поткӧдіс енэжсӧ да недыр мысти чорыда гымыштіс.

— Кытчӧкӧ лыйис, тыдалӧ,— вомгорулас сёрнитіс «Запорожец» дорын ноксьыс Латкин.

Вӧляникыс зэрмис. Сэсся зэрыс ӧддзис и ӧддзис. И шлявӧбтіс ведраысь моз.

Час джын мысти кымӧръяс вӧснялісны да разӧдчисны. Мыччысис шонді. Эжа муяс вывсянь кыпӧдчис кокныдик ру.

— Вот ӧні чериыд босьтас,— сёрнитіс ас кежас Латкин да пуксис кабинаӧ. Регыд мысти сійӧ тӧвзис нин Висер юлань. А сэні кежис веськыдвылас да ытшкӧм видз вывті воис паськыд эрд вылӧ, кӧні Висер ӧтлаасьӧ Эжвакӧд. Тані Анатолий Сергеевичлӧн радейтана местаыс. Тані сійӧ пукавлӧ вугыр шатинъясӧн да кыйӧ ляпапиянӧс, визув кельчиясӧс.

А мича жӧ местаыс. Эжва катчӧс видзӧдлан да тыдалӧ джуджыд кыръяс пыр писькӧдчысь Уръёль вис вом. Сы пыр йӧткасьӧмӧн пыжӧн позьӧ весьтавны тыӧ. Первойысь локтӧм мортӧс чуймӧдас аслас мичлуннас Уръёль ты да сы гӧгӧр быдмысь пуяс. Кыдз да пелысь, коз да пожӧм шувгӧны-сьылӧны ассьыныс помасьлытӧм сьыланкыв.

Унаысь татчӧ волывліс Анатолий том дырйиыс, кык лопта пелысӧн катліс ва паныд. Пыжын вугыр шатинъясысь да нопйысь ӧтдор мӧд ёкмыль: тані — мольберт, акварель краскаяс да кисточкаяс. Сэні жӧ грифельяс, пӧстӧй карандашъяс, альбомъяс. Пӧст кадыд вуграсигад эм. Оз-оз да кыскас нопйысь краскаяс, альбом. Вӧчас кажитчана эскиз. А вӧр-валӧн пӧртмасьӧмыс пыр син водзас. Лун-мӧд мысти тайӧ серпасыс вуджӧ грунтуйтӧм дӧра вылӧ, кодӧс зэвтӧма рамкаӧ.

Оз регыдӧн артмы картинаыд. Оз. Вӧр-валысь мичлунсӧ колӧ петкӧдлыны быд боксянь. Лӧнь кӧ ывлаыс — лӧньӧн. Тӧла кӧ — кодарсянь тӧв пӧльтӧ, кытчӧ колӧ бергӧдчыны пуяслӧн коръяслы. Гожӧмнас быттьӧкӧ ӧткодь кельыд турунвиж рӧм. Но сылысь торъялана мичлунсӧ петкӧдлыны колӧ уна пӧлӧс дзоридзьяс пыр. Катшасинъяс, воййыв, вижъюр, купальнича, шыранькытш... Ставыс дзоридзалӧны аслысногӧн, разнӧй рӧмӧн. И медым быд быдмӧг петкӧдлыны кыдзи эм, колӧ ыджыд кужӧмлун. Оз ӧд пӧстӧ шуны, мый Латкинлӧн серпасалӧм вӧр-ваыс ловъя.

...Со Нёбдінса Виттор мунӧ видз вывті. И быттьӧкӧ тэ сэні. Видзвывса дзоридзьяс, туруныс ӧвтӧ ныpад быдсяма пӧлӧс кӧрӧн. И быттьӧ ловъя коми гижысь восьлалӧ видз кузя. Сэті, кӧні гижліс «Ӧтчыд овлӧ» сьыланкыв. Тайӧ местаыс Нёбдін дорса Трӧшсикт весьтын, Эжва мӧдлапӧлын. А чужис тайӧ мӧвпыс, кор Анатолий Сергеевич тӧдмасис поэтлӧн олӧм-вылӧмӧн.

Вылӧ донъялісны тайӧ картинасӧ кык во сайын художникъяслӧн Союзса членъяс, кор вӧлі котыртӧма республикаса самодеятельнӧй художникъяслысь выставка.

Со мӧд полотно. Татысь ми аддзам Шойнаты сикт шӧр. Вӧвлӧм вичкоын комынӧд воясӧ вӧлі восьтӧма нардом. Серпасалӧм дӧра вылысь аддзам уна йӧзӧс, а туй кузя мунӧ трактор. Медводдза тракторсӧ и локтӧмаӧсь видзӧдлыны сиктсаяс. Тайӧ картинаыс петкӧдлӧ, кыдзи коми сиктса олӧмӧ пырӧ индустриализация. Кор воис медводдза трактор, Анатолий вӧлі ичӧт на. Но крепыда пырӧма тайӧ лоӧмторйыс сылӧн вежӧрӧ, да 40 сайӧ во мысти петкӧдліс выль олӧм стройитны заводитчан вояссӧ. Олӧма йӧз аддзӧны картина вылысь тайӧ важсӧ да казьтылӧны,

кутшöм öні лои олöмыс Шойнатыын.

Художник Латкин ёнджыкасö радейтö серпасавны миянöс кытшалысь вöрва, сылысь мичлунсö. «Угдымын», «Ытшкандыр», «Уръёльын» да мукöд картинаяс вылысь аддзан Шойнаты сиктдорса вöр діяс, юяс, тыяс. Сійöс сиктсаяс шуöны войвывса вöр-ва сьылысь мортöн.

Видлаліс асьсö и портретъяс гижöмын. Медводз серпасаліс ассьыс батьсö, Сергей Осипович Латкинöс. Сылöн портретыс лои бур козинöн батьыслы.

С. О. Латкин — империалистическöй да гражданскöй войнаясвывса участник, вöвлöм комиссар, сиктын медводдза военком. Унатор вочис выль олöм строитöмö, дыр уджавліс колхозса председательöн. Сійöс, кыдзи гражданскöй войнавывса ветеранöс, 1967 воын, кор страна пасйис Сöветскöй власть котыртöмсянь 50 во, наградитісны Боевöй Краснöй Знамя орденöн.

А сэсся самодеятельнöй искусствоыс сылöн пыр вочасöн сöвмис.

Анатолий Сергеевичкöд öти мöвпъясöн öні олö Сторожевскын том художник Валерий Нечаев. Сійö сідз жö радейтö вöр-ва да серпасалö сылысь мичлунсö. Қыкнанныслöн аслас видзöдлас. Со Латкинлöн «Угдымын рыт» да Нечаевлöн «Угдымын» картинаяс. Öтиыс аддзöма тайö ичöтик ю вылö гожся рытлысь пуксьöмсö, а мöдыс серпасалöма войся кад. Öтиыс петкöдлöма рытъя кыалысь чусалана югöръяссö, визув да писькöе ю, берегдорса дзоридзьяс. А Нечаевлöн картина вылын джуджыд пожöма вöрсö югзьöдö вöралысьлöн бипур. Қыкнан картинаыс кыскö ас дорас аслас мичлунöн.

Анатолий Латкинлöн да Валерий Нечаевлöн искусствоöн тöдмасисны районса да республикаса уна йöз творческöй отчёт дырйи, коді муніс тавося февраль заводитчигöн Көрткерöсын да Сыктывкарын. И вылö донъялісны налысь кужöмлунсö искусство радейтысь специалистъяс. И тайö искусство дорас кыкнанныслöн матыстчан туйыс разнöй. Пöшти комын во найöс торйöдö арлыдныс. И, дерт жö, олöм вылас видзöдласныс налöн абу öткодь. 18 арöсöн Анатолий Латкинлы ковмис мунны дорйыны Рöдина.

Война помлань нин Латкин сьöкыда ранитчис кокас. Локтіс гортас инвалидöн. Öти кокыс эз куснясь. Но Анатолий Сергеевич заводитіс велöдны коксö куснясьны. Ачыс быдтор кужысь кияса мастер, механик. Ньöбис велосипед, дженьдöдіс öти педальсö да кутіс ветлöдлыны удж вылö. Вочасöн доймöм кокыс кутіс уджавны. Латкин уджавліс Приозёрнöйын, Усть-Куломскöй районса Зинстан посёлокын. Медсясö механизмъяс дорын. 1966 воын локтіс Сторожевскö, строитчис. И сулалö сылöн мича керкаыс Дружба нима улича помын.

50 гögöр серпасалöм картина сійö видзö гортас. Уна нин сеталіс, козьналіс тöдсаяслы, ньöбисны выставкаяс вылысь. Но Анатолий Сергеевичлöн висьö сьöлöмыс, мый картинаясыс вермасны тшыксьыны. Рисуйтчанінсö — мастерскöйсö лöсьöдіс ыджыд жыр улас. Но сэні дзескыд, пемыд, сынöдыс уль руа. Қыдзи войнавывса да уджвывса ветеранлы, кыдзи кужысь самодеятельнöй художниклы колö, эськö, сетны уджалан условиеяс. Öд сійöс, мый вочö прöст кадö художник, нэм кежлö козьналö йöзлы.

В. Карповлöн снимок вылын: Сторожевск сиктса самодеятельнöй художник А. С. Латкин аслас выль картина дорын.

Вера ЛАТЫШЕВА

Тема да характеръяс

1981 воын петіс Н. Белыхлӧн пьеса чукӧр. Таӧдз сылысь кык пьеса вӧлі йӧзӧдӧма «Войвыв кодзув» журналын да ворсӧма театрын.

Н. Белых гижӧ талунъя сиктса олӧм йылысь, вӧр пӧрӧдысьяс да сійӧс дӧзьӧритысьяс йылысь.

Медводдза гижӧдыс сборникын — «Кодлӧн кутшӧм шуд». Сійӧ кык серпаса неыджыд ворсантор. Сиктса ӧти семьяысь медыджыд пиыс сьӧкыд кадӧ эновтӧ гортсӧ. Дас во мысти бергӧдчӧ бӧр. Ичӧтджык вокыс сы кості кутіс веськӧдлыны колхозӧн, кок йылӧ сувтӧдіс киссьӧм овмӧс. Сиктсаяс кутісны сійӧс пыдди пуктыны... Вокъяслӧн характеръясыс воссьӧны налӧн аддзысигӧн. Иван первойя здуксяньыс оз пыдди пукты ичӧт воксӧ. Сійӧ вензьӧ и вӧвлӧм пред Лыюровкӧд — мыйла сійӧ коркӧ пуктіс кырымпассӧ, мед нуасны Иванлысь батьсӧ, медводдза предколхозаӧс, некор волытӧм вылӧ. Иван оз ладмы Кирӧ дедкӧд и Аннакӧд, коркӧя невестаыскӧд. Иван быдӧнкӧд зыкын, сійӧ ӧтнас. Сійӧ ышнясьӧ аслас лышкыда олӧмӧн, быдӧнӧс кедзовтыштӧ, но век жӧ чуймӧмӧн юалӧ Анналысь: «И тэныд ог кажитчы?.. Некодлы ог ков. Ваӧ пырны сӧмын меным коли».

Мамыслы сійӧ шуӧ: «Муна ме, мамӧ... Нинӧм меным тані вӧчны. Волі да яналі сӧмын». А збыль вылас чуймӧ, кор вокыс пристаньӧ вайӧ нопсӧ, а мамыс медбӧръясьсь шуӧ: «Ачыд кӧсьян да. Кытысь волін, сэтчӧ и мун». «Ме вӧсна эн шогсьы... Менам со пиыс». И сэкі Иван кольччӧ. Гӧлӧсыс сылӧн дрӧгмунӧ.

Гашкӧ, медбӧръя ремаркаясыс абуджык серьёзнӧйджыкӧсь, но век жӧ эскан: сӧмын асьсӧ тӧдысь Иван збыльысь бӧр воис гортас да оз ло ӧтка.

Пьесаын быд персонажлӧн аслас сёрнитанног.

Со кыдзи сёрнитӧ Иван чужан сиктӧ воигӧн: «Опсчь Ӧдялӧн сын. Гаждорысь родом. Тридцать с гаком лет. Семӧ Ёгор братом мне приходится». Тані геройлӧн не сӧмын чужан кыв вунӧдӧмыс, но и ыкшалуныс тыдовтчӧ.

Эскана гӧстьяслӧн Ӧдя ордысь мунӧмыс. Найӧс Иван дойдіс.

— Мый нин вӧчан, Ӧдюк, артмис кӧ тадз...

— Быдсямаыс овлӧ.

— Асьныд миянлань.

Тан гижысь петкӧдлӧ комияслысь пӧстлунсӧ, сиктса суседъяслӧн ӧта-мӧдкӧд лӧсялӧмсӧ, мыж лэптан нюмсӧ. Веськыда кӧ, тадзи тыдовтчӧ комияслӧн национальнӧй характерыс.

Иван мам сёрниын — олӧма мортлӧн дзор опытыс. Сійӧ оз тэрмась быд лоӧмтор артавны, сійӧ лӧньӧдӧ вензьысьясӧс. Сійӧ оз уна сёрнит весиг, кор долыдлунсӧ дзебигӧн тӧдмӧдӧ отпускӧ воӧм писӧ Лыюровкӧд. Сійӧ вӧйпӧ пиянсӧ, Аннаӧс, ышӧдӧ гӧстьясӧс. Сёрниыслӧн ӧдыс лабутнӧй, шусьӧгъяскодь: «Предыд век на пред. Енмыс и царыс тані...» «Мунан туйыд ӧд паськыд, а локтаныд векньыд».

Иванлӧн характер тшыкӧмын автор лыддьӧ шӧр помканас батьтӧг быдмӧмсӧ, Иванлысь батьсӧ суклялӧм. Кӧть война кадӧ, а эз война вылын кув батьыс. Бать понда ӧбида пыдіа кырыштіс сылысь сьӧлӧмсӧ. Сійӧ дугдіс эскыны йӧзлы: «Ачыд кӧ он удит кодӧскӧ, йӧзыд тэнӧ дасысь вузаласны».

Ичӧт вок быдмис лӧня, сійӧ дойсӧ тӧдтӧг лоис мӧдпӧлӧс. Веськыд, уджач Ёгор дивитӧ воклысь куражитчӧмсӧ, пыдди пуктӧ ас войтырӧс.

Тайӧ гижӧдын зэв эскана образыс дедлӧн. Ёсь и стӧч сылӧн сёрниыс: «Видзӧдӧй, видзӧдӧй! (индӧ Иванлӧн галстук вылӧ.) Тайӧ нӧ ыжпассӧ вошӧмысь али мый новлан?» Дедлӧн тайӧ шмонитӧм вылӧ скӧрмис Иван. Тасянь и заводитӧ Иван сиктсаяскӧд емасьны. Жаль, мый Кирӧ пӧльыс та вылӧ сӧмын и лоис пьесаас. Да и, лючки кӧ видзӧдлан, сійӧ ньӧти и абу серамбана, мед кӧть и тӧдса коми драматургиялы сылӧн варовлуныс.

Нывбабаяслӧн характеръяс гижӧдын эсканаӧсь. Абу тырвыйӧ гӧгӧрвоана Лыюров. Ми аддзам, кыдзи Ӧдя сы водзын вежавидзӧ, Лыюров сы киысь юӧ сур. Бӧрнас, кор вештісны Лыюровӧс предысь, сійӧ правдайтчӧ вокъяс водзын. «Да ӧд эг кӧ ме кырымав... Тшӧтш, гашкӧ, батьыд бӧрся...» И век жӧ сійӧ нурбыльтӧ: «Кутшӧм вужйыс, сэтшӧм чаллыс»,— тайӧ Иванӧс ошкӧ али — мӧдарӧ? Батьыслӧн кодь веськыд этшыс Иванлӧн. Батьыс эз дорйысь суклясьысьяс водзын да ас вывтіыс ставлӧкыс и муніс.

Лыюров повзьӧдлӧ Иванӧс, мыйла сійӧ сылысь нывсӧ эновтіс. А Иван Лыюровӧс ӧткодялӧ плетькӧд. Ӧні лябмӧм Лыюров лэччысьӧма юӧм вылӧ, коді водзті повзьӧдліс закон нимӧн.

Кыдзи ми аддзам, гижӧдын чорыд конфликт, збыль ситуацияяс, характеръяс, вӧчӧмъяслӧн да лоӧмторъяслӧн логика. Драма пыр петкӧдлӧ тыр вир-яя характеръяс. Помланьыс Иванлӧн вежьӧм — абу пыді-

сянь вежсьӧм, сылӧн сӧмын югдыштіс синмыс, казяліс — йӧз шань сьӧлӧмаӧсь, бур кыв доныд сулалӧны, кыдзи и ачыс. Сідзкӧ, позьӧ наköд ладмыны.

«Пӧрӧдны сӧвмытӧм на, дзик на тӧм вӧрсӧ сӧмын сы вӧсна, мый сійӧ ю дорын,— лэдз да кылӧд,— да таысь жӧ судитны колӧ!— шуӧ лесник Николай мӧд пьесаын.

Вӧр видзӧны али мортӧс виӧны, код вӧснаыс косясьтӧдз вензьӧны? Татшӧм чужӧ пьеса лыддигӧн мӧвп.

Казытыштам, 1974 воын «Войвыв кодзув» журналын вӧлі йӧзӧдӧма И. Тороповлысь ӧти юкӧна пьеса «Дозмӧр койт», кӧні сійӧ жӧ мотивъясыс да пищаль, коді оз лый. Тайӧ матыстӧ кык гижӧдсӧ. Матынӧсь найӧ и вӧрсӧ дорйӧмӧн: кыкнан авторыс некутшӧма оз корсьны збылысь вӧрсӧ доръян туйяс, а панӧны детективнӧй сюжет.

Н. Белыхлӧн «Таысь судитны колӧ» пьесаын лесникъяс Емельян да Николай видзӧны Гажа яг, кодӧс ыршасьӧ пӧрӧдны лесопунктса начальник Шатов. Закон серти Гажа ягысь вӧр пӧрӧдны оз позь: сійӧ матын ю дорын, сідз шусяна «защитнӧй» зонаын.

Шатов быдногыс ылӧдлӧ Николайӧс. Шатовӧс дорйӧ кодкӧ карын, весиг телефон пыр веськыда сійӧ шуӧ Николайлы, вӧр пӧрӧдӧмын пӧ торъя грек абу. Но Николай помӧдз пыксьӧ: «Вот мед и пӧрӧдӧ, кытысь сылы индӧма. А босьтчас кӧ куштыны Гажа яг, сійӧ лоӧ билеттӧг керасьӧм... Татшӧмторсӧ ме ог лэдз... Ог! Мед кӧть сэсся мый лоас!..»

А Шатов шпыньмунӧ да юӧртӧ карсыслы, мый сійӧ воис нин Николайкӧд ӧти кывйӧ...

Торъя миритчытӧм пӧрысь вӧралысь Емельян. Сійӧ лӧня тувччыны оз лэдз Шатовлы, вензьӧ быд здукын, полӧ, мед эськӧ найӧс эз «кӧмӧдны», пӧрӧдасны, а билетсӧ бӧрас ковмас гижны.

Лӧгасьӧмӧн Емельян кайӧ аслас вӧр керкаӧ, медым дзугны вӧр пӧрӧдысьясӧс. Тані сійӧ панідасьӧ Шатовкӧд, коді непӧраӧ ветлӧ пищальӧн, лесник кӧсйӧ мырддьыны сылысь пищальсӧ, но Шатов сійӧс лыйӧ. Николай, ловъяӧс на, кыскӧ ва дорӧ, Емельянӧс, вайӧдӧ сиктӧ. Шатов чайтӧ, дед кулӧма, некод нинӧм оз тӧд.

Н. Белых лэптӧ колана тема. Гижӧдын эм уна зэвтӧмин. Оз ӧтчыд сёрнитны Николай Шатовкӧд, а век жӧ Николай нинӧм оз вӧч, мед пановтны мӧдыслысь вельмӧдчӧмсӧ. Ставыс разьсьӧ Емельянӧс лыйӧмӧн. Тайӧ случайнӧй помыс оз сет петан туй сійӧ ыджыд проблемаыслы. Лыйисны мортӧс (кӧсйытӧг али лӧсьӧдчӧмӧн?)— Шатовӧс судитасны, а вӧрсӧ коді доръяс выль Шатовъясысь? Кӧні тайӧ ыджыд вопросыслӧн колана воргаыс? Веськыда кӧ шуны, гижӧдын автор кежис шӧр проблемасыс, вайӧдіс конфликтсӧ частнӧйторйӧдз.

Гижӧдын эмӧсь и муköд йӧз. Марья, водзті зэв наян ныв, бӧрас Николайлӧн (кодлы шудсӧ оз вай) гӧтыр. Рита — первой 16 арӧса нывка, мамсӧ «вежа ваӧн» юкталысь, бӧрас — врач ас сиктӧ воӧма. Варов Маланья, Ёмель гӧтыр,— сылӧн сёрниыс пыр йитӧ сценаяссӧ. Корсюрӧ баб — видзӧдысьӧс гажӧдӧм понда — быдторсӧ шуалӧ. Дыш Ефим, Шатовлӧн «бӧж», зептас пыр дозъя, пьеса помланьыс Емельянköд венъзьӧмъяс восьтӧны сылысь синъяссӧ Шатов вылӧ.

Қолӧ чайтны, Николай радейтӧ Ритаӧс. А, гашкӧ, Николай тані оз ёна водзмӧстчы. Некутшӧм олӧм вежӧм йылысь оз мӧвпав: гӧтыр, челядь...

Унджык персонажыс том и пӧрысь, мыйлакӧ сёрнитӧны скӧра, вежавидзтӧг. Гашкӧ, гижысь босьтӧ кутшӧмкӧ торъя сиктысь сёрнитанногсӧ, но сылӧн быд пьесаысь коми йӧзлы татшӧм лӧсявтӧмторсӧ ми аддзам.

Шуам, Марья, мича ныв — сійӧ вӧлӧс моз пыр жӧ кӧртвомалӧ сиктӧ воӧм выль зонмӧс. Марья мисьтӧма сёрнитӧ быдӧнкӧд. «Зырымбедь»,— шуӧ Ефимлы. «Эндӧм ныв»,— вочавидзӧ мӧдыс. «Он пӧста гоньяв», «прамӧй мужик кӧ вӧлін»,— ковтӧг увтыртӧ сійӧ верӧссӧ. «Чӧскыдлунсӧ чупнитны», «яндысьтӧмъясыд мусаджыкӧсь»,— тадзи шуасьӧ нывбаба. Пьесалы тайӧ торъя оз лӧсяв.

Марьяӧс автор, дерт, петкӧдлӧ сатира пыр, тӧдчӧдӧ улын культураа, мичлун гӧгӧрвотӧм мортӧс. Татшӧма «сьӧдӧн» мавтӧм характерыс коми литератураын абу выльтор и сцена вылын сідзи жӧ. И тайӧ оз мичмӧд гижӧдсӧ.

Ритаӧс, велӧдчӧм нылӧс, петкӧдлӧма чорыдӧн. «Лёк гӧлӧсӧн омлялӧ кодкӧ»,— шуӧ сійӧ мӧдлапӧвсаяслӧн чуксасьӧм вылӧ. «Эн мешайтчы, баб»,— шуӧ Рита Малань пӧчлы, коді тувччалӧ орччӧн куланвыйӧдз доймӧм верӧскӧд.

«Қолана воськов» гижӧдын эня-ныла (Дарья да Анна) некыдзи оз вермыны торйӧдчыны важ пӧчинӧкысь, пыксьӧны выль сиктӧ вуджӧмысь.

Тайӧ комедия, кӧні эмӧсь и драмалӧн элементъяс.

Грездӧ воӧ Павел Михайлович; «Быръда тіянлысь эновтӧм грездтӧ, разя ӧстатки керкаяс, асьныдтӧ сиктӧ нуӧда овны». Тадзи олӧмӧ пӧртӧ совхозлысь тшӧктӧм.

Дарья керка дінӧ трактӧрӧн воӧны Алексей да Василей. Дарья быд ногыс манитӧ керка косялысьӧс: вӧзйӧ пажнайтны, Буско понмӧс казытыштны, гудӧкӧн ворсны... Дарья лӧсьӧдчӧ медбӧръяысь чужан керкаын гӧститӧдны Павелӧс, пукыштны сыкӧд пызан сайын. Сылӧн дасьтӧма сур лагун.

Павел воӧ Таня нылыскӧд, техническӧй вузса велӧдчыськӧд, мед петкӧдлыны сылы чужанінсӧ.

Армия бӧрын Василей кӧсйис гӧтрасьны Дарья ныв вылӧ. И со ӧні найӧ Аннакӧд аддзысьӧны медводдзаысь.

Пьеса чӧж персонажъяс печласьӧны ёсь кывйӧн ӧта-мӧдыскӧд. Дарьялӧн да Павеллӧн коркӧ том дырйи торксьӧма радейтчӧмыс. Сэні мыжаыс Алексей (Дарьялӧн сосед). Сійӧ пӧръясьӧмӧн дзугис том йӧзлысь пожӧм улын радейтчӧмсӧ. Та вӧсна эз лоны нэм чӧжыс шудаӧсь Павел да

Дарья. Василей варовитӧ Таняӧд и таысь лӧгасьӧ Анна.

Пьеса помланьын ньӧжйӧ ставыс восьӧ: Анна да Вася лӧсьӧдчӧны свадьба кежлӧ. Дарья да Павел казьтӧны важ олӧмсӧ да бурасьӧны. Пьесаын эмӧсь серам петкӧдлана поступокъяс и шуасьӧмъяс, но найӧ оз век петны характерысь, муӧд дырйныс чайтсьӧ, серамсӧ мырдӧн пыртӧма, либӧ персонажыс вӧчӧ мый сылы оз лӧсяв, шуам, пӧрысь Дарья вӧтлысьӧ том йӧз бӧрся пес плакаӧн, Таня мыйлакӧ гожӧм шӧрын маскируйтчӧ пасьӧн, кодӧс Дарья мыйлакӧ чайтӧ милиционерӧн. Пьесаыслӧн материалыс — ичӧт грездъяс быӧрӧдӧмыс — оз сӧмын сӧстӧм сынӧдӧ мытшась, сылӧн вужъясыс ёна пыдынджыкӧсь. Автор тані кокньӧдчӧма жӧ.

Сиктса олӧм йылысь тшӧтш —«Кузь да кӧдзыд тӧлын» гижӧд. Унджыкыс пьесаас том йӧз.

Пӧрысьджыкъясыс — совхозса отделениеӧн вӧвлӧм веськӧдлысь да сылӧн гӧтырыс, быдлаӧ сюйсьысь Анна тьӧт.

Шӧр геройыс — Николай. Сійӧ босьтчӧ том йӧзкӧд лэптыны видз-му овмӧс. Николай велӧдчӧ сельхозтехникумын, гижӧ диплом. Отделениеӧн веськӧдлысь ас совхоз йылысь и гижӧ дипломсӧ: «Убытка ваян овмӧслӧн экономика». Том бухгалтер Ольга — отсасьӧ сылы.

Мыйла быд во сісьмӧ картупель? «Кыдз ме кута синмас видзӧдны Мишӧлы, кор сійӧ тулыснас картупель пуктас, арнас идралас, босьтас премия, а тӧвнас сісьмӧмсӧ сійӧ жӧ трактор нас тойлалас гуӧ!.. Тикӧн дядь, а меным кыдз уджавнысӧ? Кывзысьӧмӧн жӧ вӧчны ставсӧ, мый тшӧктӧны? Ассьым юрӧс зэвтлытӧг? Висьтав, ӧд тэ менам батьлӧн медбур ёртӧн вӧлін, кодлысь сэсся юавны?..» Татшӧм производственнӧй вопросъясӧн майшасьӧ том специалист.

Производственнӧй визьсӧ вынсьӧдӧма радейтчан темаӧн. Ольга воӧм бӧрын кутӧ майшасьны Сандра: сійӧ радейтӧ Николайӧс. Николай оз казяв некодсӧ. Пьеса помланьыс сійӧ век жӧ ас нимсянь да Ольга нимсянь ЗАГС-ӧ гижӧ заявление. А Сандраӧс радейтӧ гармонист Федя, кодкӧд бӧрнас миритчӧны жӧ. Весиг пыр код Миша, Анна тьӧт тшӧктӧм серти, кольӧдчӧ вузасьысь Машакӧд.

Радейтчан дзугсьӧм визьяссӧ со кыдзи восьтӧ Николай: «Ме нинӧмысь абу мыжа, Педӧр. Ӧд кыдзи вӧлі? Челядь дырсянь ӧтлаын. Вӧрын вотчигӧн, ва дорын чери кыйигӧн, школаын велӧдчигӧн. Ставнымӧс кольӧдліс армияӧ Сандра, ставнымлы ӧтмында письмӧ гижис, а ми воча сылы. Миян сійӧ ыджыд чой пыдди вӧлі, вокъяс моз видзим. Ӧд батьтӧг-мамтӧг быдмис. Дерт, коркӧ шуткаӧн-сорӧн окыштлім, со и ставыс».

Николай веськӧдлӧм улын том йӧзлӧн тӧждлуныс сетӧ надея, мый картупель проблемаыс сідзжӧ лоӧ бур ногӧн решитӧма. Дерт, нинӧм тані кулитанаыс абу, мый автор тадзи сигӧртӧ сюжетсӧ, но синмӧ шыбитчӧ мӧдтор: геройяссӧ лои петкӧдлӧма ӧти боксянь.

Сэтшӧмӧсь Н. Белыхлӧн Николай и Федор, и Миша, и Сандра, и Ольга, и пӧрысьджыкъяс. Сійӧн и оз вӧрзьӧд пьесаыс. Буракӧ, быд коми гижысьлы ми тайӧс вермам шуны, веркӧса характеръяс петкӧдлӧм вӧсна и пыдіа гӧрыштӧмыс оз артмы литератураын.

1973 вося «Войвыв кодзув» журналын йӧзӧдӧма Н. Белыхлысь ӧти акта пьеса «Анисья», кӧні туялӧма ӧтка нывбабалысь олӧм. Гижӧдас автор кӧсйӧма петкӧдлыны зэв вежавидзысь мортӧс, кутшӧмӧн сійӧс вӧчис ачыс олӧмыс. Видзӧдлам, мый артмис.

Действиеыс оръясьӧ. Быд серпас воссьӧ Анисья мамлӧн сьӧкыда олӧм йылысь, аслас шогъяс йылысь висьтасьӧмӧн. Ӧти акта пьесаын куим поколение йылысь висьтавны абу кокни, та вӧсна драмасӧ катовтӧ эпослань. Пьесаын нинӧм дзебтӧг веськыда висьтасьӧны ас йывсьыныс. Иван, шуам, юалӧ Анисьялысь, мыйла сійӧ сыкӧд «абу мелі, ӧд мукӧдъяскӧд вермӧ». Галя, Анисьялӧн ныв, тшӧтш синмасьӧ Иванкӧд. Учитель юалӧ Анисьялысь: «Он ӧмӧй аддзы, кыдзи тэ вылӧ мужикъяс видзӧдӧны?» «Чайтанныд, мекӧд ноксьыны оз ковмы. И верӧслысь мырддьыны оз ков. Вӧльнӧй баба, прӧст»,— дыр мӧвпавтӧг шуӧ сы пыдди Анисья.

Учитель шӧйӧвошӧма Анисьялӧн поведениеысь. «Да ӧд ещӧ тӧрыт на, тӧрыт... куйлін, шуалін, окалін, а талун со кӧдзыд йи кодь». Лыддьысьысь шемӧсмӧ жӧ. Бӧрнас эськӧн и гӧгӧрвоан. Вӧлӧмкӧ, Анисьялы оз ков ни радейтчӧм, ни шуд, та понда кӧ шудтӧмӧсь кольӧны учительлӧн челядь.

«Ырккӧдчӧй, менсьым пӧсь муслунӧс вунӧдӧй»...— бара шуӧ Анисья да полігтырйи вӧтлӧ сійӧс.

Кор Меланья колльӧдӧ нывъяссӧ карӧ, сайласьтӧг шуӧ: «...Кӧть нин мед меным кыськӧ гӧснеч вайин. Окота лои кага видзыштны».

Став тайӧ «восьсаинъяссьыс» колӧны лыддьысьлы? Яндзим лоӧ сӧмын. Мортлӧн пыр нин эм сэтшӧмторъяс, код йылысь сійӧ чӧв олӧ, мӧвпалӧ ас кежысь, а оз «пӧрччысь» став йӧз водзын. Та вӧсна ӧтка нывбабаӧс доръян бур мӧвпыс гижысьлӧн оз во сьӧлӧм вылад.

Н. Белыхлӧн 2—3 юкӧна пьесаяс йылысь позьӧ шуны, мый артмӧджык сылӧн драма, кӧн сылӧн унджык збыль характеръяс да ситуацияяс.

Комедийностьсӧ Н. Белых оз тырвыйӧ гӧгӧрво. Сійӧ сылӧн веркӧса, дзуг. Серамсӧ чужтӧны сылӧн оз характеръяс, а шуӧм, усьӧм, чеччӧм да с. в., кодъяс талун оз нин вӧрзьӧдны сьӧлӧмсӧ видзӧдысьлысь.

Н. Белыхлы, 30—40 арӧсаяслӧн поколениеысь драматурглы, позис эськӧ чорыда выльмӧдны пьесаяслысь тематикасӧ.

Евгений ИГУШЕВ,
СГУ-са доцент

ПАРМАНЫМӦС ДОРЪЯН КЫВ

(И. ТОРОПОВ ПОВЕСТЬЛӦН КЫВ ЙЫЛЫСЬ ПАСЙӦДЪЯС)

Иван Торопов ас кадӧ лэдзліс нин «Ныв локтіс пармаӧ» нима повесть. Сэсся выль пӧв уджаліс сы вылын да лэдзис рочӧн «Земля зовется пармой» ним улын. А таво «Войвыв кодзув» журналын йӧзӧдсисны главаяс выльмӧдӧм повесть вариантысь. И кӧть сюжетыс «Муным нималӧ пармаӧн»-лӧн тӧдса, но Тороповлӧн гижӧдыс выль ног вӧрзьӧдӧ сьӧлӧмтӧ.

Автор лэптӧ миян кадся олӧмысь вывті ёсь проблема — вӧр-ва видзӧм. Ыджыд таланта коми гижысьӧн тайӧ проблемалысь тӧдчанлунсӧ кылӧмыс кокниа вуджӧ лыддьысьысьлы, тшӧктӧ быд мортлы кыв кутӧмӧнджык видзны вӧр-ва, не лэдзны «керавны сійӧ увсӧ, кӧні пукалам».

Лыддьысьысьӧс вӧрзьӧдӧ авторлӧн йӧзкостса поэтическӧй произведениеясӧн, идиомаясӧн, шусьӧгъясӧн, кывйӧзъясӧн кужӧмӧн вӧдитчӧмыс, на пыр вӧр-валысь морт олӧмын коланлунсӧ тӧдчӧдӧмыс.

Ми нимкодьпырысь аддзысям повестьын радейтана фольклорнӧй геройяскӧд.

Праздник рыт кежлӧ вӧр лэдзысьяс сувтӧдӧны «Яг-Морт» легенда серти спектакль.

Тайӧ ворсӧмас тшӧтш бергалӧ мӧд легендаысь вайӧдӧм Пера-багатыр.

Автор вӧчӧ зэв колана удж — ясыда петкӧдлӧ лыддьысьысьлы, кутшӧм вежӧра мӧвпъяс, мича мойдъяс локтӧмаӧсь миян лунъясӧдз сьӧд вӧр шӧрын олысь пӧльяссянь. А вӧрыс сцена вылас — лӧсталӧ помтӧм мичлунӧн. И ачыс сійӧ нэмъяс чӧж чужтывлӧма мичлунсӧ, сетлӧма коми войтырлы вежӧрсӧ.

Фольклорысь персонажъяссӧ гижысь вайӧдӧ лышкыда. Тӧв пуксьӧм йылысь сійӧ висьталӧ:

— Печора горувладорсянь мый вынсьыс упнитіс-пӧльыштіс Войпель.

Кор Сергей Огнев чергӧдӧ узигкостаыс садьмӧдӧм ошкӧс, автор вӧрса олысьӧс ӧткодялӧ гундыркӧд:

— Тайӧ вӧлі нин бура ёнмӧм-сӧвмӧм гундыр, ар вит-ӧ-квайта.

Миян юрӧ пыр и воӧны челядьдырся мойдкывъяс гундыръяс да ёмаяс йылысь.

И. Торопов окотапырысь вӧдитчӧ идиомаясӧн, кодъясӧс оз позь кывйысь кывйӧ вуджӧдны мукӧд йӧз сёрниӧ. Идиомаяс вӧчӧны геройяслысь сёрнисӧ сьӧлӧм вылӧ воанаӧн, серпасаӧн. Вайӧдам некымынӧс:

— Мый тэ увтӧм пу йылас каттысян? Усян да став лы-сьӧмтӧ чегъялан.

— Мый тэ сідзи сорстӧ лэпталан? (венсян вынаджыккӧд);

— Кос пу йылысь туриӧс висьталан (ылӧдлан);

— Кувалдинкӧд водзсасьны — мый пачкӧд люкасьны;

— Дыркодь ковмис виччысьны сьӧлӧмӧдзыс гызьӧм йӧзлысь успаньвыв пуксьӧмсӧ (лӧньӧмсӧ).

Кор Сергей шуӧ технорукль, мый сы профессияӧ велӧдчас, тӧдчӧдӧ:

— Тэнад чӧс туйӧд мӧдӧдча.

Автор сравнениеясын век синмӧ шыбитчӧны вӧр-ваысь казялӧм серпасъяс.

Найӧ сідзжӧ тшӧктӧны лыддьысьысьлы лоны бур сьӧлӧмаӧн, видзны миянӧс кытшалысь быдмӧгъяссӧ да ловъя ловъяссӧ, кодъяс быд лун дорйӧны миянӧс кӧдзыдысь, тшыгъялӧмысь, гажтӧмчӧмысь...

— Николай Демьяновичлӧн вом доръясыс зэлыда топалісны, быттьӧ ниа сирӧн клеитчисны-вурыштчисны.

— Начальникыд ӧд ловъя морт жӧ, абу кынмыр.

— Бензопилаыс талун Сергейлы кажитчӧ сьӧла борд кодьӧн, шаньга мавтан борд кодь кокниӧн.

— Черыс... сапкысис нюдз ловпуӧ моз, тышкӧдзыс сатшкысис ош юрӧ.

Синмӧ шыбитчӧ повестьын синонимъяслӧн озырлуныс. Медым вӧчны гижӧдсӧ сьӧлӧм вылӧ воанаӧн, Иван Торопов чуймӧдана лӧсьыда вӧдитчӧ матын вежӧртаса кывъясӧн. И быд персонажлӧн аслас синонимическӧй рад.

Кувалдин, вӧрпунктса начальник, олӧ сӧмын талунъя могъясӧн. Сылӧн медыджыд кӧсйӧмыс — сувйӧм-увйӧм кер. «И тайӧ керйыс кувтӧдзыс на бура вердас и юкталас сійӧс, да и мукӧдторъясӧн на лышкыда козьналас».

Та вӧсна Кувалдин сёрниын бергалӧны сӧмын чорыдасян вежӧртаса глаголъяс: «судзӧдны-пычкыны мырдысьӧн-сорӧн», «будь здоров позьӧ шырзьыштны вӧрсӧ», «бӧрйы мичаджык пожӧма яг, мед ёль дорас матынджык вӧлі, да и пызйышт мыйта верман!»

Синонимъясӧн вӧдитчӧмысь ясыда тӧдчӧ, кутшӧма авторыс относитчӧ висьталантор дінас:

— Бура пуктӧм-дорӧм гӧлӧсыс гожся гым моз мургис гора залын.

— Баллон виччысис, кӧні эськӧ да кор бурджыка потны, иснитны-лэдзны лябмӧм лолсӧ.

Медым тӧдчӧдны действиелысь мунанногсӧ, писатель вӧдитчӧ парнӧй глаголъясӧн, на пиысь воддзаыс векджык изобразительнӧй вежӧртаса, артмӧма вӧр-ваысь кылӧм шыясӧн вӧдитчӧмӧн:

— гызьмуніс-ылькнитіс ытва;

— сэсся и вӧрзис-письтіс шлапкыны-усьны кос лым;

— вермӧны и лысьтӧны уна йӧз дырйи увтны-критикуйтны начальствоӧс;

— пуыс мыйсӧ сӧмын эз босьт да нёняв-кыскы югыд шондіыслысь да матушка-муыслысь.

Гижӧдын вермӧ панидасьлыны орччӧн ӧткодь вежӧртаса куим глагол, кодъяс лэптӧны тӧдчанлунсӧ мӧда-мӧдныслысь:

— йи палакъяс ӧтарӧ кызӧны, ыджджӧны, чорзьӧны...

— Урал мусюрысь изйыс чездасьӧчуктасьӧ да бузгысялӧ визув ваӧ;

— залыс ыззьӧдчис гӧрдлыны-куснясьны-серавны.

Писатель озырмӧдӧ литературнӧй кыв, активизируйтӧ торъя сёрнисикасъясысь босьтӧм кывъяс, кодъяс мичаа юргӧны. Торйӧн босьтӧмӧн найӧ гӧгӧрвотӧмӧсь, но мукӧд кывъяскӧд йитӧдын вежӧртасыс налӧн ясыдмӧ:

— чегӧм борд пӧла Яг-Морт коньӧр моз уныртӧ-кыссьӧ вӧрлань. (Тані миян син водзӧ сувтӧ серпас: Яг-Морт надзӧник вешйӧ вӧрлань).

— ӧтилӧн эськӧ и ёна тачкӧ горшыс, да винасӧ немтор вылӧ ньӧбны. (Тачкӧ — косьмӧ, гилялӧ).

Автор оз пов артмӧдны выль кывъяс. Миянлы тӧдсаӧсь кывъяс: жаляддза, рададдза, кодъяс артмӧмаӧсь — аддза суффиксӧн.

Тайӧ суффиксӧн Торопов артмӧдӧ дзик выль кыв:

— кодсюрӧ удитӧмаӧсь нин пытшкӧссяньыс шонтысьыштны праздникаддза.

Коми кывйын ёна бергалысь -ась суффиксӧн артмӧдӧ выль глаголъяс наречиеысь:

— Гашкӧ оз ков вывтіасьнысӧ — шӧриасьӧ сэки лолыд...

Виччысьтӧм кыв формаясыс кольӧны паметьӧ, мичмӧдӧны гижӧдсӧ.

Автор сёрниын панидасьлӧны выльӧн артмӧдӧм кыв тэчасъяс, кодъяс дженьыда да стӧча висьталӧны унатор йылысь:

— Галя кывліс сёрнисӧ талун пажнайтан бипур дорын.

«Пажнайтан бипур» кыв тэчасыс тӧдчӧдӧ, мый вӧр лэдзысьяс олӧмын бипур — торйӧдны позьтӧмтор. Сы дінын уджалысьяс и шойччӧны, и сёян дасьтӧны, и пажнайтӧны, и удж вылысь мунігъясӧ чукӧртчывлӧны. Автор оз прӧста шу «бипур дорын», а стӧчмӧдӧ «пажнайтан» кывйӧн, миян лоӧ гӧгӧрвоана, кутшӧм кадӧ мунӧ действиеыс. Тайӧ кыв тэчасыс поэтизируйтӧ гижӧдсӧ:

— Ыджыд ош помӧдз эз и удит пальӧдны чӧскыд унсӧ, эз вермы помавны ассьыс ош вӧтсӧ.

Виччысьтӧг шуӧм «ош вӧт» кыв тэчасыс чужтӧ лыддьысьысь сьӧлӧмын шмонитанру.

Стилистическӧй могъясӧн автор оз пов орччӧн сувтӧдны кыкысь ӧти и сійӧ жӧ кывсӧ. Тайӧн сійӧ ньӧти оз петкӧдлы аслас кывлысь гӧльлун, а мӧдарӧ, тӧдчӧдӧ действиелысь кузя мунӧмсӧ, ыджыд тӧдчанлунсӧ:

— Сергей вынтӧма лэдзчысис-нёровтчис йизьӧм кырся пожӧм дінӧ, ки и кок, и быдлаті сылӧн тіраліс, вӧлі помӧдз мудзӧма, мудзӧма.

— том ичмоньыс синва тыра пӧсь синъясӧн видзӧдіс сы вылӧ, видзӧдіс и видзӧдіс.

Куимысь автор вайӧдӧ ӧти кывсӧ, но сійӧ оз сьӧдмӧд пельтӧ. Миян водзӧ сувтӧ мича серпас: ныв ёна повзьылӧ-

ма, мый муса зонмӧс виас ошкыс, но ставыс помасьӧ бура: зон дзоньвидза, нывлӧн вывті ыджыд нимкодьлуныс тыдовтчӧ сӧмын став йывсьыс вунӧдӧмӧн зон вылӧ видзӧдӧмын. Ӧд ныв оз лысьт некыдз сэсся петкӧдлыны ассьыс сьӧлӧм нӧйтчӧмсӧ: сійӧ верӧс сайын, оз позь ни сывйыштны зонмӧс, ни шуавны мелі кывъяс сылы — найӧ удж вылынӧсь, и гӧгӧрыс йӧз. И сӧмын кольӧ сылы видзӧдны Сергей вылӧ.

«Кызьӧд нэмлӧн доя пасъясыс, кодъясӧс со ӧти сойӧ, сылӧн батьлӧн сойӧ, повтӧм коми вӧралысьлы сойӧ гижтӧмаӧсь!»

Куимысь ӧти предложениеӧ автор вайӧдӧ «сой» кыв, коді сетӧ вына поэтическӧй рӧм гижӧдыслы.

Герой ыджыд кыпыдлунӧн шуӧ аслас бать сой йылысь, коді куим война вылын ранитчыліс, но эз эновтчы ни гортгӧгӧрса уджысь, ни нинӧмысь, кӧть и кусыньтчис да эз ло важ кодьӧн.

Тырмытӧмторъясыс И. Торопов кывйын ичӧтикӧсь, на йылысь казьтыштам пырмунігмоз.

Яг-Морт монологысь кылам:

— тэ мекӧд лоан Райлӧн садйын! Тані абу ас местаас лӧн кыв йыв. Лӧсьыдджыка юргас: «райса садйын». Тӧд вылӧ усьӧ И. А. Крыловлӧн «Рака да руч» нима комиӧдӧм басняыс, кӧні паныдасьлӧ жӧ «райса» формаыс:

— Тэ сьылан, быттьӧ райса пӧтка,
Став вӧрас тэ кодь сьылысь абу мӧд.

Ӧткымынлаын автор озджык ас местаын вӧдитчы колана падеж формаясӧн:

— лӧкиник щитӧвӧй керкаын, лыс чомйын моз и эм, ӧдва шоналӧ.

Тайӧ примерас правильнӧджык лоӧ шуны: керкаыд. Ӧд шоналӧ мый?— керка, керка сынӧдыс... Озджык колана формаын сулавны асалан суффиксъяс:

— вӧр лэдзысьяс эз жалитны та вылӧ ки пыдӧсъяссӧ. Сёрниыс мунӧ уна йӧз йылысь, сідзкӧ, кыв законъяс серти колӧ шуны: ки пыдӧсъяснысӧ.

Панидасьлӧны и абуджык удачнӧй кыв тэчасъяс вылӧ примеръяс:

— ёна мӧвпаліс-уджалыштіс Сергей и Яг-Мортлӧн сьылӧм-монолог вылын.

«Уджалыштіс» кывйын -ышт- суффикс индӧ дженьыда мунысь действие вылӧ, а «ёна» обстоятельство, коді гӧгӧрвоӧдӧ тайӧ глаголсӧ, кутӧ паныда вежӧртас.

Ковтӧма сувтӧдӧ автор -яс- суффикса существительнӧйяссӧ лыд тӧдчӧдысь кывъяс бердӧ.

Тані -ястӧгыс нин гӧгӧрвоана, мый сёрниыс мунӧ уна предмет йылысь:

— пӧчинӧкса пӧшти став мужичӧйясыс пуктісны юрнысӧ (став мужичӧй пыдди);

— став улӧсъяс вылӧ пуксялӧмаӧсь (став улӧс пыдди).

Татшӧм нелючкиыс И. Торопов гижӧдын этша.

Ёнджыкасӧ кыв формасӧ гижысь вежӧ стилистическӧй могъясӧн, медым лыддьысьысьлысь кыскыны вниманиесӧ сы вылӧ, медым тӧдчӧдны авторлысь вӧр-ва вӧсна сьӧлӧм дойсӧ:

— Ог лэдзӧй сэсся найӧс, Сергей, Гора Ёльнымӧ!..

Грамматика законъяс серти колӧ эськӧ тайӧ кывсӧ гижны мӧд ног: Гора Еляным.

Но авторлы кажитчӧ, мый -нымсуффиксыс, коді сулалӧ кыв помас, оз тырвыйӧ петкӧдлы, мый геройыслы вывті матын тайӧ Гора Ёльыс, коді вермас сы бердысь вӧрсӧ дзикӧдз кералӧмысь «пыдӧсӧдзыс косьмыны да весиг некыті лоӧ катны мир пасьталаас медчӧскыд черилы, королева черилы, чими-черилы — сьӧмгалы».

И та вӧсна асалан вежӧртаса -нымсуффикссӧ Торопов сувтӧдӧ кыв вуж дінас, матӧджык, мед тӧдчӧдны, мый геройыслы вывті дона тайӧ муыс, кыті визувтӧ Гора Ёль.

И. Тороповлӧн «Муным нималӧ пармаӧн» гижӧд лоас ыджыд событиеӧн коми культураын оз сӧмын ёсь, тӧдчанлуна проблемаяс лэптӧм вӧснаыс, но и серпаса, мича, сӧдз коми кывнас, кодӧн шензьымӧн лӧсьыда вӧдитчӧ гижысь.

Ия КОСТРОМИНА

Коді медводз комиӧдіс Пушкинӧс

1899 вося май 26 лунӧ роч общественность лӧсьӧдчис пасйыны А. С. Пушкин чужӧмсянь 100 во тыӧм. Императорскӧй наукаяс академия бердын та могысь котыртісны Пушкинскӧй комиссия (Л. Н. Майков, А. Н. Пыпин, А. С. Суворин да мукӧдъяс), коді юрнуӧдіс юбилей лун празднуйтӧмӧн, нуӧдіс уна пӧлӧс мероприятиеяс столицаын, Россияса торъя каръясын. Санкт-Петербургскӧй университетысь историко-филологическӧй наукаясса кандидат П. Д. Драгановлы 1896 воӧ сетісны удж — видлавны литература Петербургса публичнӧй да аслас личнӧй библиотекаысь тшӧктісны чукӧртны став сведениеяссӧ А. С. Пушкин кузя, медым выль, кывлытӧм на фактъясӧн, сведениеясӧн озырмӧдны В. И. Межовлысь «Пушкинианасӧ» (СПб, 1886 г.), йӧзӧдны монография «Многоязычный Пушкин». П. Д. Драганов сьӧлӧмсяньыс босьтчис тайӧ интереснӧй уджас, лэптіс вӧвлытӧм на озыр фактическӧй материал Пушкин йылысь. Исследователь тӧдмасис империяса уна интереснӧй йӧзкӧд, рубежсайса библиографъяскӧд, уна лыда литераторъяскӧд да с. в. Драгановлы гижисны быдладорсянь, висьтавлісны, мый вӧчӧма и вӧчсьӧ роч поэтлысь нимсӧ нэм кежлӧ народ паметьӧ кольӧм могысь. Быд почта П. Д. Драгановлы вайис мыйкӧ интереснӧйӧс, коланаӧс, сьӧлӧмтӧ шызьӧдана-вӧрзьӧданаӧс. П. Д. Драганов киын лоины материалъяс, кодъяс висьталісны, мый Пушкинлысь произведениеяссӧ 1899 воӧдз вӧлі вуджӧдӧма нин мирса народъяслӧн 50 кыв вылӧ, а Межов серти — 27 кыв вылӧ. Татшӧм жӧ могӧн 1899 вося февраль 11 лунӧ Драганов дорӧ шыӧдчис и Г. С. Лыткин. Аслас письмӧын сійӧ висьталіс, мый А. С. Пушкинлӧн неыджыд произведениеясысь ӧти чукӧр (сборник) сійӧ переведиталіс 1855—1856 воясын роч йӧзлы омӧля тӧдса коми кыв вылӧ. Сӧмын жаль, гижӧ медводдза коми учёнӧй-лингвист, мый та йылысь некод да некор эз тӧдлы и оз тӧдмав переводчикысь ӧтдор, сы вӧсна, мый комиӧдӧм стихотворениеяссӧ, ассьыс оригинальнӧй стихъяссӧ да мукӧд фольклорнӧй материалъяскӧд ӧтлаын, кодӧс исследователь чукӧртліс Усть-Сысольскын, коми сиктъясын каникулъяс дырйи, воштіс Нижньӧй Новгородын 43 во сайын. Қолӧ пасйыны, мый Пушкинскӧй комиссияса членъяс вӧліны вывті внимательнӧйӧсь быдӧн дорӧ, быд сведение босьтісны тӧд вылӧ окотапырысь, сёрниыс кӧ муніс Пушкин йылысь, сылӧн сочинениеяс йылысь. Қомиссия пыдди пуктіс письмӧсӧ и Г. С. Лыткинлысь. Тадзи коми кыв, миян чужан кыв, мукӧд уна лыда мирса кывъяскӧд ӧтлаын, босьтіс почётнӧй места библиографическӧй венокын А. С. Пушкин памятник вылӧ, кодӧс кыісны сылӧн чужӧмсянь 100 во тыригкежлӧ. Мирса кывъяс библиографическӧй венок вылын вӧлі лыддьӧдлӧма татшӧм хронологическӧй пӧрадокын: Предисловие. 1. Французскӧй прототип (1823). 2. Немецкӧй (1823). 3. Шведскӧй (1825). 4. Сербскӧй (1826). 5. Польскӧй (1826). 6. Итальянскӧй (1828). 7. Малороссийскӧй (1830). 8. Чешско-моравскӧй (1830). 9. Грузинскӧй (1832). 10. Молдавскӧй (1835). 11. Иллирийскӧй (1835). 12. Английскӧй (1835). 13. Англо-Американскӧй (1849). 14. Англо-Индийскӧй (1886). 15. Голландскӧй, нидерландскӧй тож (1840). 16. Персидскӧй (1837). 17. Датскӧй (1843). 18. Армянскӧй (1843). 19. Новогреческӧй (1847). 20. Хорватскӧй (1847). 21 Словацкӧй, или словенскӧй (1849 воӧдз). 22. Зырянскӧй (1856 во гӧгӧр). 23 Сербо-лужицкӧй (1857). 24. Румынскӧй (1857). 25. Древнееврейскӧй (1861). 26. Македонско-славянскӧй да сідз водзӧ, ставыс 51 кыв вылын.

Алексей МИШАРИН

ТУРУН ПУКТІГӦН

ВИСЬТ

Гожӧм пуксьытӧдз на Миша да сылӧн ёртъясыс шуисны мунны уджалан-шойччан лагерӧ. Кутасны заптыны турун совхозса видзьяс вылын. Совхоз лӧсьӧдіс куранъяс, вилаяс, сёян-юан дозмук. Лым сылӧм бӧрын зонкаяс асьныс дзоньталісны кык куртан машина. А июль ӧтикӧд лунӧ ставӧн чукӧртчисны школаӧ. Сэні ставсӧ бура висьталісны, кодлы мый ковмас вӧчны. Ӧтияс кутасны куртны, мӧдъяс — зорӧд талявны да чӧвтны. Медбӧрын Анна Михайловна, лагерӧн веськӧдлысь, корис бӧрйыны лагерса сӧвет да председательӧс.

Мишалы зэв окота председательнас лоны. Став челядь вылын ыджыдӧн. Сійӧ тувкнитіс Ваня другыслы бокас:

— Менӧ висьтав!..

Но Ваня бӧбмыліс тадзи йӧткыштӧмсьыд, и сэк кості бӧрвывсянь Коляӧс горӧдісны. Буретш сійӧс, коді воис орчча сиктысь да первой во на наköд велӧдчис. Этша на и кадыс колис, но сійӧ кыдзкӧ быттьӧ и кутіс нин сайӧдыштны Мишаӧс йӧз син водзысь.

А ӧні со Колясӧ весиг председательӧ бӧрйыны кӧсйӧны. Кыдзи татшӧмтортӧ терпитан?

Анна Михайловна весиг радлӧ:

— Коляӧс? Позьӧ,— шуис сійӧ.— Кутам гӧлӧсуйтны.

Ставӧн лэптісны кинысӧ. Ӧтнас сӧмын Миша эз. Сійӧ заводитліс и Ваня другсӧ ӧлӧдны: эн пӧ лэпты, но мӧдыс эз кывзысь. Миша ёна дӧзмис сы вылӧ ставсьыс.

— Другӧн шусян,— ыждаліс гортас локтігӧн,— эн вермы менӧ шуны!

— Коляыс абу жӧ лёк, — дорйысис Ваня.

— Он ӧмӧй аддзы, быдлаын нырсӧ лэпталӧ!

— Мед сідзкӧ чеччин да-й висьталін сэні.

— Висьталін!— нерыштіс другсӧ Миша.— Тэ на, друг морт, вермин шуны.

Мӧд луннас асывсяньыс нывкаяс да зонкаяс мӧдӧдчисны матысса видз вылӧ. Енэжын шонді вашъялӧ, онялӧ шоныд. Видз вылын быд ловъя лолыс сьылӧ-лэбалӧ.

Пусьысьяс, челядь пиысь жӧ, мунісны ю дорӧ биасьны, куртысьяс доддялісны вӧвъяснысӧ куртан машинаясӧ, а юр кыскалысьяс гӧрд сэтӧр кустъяс видлыны рӧдтісны. Налы нинӧм на кыскавнысӧ. Юрасьны юксисны кык пельӧ. Ӧтар звеноас веськӧдлӧ Коля, мӧднас — Анна Михайловна. Миша да Ваня орччӧн сувтісны. Первойсӧ сьӧкыдджыка пансис уджыс, ун пальӧдігмоз. А сэсся ӧддзисны, пӧсявтӧдз лои.

Миша лёдзсӧ куралӧ и видзӧдлывлӧ Коля вылӧ, коді панйыны сійӧс кутіс. Тайӧ Мишалысь синсӧ ок кыдзи вежӧ!

— Час, видзӧдла кутшӧм юръяс вӧчалӧ,— шуис Ванялы да шавксьӧдіс Коля дорӧ. Матыстчис, ӧти юрӧ чужйис, мӧдӧ. Друг син улас уси, мый ӧти юрлӧн вылысыс исковтӧма да-й ичӧтджыкӧн кажитчӧ.

— Ноко, видзӧдлӧй юр вылас!— горӧдіс видз пасьталаыс.— Со кыдзи уджалӧ Коляыс! Тадзтӧ, дерт, водзӧ петас. Китруйтӧ!

— Мый?— воча уськӧдчис мӧдыс, пӧсьсӧ кымӧссьыс чышкыштігмоз.

Зыксьысьяс дорӧ чукӧртчисны ёртъясыс. Ӧтияс Миша дор мунӧны, мӧдъяс Коляӧс дорйӧны. Матыстчис и Анна Михайловна.

— Аддзӧмаӧсь тай венласьны. Коля, лӧсьӧдышт киссьӧм юрсӧ и ставыс.

И збыльысь, юрсӧ лӧсьӧдӧм бӧрын веныс кыдзи кыптыліс, сідз жӧ другӧн кусі. Видзӧднысӧ, дерт, кусі, а мый вӧчсьӧ лов вылад — оз тай тыдав.

Пажын бӧрын Миша нуӧдіс Ваняӧс бокӧ, бадь кустъяс сайӧ да шӧпкӧмӧн шуис:

— Ӧні мый кывлан, некодлы он висьтав...

— Ог,— вашкӧдӧмӧн жӧ вочавидзис Ваня.

— Со зорӧд дорас льӧм пу. Анна Михайловна сэтчӧ ӧшӧдӧ ковтасӧ, а зептас часісӧ кольӧ, мед пӧ оз жугав уджалігӧн. Ӧти здукӧн часіыс вермас лоны Коля гач зептын. Гӧгӧрвоан?— Миша вӧчис неыджыд кост, водзӧ висьталіс:— Анна Михайловна казялас, кыптас шум. Кутасны туясьны, кытчӧ воши. А сэсся и сюрас часіыс Коля гач зептысь. Кыптас шум: со пӧ тайӧ и председатель!..

Ванялӧн, ёна чуймӧмысла, гӧгрӧсмисны синъясыс:

— Да тэ нӧ мый? Йӧймин али мый?— тӧкӧтьӧ эз горӧд сійӧ.

— Эн пов, некод оз тӧдлы. Коляыскӧд ӧти здукӧ дурышт, а ме сэк кості зептас часісӧ сюя.

— Ме ог пов, но вӧчан кӧ тадзи, ме... Ме...— Ванялӧн весиг кывйыс эз кут шедны.

А тайӧ кадӧ ю вылын кыптіс гаж, серам. Нывкаяс да зонкаяс купайтчисны. Берег вылын некымынӧн сӧмын тутшвидзисны, быттьӧ гобъяс. Миша ӧдйӧ пӧрччысис да тшӧтш ваӧ бузгысис.

— Эй, другъяс, коді оз пов, мӧдарас вуджалам!— кыліс сійӧ Колялысь горӧдӧмсӧ.

Зонкаяс лӧсьӧдчисны варччыны. Миша та пасьта юсӧ эз на вуджавлы. Гашкӧ, эськӧ эз и босьтчы, Коляыс кӧ эз горӧд. Ӧні жӧ сылы войт мында эз кӧсйыссьы сетчыны.

Коді кыдзи кужӧ, сідзи и варччӧ. Ӧтияс — пон моз, мӧдъяс — сунласьӧмӧн, коймӧдъяс — сынӧны, Миша пароход моз буткӧ, бузӧдӧ кокъяснас. Мӧд ногсӧ оз куж да ӧдйӧ мудзис. Каитчыны нин кутіс, мый вӧтчис ёртъясыс бӧрся. Дзикӧдз эбӧсыс кутіс быркы, киясыс да кокъясыс сьӧктаммисны. А берегӧдзыс ылын на. «Вӧя»,— югнитіс вежӧрас, и ачыс эз тӧдлы, кыдзи юрнас бердліс ваӧ. Таб моз бӧр мыччысис да мыйвынсьыс горӧдіс:

— А-а!..

И тшӧкмуніс. Но сэки кодкӧ кватитіс сійӧс коскӧдыс. Бӧрыннас нин тӧдіс мездысьсӧ — Коля вӧлӧма. Гоз-мӧд зонка нӧшта варччисны на дінӧ, тшӧтш отсалӧны пикӧ воӧм Мишалы. Кор воисны лажмыдінӧдз да сувтісны кок йыланыс, Миша кутіс шуавны:

— Виччысьтӧг лолыштчис да ваыс пырис пытшкӧсӧ. Муртса эг пӧд. Сэсся и выноӧй бырис.

Но сэки кодкӧ вильыша горӧдіс:

— Он лючки куж варччынытӧ да!

Пажын бӧрын Миша важ моз уджаліс Ванякӧд орччӧн. Видзӧдлывліс другыс вылӧ, но лоӧмтор йывсьыс сёрни эз пан. Мӧдыс чӧв жӧ оліс. Миша виччысис, мый вӧйны заводитлӧмысь челядь кутасны серавны. А найӧ, мӧдарӧ, жалитіснікодь сійӧс. Коля сӧмын, повзьӧм чужӧма, Анна Михайловна водзын дорйысис: варччыны кужтӧмъяссӧ пӧ мӧдысь ог сэсся лэдзӧ джуджыдінас. Тайӧн и помасис делӧыс. Се-

ралісны да видісны кӧ, гашкӧ, кокньыдджык вӧлі сьӧлӧм вылас Мишалы. А ӧні коньӧр туйӧ быттьӧ лои.

Рытыввывсянь мыччысисны сьӧд юра кымӧръяс. Матыстчисны ньӧжйӧник, но ӧтарӧ пыр кызісны.

— Челядь, зэлӧдчыламӧй!— горӧдіс сійӧ.— Зэрмас, чорыда.

Ставӧн видзӧдлісны повзьӧдчысь кымӧръяс вылӧ. Уджыс тӧдчымӧн ӧддзис. Зонкаяс да нывкаяс став вынсьыс зілисны чукӧртны лӧдзьяссӧ, кодъяс шыльквидзисны видз пасьталаыс, зэв уна. Весиг вӧла куртан машинаясӧн дугдісны куртны да тшӧтш юрасьны заводитісны. Турун вӧсна тӧждлуныс паськаліс и юр кыскалысьяс пӧвстын. Найӧ тэрмӧдлісны ассьыныс вӧвъяссӧ. А чӧвтысь мужикъяс ӧтарӧ тэрмӧдлісны: зільджыка, зільджыка пӧ!

Ваня пӧсялӧма, мышку шӧрӧдыс зэв ясыда тӧдчӧ дӧрӧм пыр мыччысьӧм ньылӧмыс. Сійӧ шамыртас сывъяс, мый вермас, турунсӧ да котӧрӧн нуас юр дорӧ.

А Мишалӧн надзмӧма вӧрасыс. Жуньгӧма, тыдалӧ, зонмыдлы. Кор выліын йиркнитіс первойя гым, весиг думнас радлыштіс, мед пӧ-й зэрмас, дышӧдіс нин.

Ывлаыс тӧвзьысис. Кутісны воавны гырысь зэр тусьяс. Сэсся кыдз тай сяӧбтіс!

Челядь котӧртісны зорӧдлань. Тэрмасьӧмӧн тювкниталісны пинь пыкӧдъяс костӧ. Здук мӧд мысти зорӧдувса дзебасъясысь быттьӧ джыджъяс юръяснысӧ гоньйӧдлісны. Мыччалісны кияссӧ войтва улӧ.

А чӧвтысьяс жалитісны: муртса пӧ эгӧ удитӧй сигӧртны дзоньнас. Сэсся асьныс асьнысӧ жӧ такӧдісны, оз пӧ кузя зэр. Аски зорӧд вылыссӧ разӧдласны да ӧдйӧ шуралас-косьмас.

Медбӧрын зорӧд дорӧ воис Коля. Брод кӧтасьӧма, паськӧмыс ляскысьӧма яй бердас. Юрси кузяыс и бан бокъясӧдыс визувтіс ваыс. Коляыс, кор войтасьны кутіс, уськӧдчис юр сюртысьяслы отсыштны.

— Коля, лок татчӧ!— чукӧстіс сійӧс Ваня.— Кос и шоныд тані. Миша, вешйышт.

Коля пырис на костӧ, ляскысис косӧн да шоныдӧн ӧвтысь топыд турун дінӧ.

Час джын кымын кисьтіс вывсянь. Вочасӧн сэсся бӧр кобис. Кутісны воавны посньыдджык зэр тусьяс, а сэсся дзикӧдз дугдіс зэрны. Бӧр мыччысис шонді.

Челядь петалісны дзебасъясысь. Мӧдӧдчисны гортаныс. Видз вылын ӧні налы нинӧм вӧчны. Ваня отсаліс Колялы пыдзравны паськӧмсӧ, а Мишаӧс корис виччысьлыны, ӧтлаын пӧ мунам.

— Зэрӧм бӧрад чериыд шедӧ, и ваыс рытнас шоныд,— пыдзрасигӧн сёрнитіс Ваня.— Ветлам?

— Ме талун сідз нин пӧт васьыс,— ылӧсас нурбыльтіс Миша. Сылы век на вӧлі яндзим лунся купайтчӧмысь.

— Кӧсъян, ме велӧда тэнӧ варччыны?— сьӧлӧмсяньыс шуис Коля.— Вежон мысти менӧ кутан панйыны.

Миша лэптыліс синъяссӧ председатель вылӧ, но немтор на эз шу.

— Миша, збыльысь велӧдчам. Ме тшӧтш кута. Ог жӧ на бура куж да,— казяліс другыслысь майшасьӧмсӧ да шыасис Ваня.

Миша видзӧдліс ӧтиыс и мӧдыс вылӧ, сэсся кыв шутӧг мыччис веськыд кисӧ Колялы.

А вежӧрас сэк сылӧн чужис кутшӧмкӧ зэв тӧдчана мӧвп: со кутшӧм сяма морт, гашкӧ, меным нинӧмла и эм скӧравнысӧ, мый эз менӧ бӧрйыны председателяс. Коляыс пӧ, гашкӧ, ӧні туянаджык на и эм та вылӧ. Мукӧдыслы ӧд, бокисяньыд, тыдалӧджык...

Чужан му Чужан кыв

Ф. В. ПЛЕСОВСКИЙ,
филологияса кандидат

ЮЯСЛӧН ДА СИКТЪЯСЛӧН НИМЪЯС

Тайӧ пасйӧдъясын кӧсъя висьтавны Эжва катыдса юяслӧн да сиктъяслӧн нимъяс артмӧм йылысь.

КЕЛЬТМА

Тайӧ ю ним йывсьыс официальнӧй документъясын гижӧны: *Северная Кельтма.* Эжва катыдса войтыр нимтӧсны сійӧс *Кӧтъемӧн,* либӧ таладор Кӧтъемӧн сы вӧсна, мый эм ещӧ мӧд Кельтма, кодӧс шуӧны *Южная Кельтма.* Эжва катыдса ног — мӧдар Кӧтъем. Тайӧ сы вӧсна, мый йылыс сылӧн зэв матын таладор Кӧтъем дінас, но визувтӧ юыс мӧдарӧ — Камаланьнь. Гӧгӧрвоана, мый таладор Кӧтъем нимыс чужӧма водзджык, и этимологияыс сылӧн лоӧ лӧсялана и мӧдар Кӧтъемыслы.

Эжва катыдса муköд юясьысь Кӧтъемыс торъялӧ сійӧн, мый сылӧн вожъясыс кузьӧсь и визувтӧны уна боксянь: рытыввывсянь — Прупт, лунвывсянь — Воч, войвывсянь — Сэб, а асывывсянь — Ёль да Окос. Та вӧсна Кельтмаыс чукӧртӧ зэв уна ва, ёна унджык муköд кузьджык юяс дорысь. Научнӧй литератураысь та кузя позьӧ вайӧдны сэтшӧм пасйӧдъяс: Кӧтъемлӧн кузьтаыс — 155 километр, ва веркӧсыслӧн пасьтаыс — 7960 квадратнӧй километр. Немлӧн кузьтаыс — 260 километр, а ва веркӧсыслӧн пасьтаыс — 423 квадратнӧй километр. Локчимлӧн кузьтаыс — 263 километр, ва веркӧсыслӧн пасьтаыс — 6600 квадратнӧй километр. Кӧтъем пӧлӧн — 308 ты, а ставныслӧн налӧн ва веркӧс пасьтаыс — 6,89 квадратнӧй километр.

Историческӧй документъясын юыс казьтывсьӧ важысянь. Царь Иван III-лӧн 1490 вося грамотаын, кодын Москваса Великӧй князь стӧчмӧдӧ Пермскӧй епископъяслысь владениеяссӧ, Кӧтъемсӧ шуӧма Котломаӧн. Грамота серти епископъяслы сетӧма юыслысь вылыс джынсӧ: «да половина Котломы реки, а верховина конец владычеи».

Ю нимыслӧн воддза юкӧныс: *кӧт.* Тайӧ кывйыс коми сёрниын бергалӧ и ӧні на, и вежӧртасыс сылӧн: *уль, васӧд.* Сыктыв вожын ӧні на шуасны: «Муыс паччӧр кодь кос, ва кӧт абу». *Кӧт* кыв улыс Эжва сёрниын лоӧ сійӧ жӧ, мый кӧтасьны. Муыс кӧталои (муыс кӧтасис, ульдіс). Тайӧ кӧт кывсьыс артмӧмаӧсь кӧтӧдны, кӧтны (нянь) кывъяс. Тайӧ *кӧт* кывсьыс артмӧмаӧсь Емваса да Печораса Кедваяс, Лӧкчимлысь ӧти вож нимтӧмаӧсь Кетюӧн. Тайӧ *кӧт* вужсьыс жӧ, ме пасйи, и Кӧтъем. Нимыслӧн мӧд юкӧныс — *ем*-ыс— кыв артмӧдан суффикс. Татшӧм суффиксыс, кыдз шуӧ профессор А. И. Попов, эм быд финно-угорскӧй кывйын, вӧлӧма сійӧ и комиын. Кыдзи нӧ лоис Кельтма нимыс? Тайӧ юалӧм вылас позьӧ вочавидзны тадз. Важысянь нин юсӧ шуӧмаӧсь кык ног: XV нэмын Иван III-лӧн грамотаын нимтӧма сійӧс *Котломьӧн.* Тадзисӧ артмӧма, тыдалӧ, сы вӧсна, мый коми сёрниын *И* да *ЛЬ* шыяс вежласьӧны. Шуам, ельдӧг пыдди кӧнсюрӧ шуӧны *лельдӧг,* йӧл пыдди *льӧль,* ульйӧв пыдди Эжва катыдын — *ульльӧд.* Та вӧсна Кӧтъем нимлӧн вочасӧн лоӧма мӧд вариант: *Кӧтльӧм.* Водзза *ӧ*-ыс роч сёрниын — *Э(Е)* да артмӧ *Кетлем.* А сы вӧсна, мый *тль* сочетаниеыс рочас паныдасьлӧ шоча, нимсӧ кокньӧдӧм могысь *тль* шыпасъяссӧ вежӧмаӧсь местаяснас — *льт* да Кетлема лоӧма *Кельтмаӧн.*

ВОЛЬ

Эжва катыдын *Воль* нимаыс — кык ю. Ӧтиыс — Эжвалӧн веськыд вож (кузьтаыс — 174 километр), мӧдыс — Кельтмалӧн шуйга вож (кузьтаыс — 67 километр). Тайӧ юяссӧ да налысь нимъяссӧ видлалам торйӧн. Налӧн этимологияыс абу ӧткодь. Эжва катыдса Воль казьтывсьӧ Иван III-лӧн грамотаын. Пермскӧй епископъяслысь Эжва катыдса владениеяс — Котлома, Подты, Млад — тыдалӧ, Омлӧд, казьтыштӧм грамотаас гижӧма тадз: «По правой стороне Волва

река — места с черными реки и лесы со владычными, в которых владыки участок реки по Вычегде земли и лесы одне чорные, а владыке в них нет ничево, по тому как в сем списке сказано».

Тайӧ гижӧдсӧ колӧ гӧгӧрвоны тадз: Эжвалӧн Волваысь вылынджык вӧр-ваыс (Эжва катыдыс) — ставнас Сыктыв вожса крестьяналӧн угоддьӧяс да епископлы сэн вӧчны нинӧм.

Кыдзи аддзим, Эжва катыдса *Воль* шусьылӧма Волваӧн. Тайӧ нимыс артмӧма коми *вол* да *ва* квъясысь. *Ва* квӧйыслӧн вежӧртасыс быдӧнлы гӧгӧрвоана, сійӧ — *ю*. А *вол, вола* квъясыслӧн вежӧртасыс — югыд. *Вол гӧрдыд,* югыд гӧрд, *вол лӧз, вола лӧз,* — югыд лӧз. Сідзкӧ, *Волва,* ӧнія *Воль* лоӧ югыд ваа юӧн. Эжва катыдса Вольлы татшӧм нимыс лӧсялӧ: усьӧ сійӧ парма чуркъяссянь, олӧны сэн комъяс, кодъяслы колӧ югыд, сӧстӧм да визув ва.

Мӧд *Воль*-ыслы — Кельтма вожлы, нимсӧ сетӧмаӧсь ёна сёрджык, 16—18 нэмъясӧ, кор Кельтмаӧ усьысь юяс пӧлӧн кутӧмаӧсь овмӧдчавны Сыктыв вожысь локтӧм войтыр (Кельтма пӧлӧнса сиктъясын сёрныс и ӧні на матын сыктыв диалектъяс дінӧ. А Сыктыв вожас *Вольясыс* зэв уна. Эм сэн Воль — Ыджыд Сыктывлӧн шуйга вож. (кузьтаыс — 26 километр), эм *Воль* — Ичӧт Визинлӧн шуйга вож (кузьтаыс — 34 километр), эм *Вольдор* шор — Ыджыд Визинлӧн шуйга вож (кузьтаыс — 11 километр). *Воль* квывкӧд Сыктыв вожын йитчӧма зэв уна места ним. Эм *Воль* шоръяс (Гриваын, Межадорын), эм *Воль* видзьяс Чуклӧмын, Ыбын эм и *Вӧль* Керӧс Ыбын. Став тайӧ нимъяссӧ (юясыслысь и местаясыслысь) — *вол* — югыд вежӧртаса квывйысь артмӧдны сьӧкыд, сы вӧсна, мый юясыс абу визулӧсь, абу югыдӧсь, и комъяс сэн оз овны. Налы лӧсялӧ *воль* квыв жӧ, но вежӧртасыс мӧд — вӧрса уголдьӧ, ӧні пуяссӧ дінсяньыс вольӧма, мед косьмисны, а сэсся найӧс позис пӧродны, сотны, вӧчны тыла да кӧдзны сэтчӧ сю. Тадзи вӧчлӧмаӧсь и муяс, и видзьяс. Тайӧ тӧдчӧ *Вольвидз* нимъясысь. А сійӧ, мый кодсюрӧ юяс да места нимъяс пиысь шусьӧны *Вӧльӧн,* а оз *Вольӧн* — гӧгӧрвоана жӧ. Коми квъясын *О* да *Ӧ* шыяс вежласьӧны (чередуйтчӧны). Коми войтыр сёрниын ӧти вежӧртасаӧсь вом да вӧм, вон да вӧн (полог); водзӧ и вӧдзӧ, волавны и вӧлавны да уна муköд квыв. Вежласьӧны важысянь: комияслӧн вольны, удмуртъяслӧн — вӧльны. Сідзкӧ, Эжвалӧн *Воль (Вӧль-ю)* — югыд ю, а Кельтмалӧн вож — *Воль* (Вӧль) — Тыла ю.

СОЛЬ

Татшӧм нима юыс Эжва катыдын кык. Ӧтиыс — Лӧкчимлӧн шуйга вож (кузьтаыс — 63 километр), мӧдыс — Пруптлӧн весьӧкыд вож (кузьтаыс — 11 километр. Эм ещӧ Соль — Лузалӧн вож (кузьтаыс — 71 километр), усьӧ Абъячой сикт весьтӧ.

Эжваса кыкнан *Соль* пӧлӧн во 20—30 сайын вӧлӧмаӧсь *Соль* нима жӧ пӧчинӧк-греждъяс.

Нимъясыс быттьӧкӧ артмӧмаӧсь сов квывйысь (рочӧн — соль, комиӧн — сов, сол). Но ӧд тайӧ юяс пӧлӧныс совсӧ некор абу перйылӧмаӧсь, а ваыс юясас абу жӧ сола.

Тыдовтчӧ, мый куимнан юыслӧн нимыс коми, а йитчӧмаӧсь найӧ важся му вӧдитӧмкӧд, сідз жӧ, кыдз Воль нима юяс йитчӧмаӧсь тыла вӧдитӧмкӧд.

Сыктывкатыдса диалектын, кодӧс босьтӧма коми квывлы подулӧн, эм *сол — кор* сложнӧй квыв, вежӧртасыс — пулӧн кырсь, кодӧн вевттьӧны лабазъяс, чомъяс. *Кор* квывлӧн вежӧртасыс — кырсь.

Коми этимолог Е. С. Гуляев петкӧдліс, мый *сол* да *кор* квъяс коркӧ вӧлӧмаӧсь ӧти вежӧртасаӧсь. Коми *сол* (пулӧн кырсь), удмуртъяслӧн квывйын лоӧ *сул* (кырсь).

Ӧні комияс пулысь увъяссӧ кералӧм шуӧны *сувйыны,* удмуртъяс — *сулсны,* а общепермскӧй кадӧ и удмуртъяс, и комияс шулӧмаӧсь *солавны — сольник* (общепермскӧй основанас буретш вӧлӧма *сол* (пулӧн кырсь, кульны кырсь).

Буретш тайӧ *сол* кылыс и лоӧ куимнан ю нимыслӧн подулӧн. Сідзкӧ и Сольясыс сідз жӧ — Тыла юяс. *Сол* пыдди *Соль* лои сы вӧсна, мый коми *Л*-ыс небыдджык роч *Л*-ысь.

Интереснӧ пасйыны, мый куимнан *Соль* юясыс сэні, кӧні сёрнитӧны *Л* диалект вылын (сол, вӧл), коді лыддьысьӧ важджыкӧн.

КЕРЧЁМЪЯ

Эжва катыдса, Котъем бердын сулалысь сикт йылысь вермам шуны, мый сійӧ абу ёна важся. Заводитӧны казьтывны сы йылысь сӧмын XVII нэмын. 1646 вося писцӧвӧй книга серти сэні вӧлӧма сӧмын ӧти керка: «Да вновь же к погосту (Усть-Кулому) после писцов стали деревни: дер. *Керчема* на реке Вычегде, а в ней: двор Дениски и Сысойки Тимофеевы дети». (Тасянь и мӧдісны Эжва катыдса став Тимушевъясыс). 1720 вося писцӧвӧй книгаын тайӧ деревняыс оз казьтывсьы, а 1786 во кежлӧ («Генеральнӧй межевание» дырйи) Керчемъяыс (село Керчемское) ёна паськалӧма: сэні—146 керкаын олӧмаӧсь 523 мужичӧй да 584 нывбаба.

Сиктыслӧн нин артмӧмыс кокнна гӧгӧрвоана — нимыс кык коми квыв: *кер да чом* — керйысь вӧчӧм чомъяса места. Абу гӧгӧрвоана, мыйла важ документъясын гижӧма *Керче-*

ма, Керчемское, а абу Керчомъя да Керчомское (Керчемъянас сиктсӧ кутісны гижны неважӧн на.).

Нимыслысь подувсӧ корсигӧн ми паныдасим *Кӧрчимкӧд.* Тадзи шусьӧ Сыктыв Ыб дорса васӧд, нюрсялӧм места. А тайӧ васӧд, нюрсялӧм местаыскӧд орчча кос местасӧ сэні шуӧны Керчомъя дал *выл.* Дерт жӧ, тайӧ местаыслы нимсӧ сетӧма абу кер чомъяс серти, кодъяс сэні абуӧсь, а Кӧрчим — васӧд места серти.

Керчёмъя сиктыслӧн ним подулас, ме ног, *керч* кыв, тадз шуӧны, Эжва катыдын да и уналаын на, дука васӧд, нюрсялӧм местаясын быдмысь чорыд дука турун — лудік турун (Кловник, багульник (болотный). Тайӧ кывйыслы ӧткодьӧн (В. И. Лыткин да Е. С. Гуляев серти) лоӧ *корси,* тадз удмуртъяс шуӧны бобӧ нянь. В. И. Лыткин да Е. С. Гуляев шуӧм серти, общепермскӧй вужнас вӧлӧма *керч* либӧ *корч* — скӧтӧс вердан турун, а кутшӧм турун — оз индыны, шуӧны сӧмын, мый ӧти кывйӧн вермисны шуны разнӧй пӧлӧс турунъяс. Найӧ индӧны, мый коми *керч* кывсӧ босьтӧмаӧсь сёрниас и Архангельскӧй областьса роч войтыр! Тайӧ кывнас найӧ кутӧмаӧсь шуны тундраын быдмысь кузь турун, кодъяслысь коръяссӧ сёйӧны кӧръяс, а налысь гаръяссӧ — байдӧгъяс.

Керч кывсьыс *Керчемаыс* артмӧма, тыдалӧ, *-ӧм, -ӧма* суффикс отсӧгӧн, сідз жӧ кыдз — *Пӧжӧм* (Деревянсклӧн юкӧн) — подулыс *пӧж, Гӧгльӧм* ты — подулыс — *гӧг, гӧгыль, Чуклӧм* сикт, *Йӧртӧм* ю да с. в., а *Керчемаысь* Керчёмъя артмӧма сідз жӧ, кыдз *баддьа*ысь артмӧ Бадья. Тайӧ *керч*-ыс жӧ, тыдалӧ, вӧлӧма подулӧн Пермскӧй областьса Керчева юлы да Керчевскӧй сиктлы, Архангельскӧй областьса Керчема юлы — Мезеньлӧн вож (кузьтаыс 12 километр) да мукӧд нимъяслы. Артмӧ, мый Эжва катыдса *Керчёмъя* сикт местаын коркӧ вӧлі туруна места.

Техн. редактор А. Одинцов.

Адрес редакции: 167610, г. Сыктывкар, Дом печати, комн. 26.
Телефоны редакции: 2-47-52 (гл. редактор), 2-51-52 (отв. секретарь).
Сдано в набор 23.10.83. Подписано к печати 18.11.83. Ц03650. Формат 70×108¹/₁₆. Печать высокая. Усл. печ. л. 4,9+0,08 вкл.; усл. кр.-отт. 5,425; учетно-изд. л. 4,56+0,17 вкл. Тираж 4826 экз. Заказ № 7558. Цена 30 коп.

Республиканская типография Государственного комитета Коми АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. 167610. г. Сыктывкар, ул. Коммунистическая, 20а.

Экзаменъяс водзвылын Снимокыс В. Вещицкийлӧн.

30 коп.

Индекс 73069

ISSN 0134 — 4323

